

24 pagini,
10.000 lei
serie nouă,
an IV, nr. 49

TIMPUL

1

Director:

Liviu

ANTONESEI

REVISTĂ DE CULTURĂ

Redacția și administrația: B-dul Carol I nr. 4, Iași

ianuarie

2003

EDITORIAL

PH. JOVALEAUX

Liviu ANTONESEI

O societate bolnavă de misoginie

Oricât aș detesta excesele corectitudinii politice, care au început să-și arate colții și pe aici, cînd înflinesc splendidele manifestări ale misoginiei naționale mai că îmi vine să mă revizuiesc. Nu e singurul „rasism” de altfel, dar, dacă se poate stabili o ierarhie a ororilor, este cel mai gretos, cel mai răspîndit, cu manifestările cele mai puțin ascunse. Pare a fi o mîndrie pentru ginta masculină autohtonă să-și dea pe față mîrlănia congenitală, bădăria moștenită din moși și strămoși. Bărbatul român e, cum altfel?, un macho, deși, dacă e să mă iau după statisticile comparate din diverse studii, nu prea are motive. Dar nu contează, cu cît e mai iertat de Domnul, cu atît bărbatul român e mai machist, îndiferent de clasă, de vîrstă ori rang social.

Pe plaiurile mioritice, acolo unde, nu doar gramatical, dealul e întotdeauna bărbat și valea mereu femeie, în orice domeniu și oricît de bine ar face un lucru o egală de-a noastră, egală în fața legii vreau să spun, tot nu va trece prin fața celui mai medicru mascul, fie și dacă respectivel e așa ceva doar cu numele din buletin. Nu contează ce fapte reale și importante are la activ o femeie, nu are importanță nici dacă se bucură de recunoaștere internațională, cînd un mitocan național o prezintă altuia, tot nevasta celui de-al treilea mitocan rămîne, chiar dacă, din punct de vedere valoric, lucrurile stau flagrant pe dos. El se bucură de parcă ar avea-o în proprietate și, o dată cu ea, și împlinirile ei, care îi revin în virtutea unei inefabile dreptăți divine, ori pentru că s-a înfîmplat să-i împrumute acesteia, strict formal, numele.

Sigur, în societățile excesiv de „corecte politice”, se poate întîmpla ca promovarea unei femei să se datoreze exclusiv genului, deși nu chiar atît de frecvent pe cît ne-am închipui, însă la noi există ciudațenii mult mai mari și mai numeroase, ce par a se întînde între două extreme. Fie este vorba de femeia promovată în funcție de sex, nu de gen!, mai ales în meseriile mediațice, fie de cea lipsită complet de atribuțiile feminității, cum se întîmplă, cu excepțiile de rigoare, în politică, afaceri ori activități civice. Ca și cum bărbații ar face concesii doar reprezentanțelor sexului slab, nu și frumos. O femeie frumoasă trebuie să fie neapărat și neajutorată mintal. Invers, cu cît o femeie e mai trecută, mai apropiată de tipul comisar, uneori chiar hidă, pentru că are și sexul frumos căderile sale, cu atît le pare mai potrivită masculilor promotorii de a fi scoasă la vedere. Uneori, recunosc, nu le pot identifica imediat genul și se sparie gîndul. Și nici măcar asta nu s-ar întîmpla dacă n-ar exista presiunile legate de alinierea la normele europene.

Continuare în pagina 2

Ogîndiri leșene - fotografii de Michael ASTNER

Gabriel ANDREESCU

„Istoria” lui Emil Constantinescu (I)

O carte importantă cu o primire rătăcioasă

paginile 6-7

Cronici din
tranziziție

Dan PETRESCU

Scrisoarea a II-a

pagina 5

Epistolar

O hartă a poeziei americane

Radu ANDRIESCU în dialog cu Amy NEWMAN

pagina 16

Est-Vest

William TOTOK

„Pușca și cuvîntul au o singură gură”

Scriitorii din lumea arabă și Saddam Hussein pagina 2

Agora

EDITORIAL

O societate bolnavă de misoginie

Liviu ANTONESCU

Continuare din pagina 1

Trebuie să fie un complex psihanalizabil aici și poate vreun expert va face cîndva proba. Oricum, în ambele situații, se pornește de la aceeași imbecilă prejudecată – că frumusețea și inteligența ar fi exclusive una față de cealaltă și, prin urmare, o femeie frumoasă, oricît de capabilă și competentă ar fi, nu are ce căuta în acele importante locuri. Se poate descurca și doar prin farmecele ei și, atunci, de ce să mai încerce locul, de ce să ocupe poziția vreunui brav bilbit, năclăit în alcool, supraponderal ca un hipopotam transpirat?

În pozițiile importante de putere din România, nu cred să fie zece la sută femei, deși sînt ceva mai numeroase decît noi, bărbații. Parcă li s-ar fi fixat un aberant *numerus clausus*. În media e cam la fel, deși n-am văzut încă vreun Cristoiu, o culme a eleganței masculine, egalind performanțele Orianei Falacci. În zona economică privată, s-ar părea că lucrurile stau ceva mai bine deși, dacă se nimereste ca asociații să fie soț și soție, tot el e „șeful”, chiar dacă iscusința sa, dovedită de altfel și cu alte prilejuri, riscă să ducă firma familiei spre faliment. Și am văzut cîteva „femei de ataceri” atît de competente, atît de agere, atît de eficiente, încît mi-a venit să le sugerez soților lor să meargă liniștiți la meciurile de fotbal, la o bere ori chiar la țirle. Ar fi dăunat mai puțin bunului mers al lucrurilor, prosperității familiilor.

În Europa, cea adevărată, în toate parlamentele despre care am obținut informații, reprezentanții și reprezentatele populului sînt cam la paritate. În Scandinavia, sînt chiar mai multe femei și majoritatea s departe de tipul comisar, ba dimpotrivă, și parcă lucrurile merg ceva mai bine acolo, bugetele ies mai chibzuite, cheltuielile publice sînt mai mici și nu înfîlnești concursuri de jipane în fata parlamentelor, ministerele și altor instituții publice. Nici afia preocupare pentru toaletele de firmă nu vei găsi, precum la aleșii noștri, care, printr-un fel de accelerație a evoluției, par să fi sărit din groță direct în costumele Gucci, agățînd din mers și un Rolex la încheietura ori un ghiul pe deget, să stea bine lingă unghia lungă a degetului mic!

Desigur, civilizația occidentală spre care aspirăm a fost la origine falocentrică și chiar falocratică dar, între timp, acolo lucrurile s-au mai schimbat. Noi însă, bravi masculii valahi, n-am observat asta, citînd și eronat două versuri eminesciene: „lar noi locului ne ținem/ Cum am fost așa rămînem”. O societate bolnavă (și) de misoginie. Problema e – pînă cînd?

„Pușca și cuvîntul au o singură gură”

Scritorii din lumea arabă și Saddam Hussein

William TOTOK

De cîteva luni, tema jurnalistică principală este Irakul. În acest context se relatează despre politica regimului de la Bagdad, despre o eventuală intervenție militară, despre dictatorul Saddam Hussein și posibilitatea înlocuirii acestuia cu un opozant din exil. Din avalanșa acestor relații lipsește însă un detaliu, la prima vedere poate nesemnificativ, dar privit cu atenție, extrem de important pentru înțelegerea unor mentalități din lumea arabă. Este vorba despre atitudinea intelectualilor și scriitorilor față de Saddam Hussein. Ca și în orice dictatură, regimul de la Bagdad este interesat să aibă o imagine pozitivă. Internă și externă. Pentru realizarea acestui obiectiv, regimul folosește un imens aparat de propagandă. Această mașină sofisticată mizează, pe de o parte, pe obediența și coruptibilitatea unor scriitori, iar pe de altă parte, exploatează sentimentele de solidaritate din lumea arabă. Transformarea benevolă a unor artiști și scriitori în instrumente ale cultului personalității și propagandei amintește, pe alocuri, de atitudinea similară a unor intelectuali din perioada totalitarismului de tip comunist. Reacțiile de respingere ale unor voci neregimentate în acest cor al presămării conducătorului infailibil, adică Saddam Hussein, seamănă cu stridențele contrapropagandei – tipice pentru orice regim dictatorial.

Scriitorul irakian exilat în Germania, Hussain Al-Mozany, a publicat în ziarul „Frankfurter Allgemeine Zeitung” (3.1.03) un amplu eseu critic în care analizează atitudinea intelectualilor din spațiul lingvistic arab față de Irak. Scriitorii, publiciștii și intelectuali despre care vorbește Al-Mozany sînt personalități culturale bine cunoscute în lumea arabă. În occident ei sînt cunoscuți numai unui public restrîns sau unor specialiști și analiști care se ocupă de acest spațiu geografic.

Una din cele mai cunoscute personalități intelectuale din lumea arabă, care se bucură și de o oarecare notorietate în occident, este palestinianul Edward Said. Ca teoretician al culturalității, Said a strînit atenția opiniei publice după ce a publicat scrierea sa celebră despre „Orient-

ism”. În această scriere polemică, îndreptată, în primul rînd, împotriva tezelor lui Samuel Huntington privind ciocnirea civilizațiilor, Said susține că islamologia occidentală nu este nimic altceva decît o strategie prin care se urmărește cucerirea orientului. Ramura occidentală a islamologiei este contestată de reprezentanții dogmatismului musulman din lumea arabă. Într-o recenzie a unei cărți scrise de un opozant și critic al regimului irakian, Said recurge la insinuări tipice pentru conspiraționiști. Said susține că autorul contestat ar fi devenit un instrument plătit de către forțe oculte care urmăresc distrugerea Irakului prin impunerea unui regim cvasi-democratic. În opinia lui Said, alternativa democratică propusă de opozantul irakian atacat nu este nimic altceva decît o fantasmagorie inventată de ministerul american de externe. Autorul Kanan Makiya și-a publicat lucrarea (intitulată: „Republic of Fear”) sub pseudonim, pentru a evita acțiuni de răzbunare ale securității irakiene. Pentru a-l dezvălui, Said apelează,

de-asemenea, la resentimentele anti-evreiești, repropoșindu-i lui Makiya că ar fi vizitat Israelul. Astfel, Said sugerează că Makiya ar fi un agent de influență al evreilor. Israelul este considerat în lumea arabă drept motorul ocult al politicii americane.

Teze similare răspîndeste și poetul sirian Adonis (care se află pe listele cu propuneri pentru Premiul Nobel pentru Literatură). Critica literară îl consideră pe Adonis drept cel mai reprezentativ poet modern din lumea arabă. Prezentarea literară neconvențională a trecutului istoric arab l-a expus pe Adonis unor atacuri susținute afit din partea islamistilor dogmatici, cîți și a islamului oficial. În opinia acestui fapt, Adonis a salutat revoluția islamică a lui Khomeini din Iran într-un poem exaltat, care se încheie cu versurile: „Tu, occident, îți pierzi acum obrazul, fata ta acum a murit”. Mai puțin exaltate, dar nicidecum mai puțin militante, sînt astăzi scrierile lui Adonis în care tematizează relația occidentală cu lumea arabă. În acest context poetul vorbește despre „huliganismul politic

și spiritual” al occidentalului, tributar „logicii coloniale” și minciunii care nu respectă nici acordurile semnate, nici drepturile omului. Un eventual război contra Irakului este, în opinia poetului Adonis, o încercare de globalizare a mizeriei. Polemica lui Adonis se îndreaptă, bineînțeles, și împotriva celor 60 de intelectuali americani care au semnat anul trecut acel manifest în care se vorbește despre necesitatea luptei antiteroriste și despre așa-numitul „război drept”.

Scriitorul contestat irakian, Hussain Al-Mozany se oprește în „Frankfurter Allgemeine Zeitung” și asupra altor exemple. Întodată, autorul descrie felul în care Bagdad-ul instrumentalizează opiniile favorabile politicii oficiale promovate de Saddam Hussein. Euforia stranie a majorității intelectualilor arabi – care vād în Saddam citorul unei „noi teologii a eliberării” – este belicoasă, contraproductivă și incendiară. Ei și-au însuși țara ezitări teza aberantă a lui Saddam potrivit căreia: „Pușca și cuvîntul au o singură gură”.

EUROPANTE

Întâlnire cu John Doe

Lucian Dan TEODOROVICI

Guvernului Năstase îi plac începuturile de an (sau, mai pe scurt, începuturile). În prima parte a anului trecut, surlele și trîmbițele actualei guvernări nu mai conțineau să anunțe puternica ofensivă împotriva corupției începută sub îndrumarea atentă a premierului. Anul s-a încheiat și instituțiile internaționale, precum și publicațiile de renume din întreaga lume se încăpăținează să nu vadă „progresele” României, situiind-o tot în fruntea (sau la coadă?) Europei în ceea ce privește corupția.

Nemulțumit de situație (și nu e neapărat o ironie să suspectăm că nemulțumirea cea mare a premierului se îndreaptă spre semnalele internaționale despre corupție, nu spre corupția în sine), dar și tras discret de urechi de cîțiva oficiali de seamă ai noii țări românești, Uniunea Europeană, Adrian

Năstase a anunțat în decembrie trecut că începutul anului 2003 va aduce „o strategie consolidată” și un „set de măsuri concrete” care vor marca începutul unei „ofensive fără precedent” în războiul împotriva corupției.

Chiar dacă e mai puțin că ignorăm limbajul de lemn construit de tranziție și folosit cu insistență de Guvern, tot ne aducem aminte că în mai toți anii din '96 încocase am încercat sentimente de speranță întru marea împlinire anticorupție, pentru ca lunile de după deziluzii să ne provoace marea deziluzii. Fiecare luptă purtată împotriva celui mai duros flagel post-revoluționar n-a fost altceva decît un scurt proces de cosmetizare a celor alții la putere, cele câteva zeci de condamnări minore fiind eventual însoțite de una-două condamnări mai acrișii, după care marea corupție și-a văzut bine-mersi de treaba.

Cu mult mai dificilă, avem dreptul să credem, este actuala „ofensivă”, de vreme ce, conform presei și părerii exprimate de români prin intermediul unor sondaje de opinie, PSD pare a fi

partidul cu cei mai mulți corupți. Acceptînd ideea că Adrian Năstase și ceilalți membri ai Guvernului nu au decît intenții curate, serioase, și că anunțul războiului împotriva corupției va fi unul la singe, parcă tot ne vine să-i compătîmim pe guvernanti. Pentru că, în cazul acceptat, nu există decît fele posibilitatea ca Adrian Năstase să fie un naiv, un fel de Don Quixote în luptă cu proptelii mori de vînt (ceea ce însă nu va stîrni hazul nimănui), fie un om mai mult decît principial, hotărît să-și sacrifice poziția proprie și a apropiaților săi de dragul binelui țării (cu 8 mare). În nici una dintre cele două imagini nu prea putem să-l cadram însă pe actualul premier. Naivitatea sa, dezalvătul de cîteva ori sub formă de candoaie, s-a dovedit ulterior doar o strategie, cît despre principii...

Ne întorcem așadar, vrînd-nevrînd, la ideea că surlele și trîmbițele surse îarași pentru declanșarea unui proces de cosmetizare. Prețput ca nimeni altul la ofensiva de acest gen, premierul nu poate ignora faptul că ceea ce se spune/scrie în exterior nu mai urmează calea de altădată, oprindu-se la frontierele României sau pătrunzînd doar pe trasee oculte și intenș prohibite, ci ajunge la urechile românilor cu viteza internetului sau a undelor. La urechile românilor, adică ale alegătorilor. De unde, firește, ne-

voia de a se strînge iarăși rîndurile constructorilor de imagine.

Pledoariile lui Adrian Năstase aduc tot mai mult cu cele ale unui avocat hîrșit. Promisiunile lui, la fel. Pe înfăcțor îl vedem rînjind în costumul său marca Armani, neafîndu-se nici măcar în boxa acuzațiilor. Știm cu toții că e este autorul infracțiunilor, însă avocatul, deși înfăcțorat cu minie proletară tipul de infracțiuni săvîșite de omul în costum scump, îl prezintă pe acesta ca absolut nevinovat. În același timp, nu neagă faptele, doar că le plasează în circa altuia. Cine este acel altui? John Doe, cum ar spune americanii, adică marea anonim.

Noi, jurații (dacă tot am intrat în atmosfera americană), nu avem altceva de făcut decît să ne concentrăm atenția asupra acestui John Doe pe care ni-l oferă, cu mare simț de răspundere, primul-ministru. Și să observăm că Adrian Năstase și-a pus în joc toate bunele intenții. Nimic nu-l poate opri din lupta sa împotriva corupțiilor. Anul care vine este unul decisiv. Se va afla în plin război. Va lupta pînă la singe împotriva flagelului. Iar dacă pînă la urmă nu-l va descoperi pe anonim, asta este. El și-a dat tot interesul. Pentru intenție, merită stima noastră. A și să nu uităm lucrul cel mai important: să merită, bineînțeles, și votul nostru.

Telecultura pentru toți

Gabriela GAVRIL

Cenaclul Flacăra, cu Adrian Năstase (și totuși... Adrian Păunescu)

În ciuda previziunilor sumbre, cultura nu a dispărut cu desăvîșire din programele televiziunilor, ba chiar, spre uimirea mea, își face apariția cînd, unde, cum și, mai ales, cu cine nu țiar trece prin mințe. Mai zilele trecute, programul de actualități ale unui post privat anunțat cu emoție și fioruri lirice (sesizabile în excitația prezentatoarei) apariția unui tom de versuri al lui Adrian Păunescu. Senatorul partidului de guvernămînt, bardul podurilor de flori a avut cînteca sa, în locul unui critic literar obișnuit, mai cunoscut sau mai puțin știut de prin gazete, să beneficieze de distinsa prezență a premierului (care-a întrerupt cu această ocazie o sedință a aleșilor noștri), metamorfozat în degustător de producții poeticești. Între „anticipate” și „amînate”, între UE și NATO, între privatizări, disponibilizări-cuțitul-în-plec, soldați-zburîndu-si creierii și incendii-la-sate, se găsește loc și pentru un asemenea eveniment ce ne demonstrează faptul că, în cultura română, nimic nu se pierde, dar nici nu se transformă (doar dacă nu este vorba de domnul Octavian Păler).

După un scenariu binecunoscut și elevilor de școala primară, acolo unde, în decembrie 1989, au spus/cu potă revoluționarii, pupă consolatov vadă, amintindu-și de poemele de dragoste ale realizatorului „Anteni vă aparține”. Cîteva precizări a uitat să aducă promiștorului și dezvoltat protagonist al răsucitării cu final așteptat: amoral păunescuș de împărțea, cu mîrinime,

între Decebal, Ștefan, Mircea, glie, limba noastră, ceaștești, patrie, popor și pubelele izerizate de spectacole. În ultima vreme, după comentariile răutăcioase ale cațaveilor, s-a consumat în solitudine, preț de șase poezii pe zi.

În jilturi, tepeni, pentru Eminescu...

Cu ocazia zilei de 15 ianuarie, TVR 2 ne-a pregătît o surpriză: o emisiune mediată/moderată de domnul Nicolae Manolescu, cu actori de seamă (Valeria Seciu, Ion Caramitru, Adrian Pintea, Ovidiu Iuliu Moldovan, Dorel Vișan...).

La ora cîntecului, m-am instalat în fața televizorului, așteptînd cu inima la gură deslășurarea scenariului.

A început!

Azești în jilturi, într-o imagină ră „masă a pomenirii”, actorii încercau să fie meditativi, cu un deget sprînjint cochet de frunte-împinsă sau cu mîna dusă la bărbie, într-o postură împinsă la maximum a eleganță de autorul *Omului recent* (Doamne, fereste!, nu în emisiunea despre care scriu...!). O fînără acțivă, cu ochii mari (imi cer scuze, dar nu iam reținut numele) exersînd, probabil, în joc viclean-inocent, își arăta din cînd în cînd albul ochilor. Fostul ministru al culturii parea să aibă clipe de monolog interior, domnul Dorel Vișan lăsa, prin tremurul muștelor domniei sale, să se întrevadă dorința de a se extrage din jiltul monumental, doamna Valeria Seciu își păstra seninătatea rolurilor care-au conscratat-o, iar domnul Adrian Pintea, cu grația haideucului grizonat, dădea ușoare semne de sarcasm. Singurul care beneficia de o masă pîndind, într-o oarecare dezordine, diferite volume din Eminescu (o simbolica graniță între spus și citit) era domnul Nicolae Manolescu. Astfel, poziția criticului literar devenea cît se poate de interesantă: era și nu era în cea „masă a tăcerii”, participa la specta-

cul omagial, privind peste/prin/pe sub ochelari, cu neașcută ironie.

Și dat-au glasu...

Doamnelor, cu ingenuități firzii și modulații discret senzuale, domniul cu accente cavernos-romantice, cu indignări și revoltări bine punctate („nișste tral /stop/ sssî nișste fa-meni...”), cu pauze și crescendo-uri de mare efect pe care, dacă s-ar fi gîndit, poate și Eminescu le-ar fi marcat în poemele sale. Buzele strîșne sau țuguite, ochedeale, sprîncene ridicate și coborîte, capul scuturat a genui-neînțeleș-scrîbit-de lume completau în chip strălucit emisia sonoră.

(Camerere de luat vederi ne oferă, pentru cîteva clipe, zîmbetul larg al criticului, pe fundalul recitării domnului Adrian Pintea.)

După acest turm actoricesc, criticul intervine, subliniînd importanța editării corecte a textelor eminesciene, producînd puțină crîspare atunci cînd, pe tonul profesionalului, face observații stilistice. La auzul cuvîntului *voyeurisme* (grasaeiat cît trebuie), se produce o ușoară destîndere.

Tristețea unui brotac provincial...

Nimerind din întimplare & guturai peste o emisiune difuzată de TVR Iași, în limba română, mi s-a părut la început că sînt imagini de la vreo operațiune ciudată de salvare a animalelor cînd, la un apel disperat, cîțiva inspecșori se deplasează să scoată oațele din gura pisicii și să dezlipese libelula de pe limba șopîrlei, pentru a le reda libertatea sau, în cazuri nefelicite, pentru a le euthanasia.

Două mîini feminine cu degetele lungi, cu unghii date cu lac aproape transparent și formă (vot!) dreptunghiulară se chinuiau să prinda (sau să reintroducă în natură) un brotac destul de frav, verde cîrnat cu pete. Bietul animal

și făcea degeaba vînt din cășul palmei delicate, sperînd să se piardă în iarba proaspăt stînsă din fața hotelului Moldova, spre Biserica Domnesca și racoarea casei Dosoftei sau crăpăturile din ceea ce-a mai rămas din zidul vechii cetăți. La indicațiile producătorului emisiunii, era din nou prins, alintat într-un mod care nu știu dacă-i făcea plăcere.

Imaginea s-a schimbat și, în locul șicîitului batracian, a apărut un finăr zezemat de vestigiu arheologic, mingîțiat de zor pe obraji, plete, buze, gît, piept, de acelești degete cu unghii lăcșate. Protagonistul palpa și el, cu delicate, pietrele din zid. Am uitat să vă spun că, în tot acest răstîm, s-au recitat cu simțire diferite versuri. Dacă n-ar fi fost la TVR Iași și n-ar fi fost pe lumina, aș fi zis că e una din scenele obișnuite din acele locuri, o dată cu lăsașea scrie. Despre brotac n-am mai aflat nimic de atunci.

Portretul robot al românului care (mai) citește

Nicu GAVRILUȚĂ

Cercetările ultimilor ani confirmă nefericita supoziție a scăderii continue, din punct de vedere statistic, a pasiunii românului pentru cumpărarea și lecturarea de cărți. Este posibil însă să avem de-a face și cu o menținere și chiar o intensificare a zelului pentru lectură, dar la nivelul relativ limitat al unui conclave de specialiști. Faptul cred că s-ar putea susține și argumenta sociologic, cu atât mai mult cu cât avem de-a face cu o invazie a literaturii străine (în traduceri românești), dar și cu o deschidere a granițelor comunicării culturale și științifice.

O investigație sociologică din perioada 1990-1995 ofera posibilitatea de a contura, în linii mari, *portretul* robot al cititorului român de presă. De regulă, el are vârsta cuprinsă între 35-54 de ani (29% dintre subiecții chestionați); are studii superioare (48%) și este stabilit în București (42%) sau în mediul urban (27%) față de 15% din mediul rural).

Aproape aceleași caracteristici se mențin în intervalul 1990-1995 și pentru cititorul român de carte. Acesta are studii superioare (30% față de 13% cu studii medii și postliceale); este stabilit în București (20%) sau în mediul urban din afara capitalei (14%). Diferența apare la variabila vârstă. Majoritatea cititorilor de carte aveau vârsta cuprinsă între 18 și 34 de ani (15%), comparativ cu cei de 35-54 de ani (8%) și cu cei de peste 55 ani (8%). (Pentru detalii a se vedea Laureana Urse, *Evoluția modalităților de petrecere a timpului liber și factorii determinanți*, în revista *Calitatea vieții*, anul 9, nr. 1-2, 1998.)

Două concluzii rezultă din această succintă prezentare a datelor. Prima se referă la faptul că pasiunea pentru lectură crește o dată cu nivelul de scolarizare. Cu alte cuvinte, subiecții cu studii superioare citesc mult mai mult în raport cu ceilalți.

Cea de-a doua concluzie pune în ecuație directă variabila vârstă cu frecvența lecturii. Din nefericire, în România ultimilor ani — cel puțin așa reiese din datele cercetărilor efectuate — interesul pentru lectură a scăzut o dată cu vârsta.

Pe de altă parte, dinamica și frecvența lecturilor apare mult mai slab consemnată la persoanele căsătorite în raport cu celibatarii. După *Anuarul Statistic al României* din 1997, raportul ar fi de 16% pentru cei căsătoriti și de 40% pentru celibatari. Evident, cu timpul, în funcție de circumstanțe, cifrele se modifică. Cu toate acestea, statistica rămâne favorabilă celibatarilor. Evident, motivele acestor fapt stau sub semnul confiscării familiei — în special a femeii — de către muncă casnică. La toate acestea se mai adaugă solicitările suplimentare privind creșterea și educarea copiilor. În jocul creării diferențelor, intră uneori și anumite mentalități privind stilul de viață familial care n-ar fi — chipurile! — compatibil cu actul lecturii.

Dintre toate expresiile *loisir-ului* cultural, cred că extrem de alarmantă este scăderea interesului pentru cititul cărților. Observația este valabilă atât pentru literatura de cultură generală, cât și pentru cea de specialitate. Comentind

fenomenul, Vasile George Dîncu amintea de rezultatele unui studiu de piață realizat de AER, prin compania Mercury Research. „Rezultatele sînt alarmante. Adolescenții între 15-18 ani refuză să mai citească, unii adulții între 19-25 de ani declară că s-au săturat să tot citească, iar femeile între 30-40 de ani consideră cititul pierdere de vreme” (Vasile George Dîncu, 3 milioane de cititori, în *Piața literară*, nr. 14, anul II, 2002, p. 1). Cauzele sînt multiple și diferite: sărăcia, provocările economice ale tranziției, concurența televiziunii, cinematograful și, mai ales, fascinația Internetului etc.

Acestora, V.G. Dîncu le mai adaugă una cu totul specială ce ține de păguboasa mentalitate a adolescenții care confundă cartea cu manualul. „Pentru finărul licean din România, cartea intră în aceeași categorie cu școala. Iar cum sistemul educațional din România este tradiționalist, învechit, plictisitor și ineficient, aidoma este și percepția cărții. Mai rău, cei mai mulți confundă cartea cu manualul. Iar dacă o treime din cifra de afaceri a producătorilor de carte o reprezintă manualele, editurile din România tipărend mai multe manuale decât cele din țările occidentale, atunci putem spune că adolescenții din România citesc doar manualele școlare. Prin urmare, copiii noștri nu sînt numai niște victime ale Internetului ci și ale manualelor. Cartea a murit, trăiască manualul care ajută să trecem BAC-ul!”

Fenomenul trecerii pe un plan secund a lecturii s-a manifestat, oarecum paradoxal în România, și pe fondul unei explozii a ofertei de carte în inter-

valul 1990-1992, urmată apoi de o diversificare a producției editoriale, dar și de o relativă scădere a publicațiilor pentru intervalul 1993-1996. Începînd cu 1999, producția de carte editată a crescut semnificativ (de la 7.874 de titluri, în 1999, la 10.159 în anul 2000). (Datele acestei situații sînt prezentate în *Anuarul Statistic al României* pe 2001.)

Se observă faptul că anii electorali (1992 și 1996) se diferențiază printr-o cifră relativ mai ridicată a publicațiilor. Faptul acesta dezvăluie și o descătușare a speranțelor românilor într-o viață mai bună, o dată cu schimbarea guvernului. El se traduce inclusiv pe planul creșterii numărului de cărți aparute. Din diverse considerente, guvernele au alocați uneori mai multe fonduri subvenționatei editării de carte, iar oamenii au cumpărat mai multe cărți. Nu este însă suficient. E nevoie în primul rînd de „un program guvernamental care să pună accent pe promovarea și distribuția de carte, capacitîndu-l pe editorul român să publice cărți de mare valoare culturală și convingîndu-l pe dragul nostru cititor de importanța culturii scrise” (V.G. Dîncu, art. cit.).

Transformarea cititorului virtual într-unul real ar fi, din punctul meu de vedere, marea pariuri al cărții în România contemporană. Or, pentru așa ceva, e nevoie de cărți interesante și de mediatizarea lor la modul profesionist. E imposibil ca o parte din ele să nu atingă sensibilitatea adolescentului „posedat” de Internet. Pe de altă parte, un sistem educațional care asigură promovarea — uneori cu note foarte mari — doar

pe baza memorării manualului este inept și creator de mutații cu chip uman. (Problema este însă prea complexă și nu mi-am propus s-o nuanțez aici.)

Tot pentru intervalul 1991-1996 constatăm și o scădere a numărului de bibliotecii publice de unde se împrumută cărți pentru timpul liber. Faptul este dublat totuși de o ușoară creștere a numărului de cărți împrumutate. Fie că este vorba de interesul general față de lectură, fie că în joc este numai pasiunea specialistului, creșterea numărului de volume împrumutate din bibliotecii semnaliză și o scădere a puterii de cumpărare a cetățeanului obișnuit. Ea este urmarea firească a degradării nivelului de trai, dar și a schimbării raportului clasic dintre *timpul liber* și *timpul muncii*. Primul, crescînd semnificativ pentru o anumită parte a populației, nu mai este în măsură să-și păstreze identitatea. (Cauza primă ar fi absența prelungită a resurselor financiare.) Prin urmare, el este preluat și transformat în anumite secvențe de timp al muncii.

Din punctul meu de vedere, cauza principală a „crizei lecturii” și a distanțării cetățeanului român de carte este *schimbarea de mentalitate și de context istoric*, o dată cu anul 1989. Nu mai este la modă să-ți „mobilizezi” casa cu cărți, nu mai este eficient să citești sau să cumperi carte la metru. Pentru o bună parte dintre noi, stilul de viață favorizat a devenit cel din mediocarele seriiale americane — gen *Dallas* — sau din televiziunile sud-americane. Or, astfel de emisiuni TV etalează o anumită opulență și, prin urmare, cartea devine un „corp străin”, plicticos și neadecvat. Ideea aceasta este surprinsă în subtext și de Laureana Urse atunci cînd scrie că „nu putem însă afirma nici că atunci cînd cei ce au tot ce le trebuie, fără efort, cumpără automat mai multe cărți și citec mai mult”. Pur și simplu își consacra timpul liber unor modalități cu totul diferite de consum social. Asupra lor voi zăbovi însă cu altă ocazie.

Scrisoarea a II-a

Dan PETRESCU

București, pe la ideile lui ianuarie, 2003

Dragă Liviu,

Cu prilejul anulei depozitării a presei culturale într-o debara, am trecut fără voie în revistă marile evenimente care au făcut să curgă ceva cernăală în 2002 și am observat că despre unele n-a curs toată destulă; probabil însă că ar trebui, ca să repar câteva lacune, să arbec chiar cu finele lui 2001, când s-a lansat noua serie a suplimentului cotidianului (inspirat numit *Cotidianul*, precum alt ziar, *Ziarul*), *Litere*, *arte*, *idei*, sub aceeași priverghere a simpatizantului nostru amic Dan C. Mihăilescu. Suplimentul arată mai săracuț și mai cenușiu astăzi (ca și *România literară* în noua ei formă grafică, în care mari pete de cernăală tipografică se lătesc inform peste tot, mîncînd din spațiul rezervat textelor și fiind, la propriu, toxice: după o simplă răsfoire a prestigiosului săptămînal, trebuie negresit să mă spal pe miini; de ce nu se livrează revista cu o pereche de palmare?), dar mai decise patriotic. Desigur, primejdia aici este a alunecării către „inverzire”, dar, în fond, Dan C-ul mai lucrează și la instituțiile de care emană *Jurnalul literar* al lui N. Florescu, acesta de un verde crud indubitabil, așa că o oarecare contaminare nu s-ar exclude. Poate nu înțiplător de aceea, editorialul numărului 2/26 noiembrie 2001, intitulat *Exporting Romania* (pp. 1 și 3), scris inițial la solicitarea A.E.R. pentru catalogul României la Tîrgul Internațional de Carte de la Frankfurt, din același an, începe prin a consemna mirarea unui francez ajuns pe meleagurile noastre prin 1990 că, în pofida Cortinei de Fier, „la București se cîțiseră și se asimilaseră încă de mult structuralismul, psihanaliza, tematismul, deconstructivismul, postmodernismul, ca nume precum Bachelard, Jean-Pierre Richard, Wellek, Derrida, Lacan, Baudrillard ș.a.m.d. fertilizaseră deja analiza literatură românească”. Fierste că aș fi curios să știu și eu, dincolo de amestecul grăbit al înșiruirii de curente și tendințe aflate pe palierul ușor incommensurabil, cine-i asimilase la noi pînă la... fertilizare pe Derrida, Lacan și Baudrillard, ca să ne limităm numai la aceste nume, și asta pînă în 1990 – ai putea tu să-mi dai câteva ferice exemple?

Să-mi departe, Dan C-ul se scaldă mîndru în traducerile epocii Ceașcusecu, cele preponderant scoase la Univers, ignorînd cu desăvîrșire, ca preponderant monoglot (sînt că vei protesta aici: oare nu l-a tradus chiar el pe Ionescu? Ba da, dar dacă tu numești traducere doar titlul, ca să nu mergem mai departe, de *Amédée ou comment s'en débarrasser*, și asta scris greșit, prin *Amedeu sau cum să se debaraseze*, cînd îl aveam deja transpus în *Jurnalul fericii* mult mai propriu de Steinhard, prin *Amedeu sau cum să se descotorosești de belea...*), că toate acestea sînt incomplete, din pricina invențiilor mutilante ale cenzu-

rii – lucru pe care noi, la Iași, îl știam din epoca apariției lor și de aceea renunțasem să mai citim altcumva decît în original... Nu mai insist, mă bucur doar că șeful *LA & I* desenează spre exportare și noua „promotie spiritualizată”, pusă corect sub umbra lui Virgil Cîndeia (care a activat îndelung în aripa culturală a ce-o fi fost sub vechiul regim SIE), promotie reprezentată de Cristian Bădăliță și Toader Paleologu, între alții, și ei neolegionarii de-ai noștri; cu o asemenea prezentare de catalog, e împedecă ca am umilit Germania în 2001, la Frankfurt.

Dar să intrăm în 2002. Voi lăsa departe marile subiecte, precum *Omul recent* al lui Patapievici, în care, de la o înălțime planetară a asimilării lor, modernismul și postmodernismul primesc cite un șut corespunzător, precum și indignările trezite de cartea Alexandrei Laignel-Lavastine, *Cioran, Eliade, Ionesco: l'oubli du fascisme. Trois intellectuels roumains dans la tourmente du siècle*, încă înainte de a fi fost citită (aici, cum știi, rămîne antologic cazul prietenului nostru Mihai Dinu Gheorghiu, care, după ce s-a reperzit în apărarea cărții, a constatat după lectură că și el fusese cam spoliat de unele idei, ca și mulți alții; mă grăbesc însă să precizez că toțișu nu e vorba de un plagiat în serie, ci de efectele lucrului cu negri autohtoni, căci oare cine a văzut-o pe autorul scoticin prin arhiva Ministerului nostru de Externe, de unde citează o seamă de documente inedite? O altă cităduțenie, neremarcată, a citărilor ei este pomenirea în câteva rînduri a istoricului Florin Turcanu, în contul scrierii unei viitoare biografii a lui Eliade, despre care nu sînt riguros nimitic, nici măcar de ce va finaliza vreo dată, și care istoric, în rest, nu a produs decît camdată altceva decît aceasta vago promisiune; dar cazul Lavastine are ceva paradoxal, la urma urmei, dat fiind că demonstrația de fond a cărții semnate de ea nu este afectată de incorrecțiunile abundent și vindicativ relevante de critică.

Nu suficient s-a vorbit, cred, despre debarcarea Lumineiții Marcu și a lui C. Rogozanu de pe feuda tripletei Gabriel Dimisianu – Alex. Ștefănescu – Nicolae Manolescu, unde atentele lor la vechia generație a scriitorii noastre, dramatic degonlată în condițiile libertății de exprimare dau, aliminteri, menajația de baletul oportunat al celor trei, au fost iute resimțite ca intolerabile, semne ale unei insurgențe debilizatoare ce ar fi putut antrena, finalmente, și conducerea tricefală a *României literare* înspre o binemerită și deloc prematură pensionare; în orice caz, despărțirea s-a petrecut cu lacrimi și neaoșe injurături, ca nimic să nu rămîna neapăs între cele două părți în conflict: *consummatum est!*

Mult s-a vorbit, în schimb, despre a nu știu cîta aniversare a lui Sorin Alexandrescu (a 125-a, să zicem, subiectiv vorbind), îndeosebi grație telefoanelor sale, care n-au ratat nici o publicăție din țară, „împlinesc 125 de ani”, anunța la receptorul încălzit de folosire profesorului olandez, „faceți și voi ceva cu acest prilej?” și tu puțini, de regulă necititori ai operei sale subțirile și din multe puncte de vedere comice, au cedat înjecțiilor festive și l-au celebrat într-o demonstrație de hagiografie rivalizînd poate numai cu al VII-lea festival Pîtit, deasurător și el undeva prin Ardeal în 2002, din păcate pe o arie mult mai restrînsă.

Sub tăcere s-a trecut devaloarea răscăpăcată a lui Alin Teodorescu drept informator al Securității, cu toate că semnătura sa este descriabilă pe un denunț din 1985 privindu-l pe Radu Ioanid și reprodus ca atare în *Observator cultural*, nr. 139, p. 7, și cu toate că, după știința mea, acest afacerist veros și profitor nerușinat al revoluției conducea un institut de sondare a opiniei publice, din care poziție nu puține matrapazăficeri înalt lucrative va fi combinat el.

Nu-mi amintesc uneu am citit, tot în anul ce s-a scurs, o aproape impalpabilă fricțiune între Petru Popescu și ogarul cenusiu al Blandianei, în legătură cu persecuțiile suferite de ei sub Ceașcusecu – se pare că cel din urmă a ajuns în America după romancierul dulceti de miere a glonțului patriei, cu o înfriziere de vreo săptămîna, treabă de tot impardonabilă, dată fiind activitatea lor civică respectivă pe lîngă odraslele fostei familii prezidențiale.

Îmi amintesc însă altceva, anume erorile mele de predicție din 2002: am greșit și eu, dragă Liviu, estimînd de pildă că al doilea volum al trilogiei lui Cărtărescu, venit după *Aripa stîngă*, avea să se numească *Toracele*, cînd el a apărut în realitate sub titlul de *Corpul* – oare mă voi fi gîndit eu la o insectă, iar romancierul de talie europeană la vreo pasăre sau la vreun... zmeu? Probabil... La fel, mergînd pe mina Rodică Palade, am anunțat cu totul imprudent că de sub pana măiastră de prozator politic a rebutatului președinte Constantinăscu avea să iasă o trilogie, dar iată că, adevăratul purtător de pană în cazul dat, prietenul nostru Marius Oprea întrecîndu-se pe sine, a ieșit o tetralogie (nici o legătură cu marca Tetra, degeaba-ți alunecă gîndul la ghidusii dubioase!).

La rîndul lor, Andrei Pleșu și Gabriel Liiceanu au ajuns în fertilită 2002 în compania unde le-a fost dat să ajungă: la *România literară*, cel de-al doilea cu un premiu, cel dinți cu un „profil” semnat de Alex. Ștefănescu, în care, între altele, după ce se marchează cheltuielile de inteligență pe care le face în cărțile sale, se virează scut: „...pentru a rezolva probleme care nu interesează pe nimeni”. Spre exemplur: „Esteșul se interesează de chestiunea sexului inginerilor nu numai la figurat, ci și la propriu” (nr. 50/2002, p. 10). Adică, dragă Liviu, cum ce ai deduce tu de aici că le-ar face Pleșu inginerilor, „la propriu”?

Acum, ca să efectuăm un ușor salt în incipientul 2003, voi remarcă inventarul foarte avent pe care l-face recent Petru Romoșan personajelor noastre *kitsch*: Andrei Pleșu, „cel mai cunoscut filozof popular (în fel de rapsod fără muzică)”, Emil Constantinșcu, Radu Vasile, Victor Ciorbea, Zoe Petre, Ana Blandiana, Mircea Dinescu (și, în general, tot Colegiul CNSAS, o combinație „de fomști și intelectuali” *kitsch*, fi-reste), etc. (v. *Observator cultural*, nr. 149-150, pp. 20-21). Dar asta numai ca să mă adaug și eu două nume exhibate anul trecut, căci cum altfel decît *kitsch* este un personaj care „la orice oră din zi, te primea, la el acasă, în costum și cravată”, potrivit evocării pe care l-o face N. Manolescu lui Zaharia Stancu (v. *România literară*, nr. 40/2002, p. 1) și ce fel de gusturi altfel decît *kitsch* dovedește Manolescu însuși, scriind că vulgarul bilbitit (stilistic bilbitit) Stancu „era un domn”? Iar dacă nu mă crezi, dragă Liviu, revezi, rogu-te, scena unei memorabile sedințe „de birou” la Uniunea Scriitorilor, narată de Crohmalniceanu, cu inbulbiabilul monolog al părintelui lui Dariu: „Da (...), dumneață, tovarășe Breban, veai să te caci în capul meu. Asta veai, tovarășe Breban. Să te

caci în capul meu. Bine, cacă-te în capul meu. Pentru asta v-a trebuit dumneavoastră președinte. Ca să vă cacăți în capul lui. Cacă-te, da, cacă-te, tovarășe Breban!” (în *Amintiri deghețate*, Nemira, 1994, p. 15). Presupun, natural, că vorbitorul era strict la costum-cravată, nu? Cum să-l fi maculat atunci Breban, în această impozantă înțuță?

Dar nu-l mai urmez pe Romoșan cînd îl găsește pe Marius Oprea „un cercetător aproximativ”: în fond, fără lucrările lui, nu știu cu ce s-ar fi putut lăuda Institutul Român pentru studiul Istoriei Recente (IRIR); sint ele supărătoare de aproximative! Nu neapărat, în condițiile acestuia la arhive parcimonios acordat la noi și, oricum, avînd altă calitate decît mistificările Jenei Lădoi... E drept că i-am reproșat lui Marius Oprea că și-a pus ca titlu al unei cărți arhiconcuroasă sîntămgă a Hannei Arendt, „banalitatea răului”, dară ghilimele ori măcar vreo aluzie justificătoare a împrumutului (că doar el e n. Valentin Nicolae, care a luat cu nonșalanță titlul lui Edward Behr & Bertolucci, *Ultimul împărat*, punindu-l peste o colecție de încropiri dramatice, ele înșele trase din diverși autori și agrementate cu replici scoase dintr-o culegere de aforisme celebre... ceea ce nu le-a distonat însă căușe de puțin lansatorilor săi, vechile noastre cunoștințe N. Manolescu, Dan C. Mihăilescu, Mircea Mihăieș ș.a.); dar așa am aflat că titlul cu pricina i-a fost din oficiu dat cărții lui Marius de directorul său de la IRIR, inspirat istoric Pippidon, de el însuși, pare-se, ascultînd de o sugestie a doamnei Lippidi! Și cu asta, dragă Liviu, închei dîndu-ți și o veste bună, se știe de ce nemediatizat de presa sfîrșitului de an 2002, cînd evenimentul s-a produs: e bine, află că Pippidon a demisionat de la IRIR (pe care l-a condus de altfel mai mult de la Florența!) Sigur, se apropiau și fondurile asigurate de olandezii de echipare, nu fără concursul său și al doamnei – să sperăm totuși că cel puțin în alegerea noului director cei doi își vor păstra un cuvînt de spus, ca să nu se strice bunăvînt de continuitate în cercetările întreprinse la IRIR...

Cu această speranță, rămîn al tău inoxidabil umplutor de lacune medicatie,

Dan Petrescu

BURSA CĂRȚILOR

Cristian BOCANCEA, *Meandrele democrației. Tranzitia politica la români*, Editura Polirom, Col. Opus. Științe politice, Iași, 2002, 296 pagini, 1 p.

Cristian Bocancea, doctor în științe politice la Toulouse și în filosofie la universitatea ieșeană, s-a mai ocupat de tranziția românească în două cărți publicate în Franța în deceniul trecut. De data această, însă, cred că avem de-a face cu una din cele mai complete și mai pertinente sinteze privind un fenomen care ne marchează de treisprezece ani viețile. Beneficiind, desigur, de contribuțiile autorice în domeniul, autorul are bunul obicei să supună propriei analize complexitatea multidimensională a tranziției, reușind un convingător „potret în mișcare” al României postdecembriște. Metamorfозele instituționale, emergența pluralismului, procesele de de- și recompoziție socială, schimbările de la nivelul imaginărilor și al mentalităților, toate beneficiază de o privire proaspătă și avizată.

Rosemarie HAINES, *Televiziunea și reconfigurarea politicului. Studii de caz: alegerile prezidențiale din România din anii 1996 și 2000*, Editura Polirom, col. Media. Studii și eseuri, Iași, 2002, 294 pagini, 1 p.

Deosebit de dl. Bocancea, d-na Rosemarie Haines alege doar un palier al tranziției, discutând politicul circumscris la două rînduri de alegeri prezidențiale, dar îl supune unei analize desăfurate cu acuratețe, amănunțite ca o vivisecție și fină la neșme în profit cu o mai bună cunoaștere a cel puțin două dimensiuni esențiale ale fenomenului: evoluția valorilor și opțiunilor emergente în societatea românească, pe de o parte, împreună specifică pe care medii audio-vizual a impus-o comunicării politice autohtone, după explozia mediilor de la jumătatea anilor 90 pe de altă parte. O carte utilă nu doar politicienilor și experților, ci și nouă, bieți alegători, care înțelegem mai bine cum sîntem manipulați mediatic, cum putem evita manipularea. (LA)

„Istoria” lui Emil Constantinescu (II)

O carte importantă cu o privire răutăcioasă

Gabriel ANDREESCU

Emil Constantinescu a dorit să ajute istoria și să îi ofere interpretarea sa, publicînd patru volume intitulate, oarecum patic, *Tempul dărmării, timpul zidirii*. Ele se vor, simultan, o cronică a vremurilor care l-au făcut președinte, o revanșă asupra unor critici ai săi, analiză „regimului Constantinescu” versus „regimul Iliescu”, o incursiune în opiniile, tezele, soluțiile și produsele conceptuale care i-ar reprezenta gândirea, în descrierea pe care și-o face ca personaj istoric. Ceea ce în fond este: primul președinte democrat al României.

Pare destul de neobișnit să scoti o carte de memorii la doar un an și jumătate de la încheierea mandatului prezidențial. Unii comentatori se îndoiesc de responsabilitatea unei astfel de investiii intelectuale grăbite. Dar nu astfel de motivații explică titlul în care a fost receptată cartea. Cînd nu s-a oprit la rînduri de complezență, presa cotidiană a făcut oporurilor prezidențiale o primire pur și simplu răutăcioasă. Nici presa culturală nu a întîmpinat-o cu o atitudine analitică. În revista 22, Andrei Cornea a scris un articol devastator. Iată cum întîmpina eseistul primul volum al președintelui pe care editorul revistei 22, Grupul pentru Dialog Social, l-a sprîjnit din 1992 pînă în ultimele luni ale mandatului său: „Emil Constantinescu... nu a avut nici măcar ce rata. Dacă avem în vedere primul volum – cel de memorialistică propriu-zisă, platitudinea celor peste 600 de pagini ale sale este uimitoare.” Pentru Andrei Cornea, lucrurile pot fi importante care apar în carte „sînt pierdute într-un verbaj nesfîrșit, banal, fals filozofic, alînsind o superioritate și o detașare false contrafactice”. Și ca o concluzie: „În ceea ce îl privește pe fostul președinte mai tem că avem de-a face cu un caz de megalomanie”.

Andrei Cornea – departe de a fi singurul – deplînge pur și simplu apariția cărții. Ca și ceilalți, face evaluări calitative sau se oprește la citate, „incriminativ” fără aproape nici o analiză, fără un dialog real cu conținutul. Alisarea zgomotoasă a exigenței stilistice, severitatea cu care sînt judecate ideile celui care a fost candidat al Opoziției timp de patru ani și șeful statului alți patru gresesc ținta. Negarea cărții este absurdă. Avem în față volumele unui om politic devotat președintelui României într-o epocă extrem de vitală, chiar dacă debusolată. Reacția firească a unui cercetător (observator, persoană implicată etc.) este să caute cu aviditate memoriele unui om politic care și-a pus pe umeri asupra a opt ani de istorie recentă. De la „profesioniști” vieții politice actuale pînă la cititorii care și-au păstrat curiozitatea naturală, fiecare are de ce să aștepte o astfel de apariție. *Tempul dărmării, timpul zidirii* este o sursă de informații, o ocazie pentru reinterpretarea vieții politice și, în orice caz, edificatoare pentru înțelegerea psihologiei unui fost șef al statului.

Doar dacă am avea în față o scriere de propagandă pură am putea înțelege reacția de respingere a formatorilor de opinie. Reducerea la propagandă de lemn explică de ce primul președinte, Ion Iliescu, și-a ratat complet cărțile. Din ele nu s-a putut afla ceva substanțial nici despre teme deschise, nici despre psihologia celui care le-a scris. E adevărat că Emil Constantinescu a

publicat o carte preocupată aproape obsesiv de sine – începînd cu primul volum, al memoriilor propriu-zise, cel mai important și interesant, la care mai voi referi exclusiv. Dar cartea nu constituie un program electoral. Mai mult, este neașteptat de bine scrisă. Formula pasajelor-amintiri, a flashurilor dispușe necronologic, amestecînd întîmplări, informații ori reflexii, face cartea foarte dinamică. Avînd în vedere că, în ciuda proporțiilor, ea păstrează o linie clară, ansamblarea poate fi socotită un adevărat succes (în ciuda citora repetiții). Desigur, constatarăți cu orice preț au cum să pună accentul pe obsesia justificării de sine, pe ematza, pe repetiția locurilor comune. Dar asta se ratează natura de document a *Tempului dărmării, timpul zidirii*. Ca textură a psihologiei unui președinte, și nemișcările contează și e bine că le-am văzut înregistrate. Cartea reprezintă un eveniment editorial: este ciudat că nu a reușit să producă amendamente și considerățile la care a invitat.

Ideile

Care ar fi tropisme, temele, obsesiile, detestările care au impact politic dezvaluite de fostul președinte? *Tempul dărmării, timpul zidirii* sugerează că destul politic al lui Emil Constantinescu a fost hotărît de trauma invaziilor sălbătice din Capitală, instrumentate evidente de cei care ne hotărău soarta pînă în 1989. Citatul umător este doar unul dintre categorii:

„De unde atîtea bîte, dacă nu din cele pregătite la comanda Securității pentru lichidarea manifestațiilor de la Timisoara? Este vorba, fără îndoială, de hoardele de mineri care au bătut și au desigur oameni pe care nu-i cunoșteau numai pentru că semănau a intelectuali. Dar mai ales, mă gîndesc la imaginea acelor teme, cu punnii strîni și ochii ieșiți din orbite, care îi aplaudau și-l îndemneau: «Lovii-i, ucideți-i pe intelectuali.»” (pag. 112-113).

Pașajul ar fi și el o probă că Emil Constantinescu a scris un volum cu gîndul la alegători, cum îl implică Andrei Cornea, care conținea textul electoral cu unul justificativ. Nu doar minierii suportă caracterizări tăioase. Nu e complezente nici cu votanții săi potențiali, de vreme ce repetă și îngroșă fațetele lipsei lor de civilizație. Vorbînd despre distrugerea sistemului de irigații, comentează: „Imediat după '90 totul a fost furat, au fost dezmembrate și cărate toate piesele de cupru, fier, plumb, tot ce se putea vînde. Numai că aceste lucruri nu s-au putut recupera la adăpostul nopții, în secret, ci în plină zi, sub ochii consilierilor care vedeau cum în curtea vecinului se adună produse metalice care n-aveau cum să crească acolo...” (pag. 548)

Viziunea lui pesimistă asupra gradului de civilizație la români nu ia doar forma reacției la manifestațiile care sochează, ca mai sus, ci este una conceptualizată, pusă în perspectiva istoriei: „Dacă în primii ani, în evoluțiile politice, noi plătăm tributul durității diktaturii lui Ceausescu, față de mai blîndele înfățișări ale comunismului din Cehia sau Ungaria, ulterior a început să conțeze și calitatea organizării democratice interbelice” (p. 19)

Emil Constantinescu nu pare a fi grilului nici cu categoria intelectualilor critici, la care revine de multe ori – poate prea de multe ori – într-o carte pe

care o așteptăm a fi dedicată vieții politice. Este probabil și categoria care-l inspiră „stilistic” cel mai mult. Capitolul *Scrisoare pentru cei care se recunosc* este memorabil prin stil și prin forță.

Este însă *Tempul dărmării, timpul zidirii* o carte credibilă pentru bibliotecă a unui politolog? Important sînt desigur informațiile care se referă la prestația conducătorilor României din perioada 1990 – 1996. Chiar lucrurile pe care le știm capătă altă pondere prin confirmarea lor de către fostul șef al statului: „Anchetele procurorilor din brigada de combatere a crimei organizate dovedesc, fără dubiu, încălcarea de către România a embargoului privind livrările de petrol și armament către țările Iugoslaviei în timpul războiului din Bosnia-Herțegovina”, în afacerile de contabandă fiind „impli-cați profund reprezentații Guvernului din perioada 1992-1996, împreună cu conducerea [SRJ]” (pag. 76).

Alte informații auversera pînă acum natura unor zvonuri. Emil Constantinescu confirmă că a urmat cererea a mandatului fostilor guvernanți au fost făcute „emisiuni monetare fără acoperire, s-a emis o Ordonanță de urgență prin care s-au modificat deficitul bugetar și deficitul consolidat. Am aliat că deficitul nu ar fi de 3%, cum a fost comunicat, ci dublu sau chiar mai mare” (pag. 340). Altel spus, „fostul partid de guvernămînt nu ezită să sacrifice viitorul României de dragul păstrării puterii.” (pag. 341). Povestea înfîinții cu Viorel Hrebenciuc, Florin Georgescu și Nicolae Văcăroiu, imediat după preluarea mandatului său arată că o scenă de teatru. Este antologică.

Se poate spune că evaluările din *Tempul dărmării, timpul zidirii* probează bine judecata generală, prin care Constantinescu contrapune regimul de pînă în 1996 celui căruia tot îl fi dă numele: „Cînd noi începeam bătălia pentru recunoașterea internațională a României ca țară europeană și democratică, ei jubilau că ne vom prabuși în falimentul pe care ni-l pregătiseră cu grijă. Cînd înceeam să privatizăm ete o gură noară a economiei, ca să nu mai fie purtător pe umerii oșoși ai tuturor românilor, ei puneau la cale mari mișcări de strada anti-capitaliste și anti-reformă. Minuiau cu cîșim speranța de bine a oamenilor, pentru a păstra intacte cauzele mai răului. Cînd noi asudam să plătim datorile pe care le lășăsem zadarnic, nepunem la cale greva impozitelor. Cînd ne apropiam de încă un pas de NATO sau de Uniunea Europeană, ei planificau dezordinile și încearcă să instaureze puterea Sovietelor de deputați și de mineri. Fiecare victorie din acești patru ani a fost plătită dublu, o dată cu prețul ei, mare, dar legitim și inevitabil, a doua oară însă cu prețul conștințării înfîințării lor de un scriba nimic, de a conuce orice...” (pag. 649)

Deși sînt și alte lucruri de adăugat, care fac asimetria mai puțin fermă, as sustine afirmațiile de mai sus. Și în anul 2003, diferenta dintre susținatorii lui Ion Iliescu și cei ai lui Emil Constantinescu rămîne radicală.

Erori

Mai ales pentru volume cu asemenea miză istorică, autorul de recenzii are obligația să facă reparațiile și să completeze textul acolo unde poate. Trei sînt observabile asupra cărora mai voi opri în continuare. Mai întîi, poziția lui Emil Constantinescu față de Convenția Democrată din România și, mai general, față de rampa sa de lansare politică. Citez interpretarea fostului președinte: „CDR a apărut și s-a

manifestat cu forță în România datorită a trei elemente: inițiativa Doinei Cornea de formare a Forumului Antitotalitar Român și de transformare a acestuia în CDR; viziunile lui Corneliu Coposu privind necesitatea unei opoziții unite și înțepelivni sale de a căuta în afara partidelor o personalitate-fanion pentru alegerile prezidențiale și pentru conducerea efectivă a Alianței, precum și – pentru că nimeni nu-l lăsa mai în urmă – capacitățile mele de a asigura pe termen lung unitate politică unei structuri extrem de eterogene.” (p. 390).

Enunțurile de mai sus reperaază câteva date concrete, dar pierd tocmai imaginea generală. Eforturile de unificare a opoziției politice la regimul Iliescu încep de fapt de alegerile din luna mai 1990. Un grup de șapte personalități ale vieții publice, printre care George Serban, Ana Blandiana, Constantin Ticu Dumitrescu, reprezentând organizații de referință apărute imediat după revoluție a încercat – în zadar, e drept – coalițarea principalilor partide istorice și a societății civile. O sîtu întrucît am fost implicat direct. A fost imposibilă, atunci, depășirea rețezului lui Radu Cimpeanu și al lui Sergiu Cănuș. După ce în noiembrie 1990, Alianța Civică adunase sute de mii de persoane în București și în câteva alte orașe din țară, forța ei a devenit un factor de presiune asupra acelușilor lideri, în scopul unificării opoziției. Tena s-a aflat în fruntea agendei Alianței. Între timp, la Cluj s-a creat Frontul Democratic Antitotalitar, la care Doina Cornea a avut contribuția sa. Dar, pentru a respecta istoria, rolul de locomotivă a acestei inițiative importante a fost jucat de către Octavian Buracu și Adrian Marino. Fără presiunea exercitată asupra Alianței Civice, CDR nu s-ar fi format, aproape toți ceilalți lideri de partid fiind reticenti. Singurul care a creat o contrapondere pe măsura din rîndul formațiunilor politice a fost, într-adevăr, Corneliu Coposu; personalitate care domina, de departe, scena Opoziției.

Meritul propriu pe care-l invocă Emil Constantinescu este real. A constă în capacitatea sa de a se menține, asemenea unui surfer, pe suprafața extrem de mișcătoare a Convenției. Și cei care au participat la ședințele Consiliului Național al CDR pot depune mărturie în acest sens. Ar fi aproape de neimaginat, pentru cineva din afară, stămintea, sănătatea, sedința de ședință, a activității CDR, de către personaje precum Sergiu Cănuș ori reprezentanți ai Partidului Alianței Civice. Sînt sigur, după evoluția lor de-a lungul anilor, că au făcut-o premeditat. Putine alte personalități din grupul celor care ar fi putut căpăta statutul de președinte al CDR ar fi rezistat unei astfel de presiuni. Emil Constantinescu a făcut-o și meritul trebuie să-i fie recunoscut.

Urînd însă logica unei reglări de contaj, fostul președinte evită, în acest pasaj și pe parcurs, să noteze că lansarea sa în viața politică se datorează în primul rînd Alianței Civice. Este adevarat că, spre deosebire de mulți alții – precum Nicolae Manolescu – Emil Constantinescu se formase, ca „personalitate a vieții civice”, în afara Alianței. El a fost cooptat în AC – unde a devenit vicepreședinte – întrucît deschisese balconul Pieții Universității și apoi, ca inițiator al Solidarității Universitare din București (prima „Solidaritate Universitară” apărînd în Timisoara). Constantinescu a fost mai departe promovat de Alianța pentru poziția de președinte al CDR și, apoi, de candidat la alegerile prezidențiale.

O altă susținere care trebuie amendată îl privește pe Valerian Stan. Despre acesta, Constantinescu afirmă că, prin prestația sa de șef al Corpului de control al Primului-ministru, a urmărit distrugerea coaliției CDR-PD-UDMR. Iar mai departe: „...printre cei care trădează nu pot fi incluși cei care au avut misiunea să distrugă din interior, ca Valerian Stan la Alianța Civică, Radu Cimpeanu la Liberali, Radu Ciuceanu la AFDPR, Vasile

Lupu la PNȚCD, Octavian Paler la România liberă. Ei au fost leali stăpînitorilor din exterior și, dacă stai să observi consecvența cu care au acționat, au fost poate sinceri cu ceea ce putea fi un scop pe care l-au slujit.” (pag. 559).

Or, dacă prestația lui Valerian Stan în poziția sa de șef al Corpului de control al Primului-ministru este discutabilă și a fost criticată de mulți, ideea „misiunii” de a distruge Alianța Civică „din interior” se dovedește de nesustențiat. Alianța Civică a avut norocul a trei secretari foarte eficiente, generoși și pragmatici în activitatea lor: Iulian Cornăteanu, Valerian Stan și Gheorghe Arvunescu, fără de care ar fi rămas o sumă de cluburi de discuție. Pentru afirmația de la pagina 559, Valerian Stan l-a dat în judecată pe Emil Constantinescu, acuzîndu-l de calomnie. Mi-e foarte greu să văd cum va pledea fostul președinte în fața instanței, pentru a susține ceea ce a scris.

La sfîșit, mai voi opri la „apovesta” pe care Emil Constantinescu o pune la dispoziția cititorului (paginile 134-135), cînd se referă la întvederea pe care mai mulți membri ai GDS i-au cerut-o în timpul minierii din ianuarie 1999. Îți citez din nou pe autorul *Timpului dărmării, timpului zidirii*: „Gabriel Andreescu întreabă, furios, de ce n-a fost arestat Vadim în Parlament pentru declarațiile sale, fiindcă imunitatea nu e valabilă pentru flagrant, iar atunci lăsa lui Vadim, spune el, e «flagrant»”. Or, Emil Constantinescu nu și aminteste deloc bine acest episod, pe care-l prezintă altfel decît a fost și în câteva alte puncte. Este fals că am fi mers la președinție numai Radu Filipescu, Stelian Tănase, Gabriel Ciuceanu și cel care scrie aceste rînduri.eram la Cotroceni mare parte din GDS, cei amintii, dar și alții, precum Gabriel Adamesteanu, Andrei Cornea, Andrei Ojșteanu, Cristian Preda. Arătam poate furios, dar cu drept motiv, pe bilibiliata incredibilă a demnitarilor care fuseseră sprijinii și de noi să ia puterea. Reprezentanții instituțiilor noastre publice ne obligau să lansăm mesaje dramatice în presă, să ieșim în stradă, să facem din nou demonstrații ca să susținem statul pe care ei, pînă în acel moment, nu putuseră să-l apere. Referirea lui Emil Constantinescu la o cerere de a-l aresta pe Vadim pentru „flagrant” vine din imaginație. Cerusem nu arestarea lui Vadim Tudor, ci scoaterea PRM în afara legii. Că existau toate probele unei tentative de lovitură de stat, că împrămîn cu multe alte manifestări ale PRM, aceasta plasa partidul în categoria formațiunilor extremiste neconstituționale, iată un lucru pe care președintele României, ca și membrii guvernului, ar fi trebuit să-l înțeleagă atunci. Nu au înțeles și nu au acționat în momentul cel mai propice pentru eliminarea PRM din viața politică. Prin asta, au cu toții partea lor de responsabilitate pentru succesul extremismului în anul 2000. A-i cere lui Emil Constantinescu să inițieze declarația PRM drept neconstituțional nu e o invitație la un comportament autoritar, ci, pur și simplu, la respectarea legii fundamentale.

Revansa

Exemplul anterior, al discuției din noaptea de 21 spre 22 ianuarie 1999, de la Cotroceni, introduce o preocupare distinctă a cărții recenzate: folosirea paginilor pentru contestarea unor critici care i s-au făcut, pentru justificări și, în câteva cazuri, rătăcii. În particular, Emil Constantinescu a avut o relație frustrantă cu intelectualitatea – un adevarat complex, motivat sau nu – și a încercat să-i și o revansă.

De mai multe ori, Emil Constantinescu repropoază unor intelectuali necunoaște cadulul nostru constituțional. În multe cazuri, chiar are dreptate. Pentru a avea un cuvînt de spus în „cetate”, un intelectual ar fi obligat să înțeleagă la nivel de detaliu lumea în care trăiește. Fără asta, valorile

pe care le promovează nu pot deveni parte a unui proiect realist. Educației multora dintre cei considerați la noi „experti intelectuali” și sînt strania filozofia și științele de tip social și politici. Multul n-au ajuns să parcurgă nici măcar Constituția României, avînd totuși pretenția să dea norme de acțiune clasei politice. Este de înțeles, în acest context, frustrarea lui Emil Constantinescu, sau colul de oameni care n-au demonstrat nici experiența, nici efortul comparabil în promovarea valorilor în numele cărora acesta se legitima.

Nu mai că fostul președinte plusează în critica sa cînd argumentează prin cazuri nesemnificative. Rămîne un fapt neștiut sau lipsa sa de voință în a-și folosi prerogativele atunci cînd acestea puteau aduce servicii instituției pe care o reprezenta și interesului public. Îmi amintesc mai multe controverse cu Zoe Petre, în sala de dialog al Grupului pentru Dialog Social, în care ea mai apropiat consilieră răspunde, în unele poze. Președintele, prin replica: „Nu se poate. Nu ne permite legea”. E bine, vorbeam de cazuri în care „se putea”.

Ca să fiu concret, m-aș referi (doar) la posibilitatea lui Costin Gheorgescu de a permite solicitatorilor acestuia la dosarele de Securitate pe vremea cînd nu exista o lege a accesului la dosare. În particular, 7 foști disidenți fuseseră o cerere în acest sens, publică, la care s-a răspuns tot public. Și Costin Gheorgescu, și echipa prezidențială înveceu absența unei legi specifice, omițînd faptul că, tocmai din acest motiv, directorul SRI avea dreptul de decizie. (Situăție de care, de altfel, Virgil Măgureanu profitase, fapt care i-a permis lui Mihai Pelin să scrie cartea cărți.)

Între cei cărora Emil Constantinescu le-a dat o atenție specială se află oameni politici (Radu Ciuceanu, Radu Vasile ș.a.) dar și celiba ziaristi, precum Ion Cristoiu, Cristian Tudor Popescu și Octavian Paler. Ultimul s-a bucurat de o onoare – cu totul specială. Cum rugase doi dintre tinerii săi colaboratori „să caute adevărul” despre Paler, Constantinescu a avut posibilitatea să ofere cititorului o biografie a cunoscutului scriitor lungă de 16 pagini. În capitolul intitulat „După amiaza unui nomenclaturist”, cei care încă nu cunoșteau aceste date au avut ocazia să afle despre apelul lui Octavian Paler – în anul ‘50 – de a se combate „literatură decadentă burgheză-moșierască”; despre omagiuul dat de el lui Stalin; despre lăudarea în versuri a Canalului; despre reprezentarea presei comuniste la Viena, Leipzig, Budapesta ide unde condamnă revoluționarii maghiari și justifică intervenția trupelor sovietice) și Roma; despre cum a fost prezentare a „realizărilor mărețe ale URSS”, pe care a condus-o; despre pozițiile sale în conducerea Radiodifuziunii, a României libere, a Consiliului Ziariștilor și alegerea sa ca membru supleant al Comitetului Central al PCR și ca deputat în Marea Adunare Națională; despre lansarea sintagmei „epoca de aur” și participarea la cultul personalității. Iată și reflexia lui Emil Constantinescu (la care subscriu complet): „Numai în această țară tristă, plină de umor, nomenclaturist notoriu, membru al Comitetului Central al PCR condus de Ceaușescu, activist de partid cu munca în presă în întreaga lui viață, de la angajare pînă la pensie om de încredere al Securității în cele mai delicate acțiuni de țară timp de 13 ani și inițiatorul cultului personalității lui Ceaușescu la Televiziunea Națională, poate ajunge liderul spiritual al societății civile post-decembriste fără a schița cel mai mic gest de căință sau de regret. Numai pentru că scrie *trumas* și se declară *moralist*. Povestea suprarealistă a acestui personaj, care face să părăsească opera de ficțiune, explică multe lucruri aparent de neînțeles într-o societate bolnavă în care viața bate de altcea ori literatură” (pag. 485-486).

(continuare în numărul următor)

BURSA CĂRȚILOR

Gabriel LIICEANU, *Usa interzisă*, Editura Humanitas, București, 2002, 356 pagini, 1 p.

În momentul în care a apărut și pînă ce am citit-o, *Usa interzisă* a avut o aventură editorială, critică și comercială atât de rapidă încît s-a putea dispensa de biata mea semnalare, la mi puțin de două luni, cartea s-a epuizat, a primit premiul „României Literare” pentru anul încheiat, la concurență cu volume ale unor autori cu prestigiu egal, a fost comentată de majoritatea criticilor importanți ai momentului. De cît Majoritatea vocilor pune acest succes pe seama opțiunii pentru literatură a domnului Gabriel Liiceanu. Însă argumentul nu mi se pare suficient, pentru că această opțiune e mai veche, datează cel puțin de la publicarea *Jurnalului de la Paltinis* și a *Epistolariului*, ce relatau, cum nu se poate mai literar, o aventură filosofică și paideică, discutabile poate, de aceea au și fost discutate, dar nu mai puțin autentice. Ce e nou, prin urmare, în *Usa interzisă*? Chiar trecerea „dincolo de usa”, care înseamnă asumarea subiectivității nu doar a „finței filosofice”, ci și a finței de „singe, carne și oase”, care este autorul. Desigur, cartea va seduce pe mulți, așa cum va irita pe mulți. Dar, altfel, de ce ar mai fi fost scrisă?

Milan KUNDERA, *Nemurirea*, Traducere de Jean Grosu, Editura Humanitas, București, 2002, 396 pagini, 1 p.

La începutul anilor 90, defuncta editură Univers lansase o serie completă *Kundera*. Din păcate, editura a capotat înainte de a duce proiectul la capăt. Din fericire, Humanitas a reluat proiectul lansînd concomitent trei volume – *Libri caraghioase*, *Nemurirea* și *Gluma*. Sper că, de data aceasta, Kundera și potențialii săi cititori români vor fi mai norocoși! Nu doar pentru că este unul din cei mai importanți scriitori ai sfîrșitului secolului al XX-lea, ci și pentru că, trăind în două lumi, ne mărturisește și trecutul nostru și viitorul spre care, poate, ne îndreptăm. Această îngemănare a lumilor este vizibilă și în *Nemurirea*. (LA)

Petre Barbu: zece ani de la debutul literar în volum

**Bogdan
SUCEAVĂ**

Pentru o ficțiune politică care să dea seama despre o întreagă societate, nu e nevoie să mergi cu naratiunea în anti-camara tarului; o celulă revoluționară ce își execută un membru neobedient i-a fost lui F.M. Dostoievski cadru narativ pentru *Demonii*. Într-un context restrâns, al unui mic partid de extremă stînga care avea doar șapte membri, Mario Vargas Llosa a descris potențialul revoluționar al Republicii Perù, în *Istoria lui Maya*. Vargas Llosa a menționat printre romanele sale preferate *Demonii*. Ficțiunea politică nu înseamnă neapărat o istorie a personajelor înzestrate cu putere, cele care iau deciziile, regii sau președinții, prim-ministrii sau dictatorii, ci poate atinge maximum de profunzime și cînd personajele cărții sînt situate pe un plan social mediu. Sintem contemporani ai unui caz literar de excepție, în România de aici: ficțiunea și dramaturgia lui Petre

Barbu. În anumite momente istorice, poate că miza cîștigului politice se află chiar la nivelul cetățeanului mediu. Dacă e așa, atunci deciptrările acestui tip de personaje interesează cel mai mult.

Petre Barbu a abordat teme care ni se par situate în linia înfrîi a ficțiunii politice, în cea mai bună tradiție a autorilor mai sus amintiți. Personajele lui sînt deformări ale românului mediu, cel ieșit din socialism către nîmicul, în sensul în care Mitiță al lui I.L. Caragiale este și el un român mediu supus unei deformări cîte nuantele comice. Dezbrăcate de context, multe dintre personajele lui Petre Barbu ar putea fi bune candidate la ospiciu. Puse în contextul lumii românești, ele ajung să o exprime, să o demistifice din interior, ca și cum i-ar încrîpa ADN-ul. O pată de pe tavan (eterna țeavă spartă generată de un stil păgubos de a construi) evoluid spre geometrii imposibile – este un prilej de reflecție: despre care Românie e vorba? Cum se raportează aceste personaje la România? Nici o urmă de patetism, nici o formă de atașament, cu consecințe morale imprevizibile. Ca un astfel de personaj își reprezintă emigrarea în America drept un fel de mîntuire nu ne miră, după cum ne ne-ar mira nici dacă ar visa să plece spre luna. Totul e deformat, utopic, pentru că personajele cartierelor de cutie de chibri-

turi vād minor și sînt monstruos și (înțelegem noi, în calitate de cititori) generează o politică pe măsură. Ei nu înțeleg transmisiile canalului CNN, după cum, la scară mai largă, nu pricep pe ce lume sînt. Pentru a evoca supraviețuirea în lumea ambiguităților valabile, Petre Barbu a inventat un motiv fantastic inedit: înolul în nisipul de pe plajă, bun să lase cu gura căscată turiștii polonezi rătăciți. Așa far dom de bani unele dintre personajele din *Romnezeu binecuvîntează America*. E vorba despre o metaforă la fel de evidentă ca și cea folosită de Mihail Bulgakov în *Viata de cîine*. Integrarea europeană, sugerată de Petre Barbu în piesa *Duelistul* (publicată în *Respiro* nr. 4) printr-o călătorie cu bloc cu tot către Vest, un fel de Odisee plină de ridicol și speranțe, pare cel mult o glumă amară, dacă nu cumva o utopie. Iată cum arată ispita materială a violenței europene în lumea personajelor lui Petre Barbu:

„Paul: Tu ești the best, Aurelio, ești mîna de fier. Amîndoi vom rupe lumea în două. În trei luni îți cumpăr un apartament cu cinci camere și te muți din pădăutul ăla de cîmin. Într-un an îți fac vilă cu piscină și te duc în Germania.

Aurelio: Urăsc Germania.

Paul: Aurelio, cumpăr blocul și brăzdez țara cu autostrăzi. Ne facem milioane în dolari.

Aurelio: Ce cumperi?

Paul: Cumpăr blocul de la boii ăștia. A luat-o la vale și lasă în urmă loc pentru autostradă. Uite, Aurelio! (arată terenul) Aici a fost blocul lui Șerban. Uite ce am dincoace! (arată roaba cu mere) Aur. Am aur, fețto!

Petre Barbu ne-a oferit deja două romane importante: *Dimnezeu binecuvîntează America* (Ed. Nemira, 1995, premiul I al Concursului Nemira în acel an) și *Ultima tresărire a submarinului legionar* (Ed. Nemira, 1998). Debutul său literar a avut loc în 1993, cu volumul de povestiri *Tricoul portocaliu cu număr de concurs* (Ed. Cartea românească). Cele două piese de teatru publicate pînă acum sînt *La sîfinga țării* (1999) și *Duelistul* (2001). E interesant de urmărit cum anume va evolua arta lui Petre Barbu în următorii ani, după experiența lui jurnalistică la *Capital* și după atentele studiilor pe care le-a făcut pentru fiecare articol, adevărate secțiuni minuoase prin realitatea românească a vremii de azi. Ori că a scris proză de ficțiune, ori că a făcut investigație jurnalistică, Petre Barbu a avut în vedere același lucru: o dezvăluire revelatoare a societății românești, după măsura celor mai lucide înainteveri din spațiul literar de azi.

Baudrillard și strategiile fatale

Raluca ARSENE

Orientarea atenției spre scrierile lui Baudrillard este pe deplin justificată de impulsul societății actuale; gînditorul francez dorește o redifinire a contemporaneității sociale, o diagnosticare a simptomului (post)modernității, întrevăzut ca sistem de creare și multiplicare a semnelor sau, mai mult chiar, ca sistem de supra-realitate. *Strategiile fatale* ale lui Baudrillard (Polirrom, Iași, 1996, traducere de Felicia Sicoie) impresionează prin denunțarea unei teribile brutalități a utopiilor occidentale și situația în vecinătatea marilor teme filosofice. Dacă în istoria gîndirii s-a profilat cu necesitate kantiana „revoluție copenică” de axare a argumentării pe subiect, dacă, în anii '80, Foucault își definea (surprinzător) drept efort arhitectonic și genealogic înțelegerea „hermeneutică a subiectului”, Baudrillard propune o perspectivă înversată, de re-considerare a obiectului (pe filieră marxistă), pornind de la ipoteza că există o idee preconcepută, fatală și enigmatică, despre ordinea lucrurilor, a obiectelor.

Gînditorul încearcă o caracterizare cvasi-totală a societății contemporane, în care totul trebuie jucat instantaneu pe fondul proliferării la infinit a lipsei de sens; starea actuală de lucruri militează pentru anularea principiului de valabilitate al Binelui (considerat în toată amploare sa: de la creștinism la utopia americană a armoniei controlate) și instaurarea principiului Răului. Diagnosticarea contemporaneității prin ex-

periența transcendentă negativă justifică existența formelor hiper-reale. O eventuală „resuscitație a lui Dionysos” în dreptățile considerarea aspectului ludic al realității, în care totul stătea sub semnul provizoratului și al abstracției (domnia lui „ca și cum” – *als ob!*); evidențierea reînnoirii obiectului împotriva subiectului (ce crede că îl siluește și îl ordonează după legi stricte) induce constatarea unei redundanțe a determinării: realul nu se retrage în folosul imaginariului, ci al hiper-realului; vizibilul nu subomă în liniște și obscuritate, ci în ceea ce e mai vizibil ca vizibilul – obscurul; sexualitatea nu dispăre în sublimare, reprimare sau morală, ci în pornografie. Baudrillard conchide că trăim într-o lume a devorului spre excrescență, unde irump hazardul, indeterminarea și relativitatea (un al simptome) al derivelor este ubicuizarea interpretabilității. Totul se transformă în prea plinul propriu: finalitatea însăși nu se abate în aleatoriu, ci în hiperfuncționalitate, în „hipertele”; consecința acestui fapt este hiperspecializarea obiectelor și oamenilor, operaționalizarea oricărui detaliu, hipersemnificarea; este ceea ce filosoful francez definea prin „îmbulzeala fantastică”.

Virtualizarea ansamblului existentei se reduce prin simularea plenară; toate sistemele de prevenire și de prevenținare a catastrofelor sînt ele însele focare virtuale de catastrofe; paradoxul utopiei occidentale provine din ordonarea excesivă: hazardul nu poate garanta izbucnirea unei catastrofe, dar echivalentul său programat să ni se dispoziționeze de securitate (problema dispozitivelor de putere a fost dezbătută de Foucault în *A supraveghea și a pedepsi*, dar din

perspectiva obiectualizării individului și hermeneuticii subiectului; la Baudrillard este vorba despre revolta obiectului contra subiectului). În acest context, importanță este delineația transpolitocului, ca transparență a tuturor structurilor într-un univers destructurat, ca trecere de la creșterea la excrescență, ca topos al catastrofei, nu al răz. Figurile centrale ale transpolitocului sînt: obezul (ca isterie de grăsimă, de simulare a imaginilor sistemelor actuale, de aglomereare a informației imposibil de cuprins în totalitate – o ilustrare revelatoare este cultura americană), ostacul (ca oglindă deformatoare a ordinii de pe scena politică, ca semn al terorismului al cărui vector evidențiază absența regulii jocului – generalizînd, se poate spune că toți sîntem ostacii societății), obscurul (ca modalitate de apariție a realului).

Strategiile subiectului sînt banale, de coordonare a realității, dar mîzid în subsidar pe „evenimentul înfîmptor”, generator al unui set nou de securizare a existenței. Strategiile fatale sînt cele prin care obiectul se răzună pe subiect (într-o ingenioasă și sofisticată reinterpretare a dialecticii stăpîn-sclav de la Hegel); obiectul este nici dublul, nici refutatul subiectului, ci detinatorul unor reguli de joc incomprehensibile pentru subiect; de aici decurg paradoxouri cînice pentru subiect: importante sînt distracția fatală, surplusul de plicteasă, spectaculoș și iluzia (total opuse voinței de cunoaștere și de putere), extazul ca simptom al vitalității. Subiectul inventează mereu strategii în speranța apariției unui eveniment total neașteptat, inventează realul visind la un dezodămint în forma unui artificiu prodigios: obiectul se răzună, ignorînd regulile

prin care e copleșit. În ipostază de purtător al „strategiilor fatale”, obiectul devine marfă absolută: numai astfel are putere de seducție, de supunere a subiectului-utilizator. Forma cea mai subtilă a marfii absolute este opera de artă (fapt sesizat inițial de Baudealaire: fetișșimul său se traduce prin înțelegerea că auto-negarea artei este singura sa posibilitate de supraviețuire); strategia absolută a obiectului este aceea de a se contînda cu înșuși lucrul dorit. S-ar putea întrevădea în acest punct însăși structura ironică a textului lui Baudrillard: scrierea se obiectivă solistic, seducător (ea însăși ca oieră în fața cititorului-subiect), ca răspuns alternativ la societatea în care trăim; se oferă ca artificiu al excrescentarului; profetia hiperrealului întreprinsă de Baudrillard se traduce – obiectual – prin excelsul lecturii: exagerarea argumentativă captivează!

Însemnările unui intrus

Pentru (optimist vorbind) 0,20% din populație

**Gabriela
GAVRILA**

După cum aflăm din *Autobiografia de la finele Jurnalului indirect* (titlu ce reia, în chip viclean, o sintagmă eladescă), arborele geneologic al domnului Mihai Zamfir, cu rădăcinile-i străște și ramurile-ntinse pînă în Canada, are tot ce-i trebuie pentru a da frisoane „rromânilor verzi”. „Pentru că articolele mele încep să fie caracterizate drept «antinaționale»,» declară autorul – mă simt obligat să-mi examinez sever, cu un ochi purist ascendent; și mă îngrozesc! La o evaluare atentă, nici măcar 50% din singele meu nu are culoare traco-gălbui (care o fi aceea? verde-albastru!) și nici culoarea română. Ce mai încoează și-neolo, un intrus!” Făcînd abstracte de faptul că, dacă să zgîlîi nitei crengile propriului pom de familie, habar n-am ce fructe alogene ar cădea, trebuie să-i dau dreptate scriitorului și profesorului de la Universitatea din București: este un intrus, iar volemul său cuprînzînd o antologie a articolelor publicate timp de șapte ani și jumătate (1990-1997) în *România literară* confirmă acest lucru. De ce? Pentru că tabletele sale îmbină (în mod neașteptat pentru cei obișnuiți cu gesticulația isterică, vulgaritatea, injuriile și pseudo-pamfletele lipsite de orice brumă de talent literar și de subtilitate) erudiția, simțul nuanțelor, plăcerea prozatorului de a înregistra detaliile, finețea literaturii (vădită de ușurinta demontării lucrurilor comune și a cursurilor oficiale) cu observarea atentă a cotidianului, cu atitudinea civică și implicarea politică.

Dacă la toate acestea veți adăuga scrutarea amuzat-îngăduitoare a kitschului și absurdului politico-administrativ (cît de departe e zîmbetul domnului Mihai Zamfir de încruntarea obscurpiană a unui Cristian Tudor Popescu...), ironia și autoironia ce îndulcesc accentele tăioase, libertatea europeană a

mişcării prin diferite epoci și spații culturale (ce alimentează și simțul relativității și autoironia din paginile sale), atunci veți conchide: domnul Mihai Zamfir nu poate fi decît un intrus. Contrastează alături cu „mimozele” noastre apolitice, cît și cu mînuitorii de condeie mai mediatizați, prea încrezători în infailibilitatea lor și, de aceea, prea lesne de vexat. Sensibil la stridențele și exagerările, autorul *Jurnalului indirect* alege calea „picăturii chinezești” a clarității și eleganței, chiar dacă astel nu va deveni niciodată un preferat al talk-show-urilor și nici vreun comentator „passpartout”, bun de scos în lume cu diferite prilejuri omagiale.

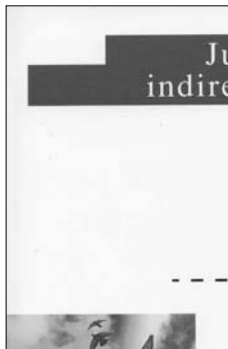
Asumîndu-și un ton „minor” și caracterul heteroclit al unei scrieri de frontieră, „Micul dicționar” devine un seismograf ce înregistrează transformările spectaculoase sau aproape imperceptibile ale societății românești, dar și umirile, entuziasmele, iluziile, regretele și nostalgia scriitorului. Pe cele dinți, autorul le observă cu atenție, proiectîndu-le pe un fundal european, pe cele din urmă le păstrează fără a încerca să le cosmetizeze, întotdeauna cu o doză de autoironie. Paginile mai pronunțat confesive adăugate tabletelor puntează „entuziasmul ireprezensibil”, naivitatea unor însemnări, dar și apariția primelor umbre și tezirea celui care crezuse că, după decembrie 1989, totul e posibil. Inevitabil pentru o minte lucidă, exaltarea primelor rînduri scrise în libertate va ceda locul observațiilor tot mai acide, sarcasmului ținut în frîu prin aluzii culturale. În fond, acesta este drumul străbătut de mulți dintre noi, de la sentimentul fantastic de eliberare la senzația că sîntem prinși într-un spectacol absurd, orcheștat de maestri ai manipularii și dezinformării.

„Luțiile se risipește” este titlul ales pentru cea de a treia secvență a *Jurnalului indirect*, unde, dincolo melancolia dez-iluzionării, este vizibilă în cîntărea celui provocat și stimulul de cetățeanie din jurul său. Estetul descoperă interesantul pînă și în pilulele „de simbată seara” servite pentru o vreme de Paul Everac, în calitatea sa de director al Televiziunii Române. (Recunosc, și eu am suferit atunci cînd dramaturgul alif de expresiv și-a retras barba de pe micul ecran, lipsindu-mă

de un personaj pitoresc...) Chiar și atunci cînd privește „de sus”, după redobîndirea dreptului de a călători și de a preda în universități străine, scriitorul nu se desprinde de subiectele românești, chiar dacă în multe dintre tabletele sale creionează portrete din alte spații culturale și discută fenomene internaționale. Fără a se amăgi și fără a exagera în contestare, denunță „caricaturile ideologice” naționale și derapările românești de tot felul, situîndu-le de fiecare dată într-un context european, recunoscînd astfel că, în ciuda (e)ororilor, România „e o componentă cu drepturi depline a Vechiului Continente” (pag. 129).

Istoria recentă e fixată plecînd de la aventura unor vocabule; scriitorul surprinde neașteptate devierii și perversități semantice, folosile abuzive, precum și procesul de alterare a gândirii făcut vizibil și determinat de schimbarea limbii. „Sintagmele sacramentale” altădată, metaforele obsedante ale limbajului ideologic ajung să-și piardă poleia sau, ca într-o povestire fantastică, sînt „cîțier” de o istorie ironică în cel mai literal sens cu putință. „*Habent sua fata metaphorae*”, notează înțelept scriitorul, observînd că „lada de gunoi a istoriei” (în formele cele mai concrete) s-a deschis, peste ani, să primească statuile lui Lenin, cel care lansase teribilă formulă. În locul lor apar noi „cuvîntepanaceu”, alte vorbe solemne, ale sintagme magice (precum „economie de piață”) care umplu în scurt timp zărele, ecranele televizoarelor și undele radio.

Între discursuri și realitate se cascadează deseori un hău orwellian ce transformă aproape cuvintele în antonimele lor. Astfel – notează scriitorul –, ierarhii contemporani preferă „festivitățile scîldate în strălucire de circumstanță”, „corul de osanale” vorbelor de pocăință, doctoratele „honoris causa” recunoașterii vinovației. De aceea, alif de des proclamata „autocetăție” a Bisericii Ortodoxe Române pare să corespundă în fapt supunerii totale față de autoritatea politică de ieri și de azi (p. 216). Simțul adevărat al sărbătorii naționale a dispărut, devenind tot mai mult sinonim cu „paranoia istorico-artistică”, cu propaganda ieftină, pe fundalul „țuicăreii între mahalagii”.

Părăsind puțin politicul și spațiul românesc, Mihai Zamfir observă cu uimire că, după cum se înfățișează lumea modei, cuvîntul „frumusețe” pare să-i fi pierdut sensul etimologic. „Canoanele frumuseții *haute couture* din Franța, Italia ori Statele Unite devin pe zi ce trece mai strănii. Se exhibă cu pompă niște prăjini famelică de peste 1,80 metri, cu mîini ca niște bete, coastele la vedere (ușor de numărat), cu omoșplăi sub formă de aripi amputate, cu venele gîtului proeminent și oasele bazinului răzăbind agresiv de sub orice fel de rochie.” (pag. 201)

Atent la faptul dăvîst, estel are surpriza să descopere că inventivitatea semiotică a realității o depășește cu mult pe cea a artelor. Ne-am putut convinge și noi că figurile etalate în Parlament și la televiziune umiliesc imaginația oricărui prozator, că frazele lor depășesc cu mult nascosirile oricărui spirit pamfletar, iar înfăptuirile lor ar lăsa fără glas și „cîinele andaluz”. Scriitorul se oprește la tabloul vizional în 1993 la Cluj, grație clarvizionului primarului locului - cu regele Matei Corvin și steagurile tricolore înfipite oriunde în preajma sa, „chiar pe statui, printre cai, săbii și personaje istorice” – desprins parcă dint-o expoziție supra-realistă, demnă de un Tristan Tzara sau Bréton. Mă tem că și „fînața arteziană” avangardistă a fost depășită de ineditul ansamblu „patriotic-architectonic... Dacă adăugăm la acestea și inițiativele de mai firziu – pavajul, coșurile de gunoi, bîncile, toate tricolore – și micile spectacole funariste, ne dăm seama că, urmînd tradiția ultimilor saizeci de ani, la noi *suprarealismul* e... realist de-a-binelea. (Situația devine și mai comic-absurdă pentru cititorul din 2003 care află că, în *România literară*, nr. 1, 1993, însuși Kurt Treptow, personaj tot mai cunoscut în ultima vreme, îl urechește pentru lipsă de patriotism pe autorul *Educației tirzii*.)

Parcurgînd paginile *Jurnalului indirect*, mi-au venit în minte cîteva din fragmentele lui Karel Capek din *In captivitatea cuvîntelor*. Precum scriitorul ceh, Mihai Zamfir știe că „nici o schimbare esențială de cuvînt nu este inventant” (pag. 56), că fiecare hibrid creat, fiecare alcătuire șchioapă din limbă este simptomul unei maladii mai grave a colectivității. Prinziindu-le în „insectarul” său, demondîndu-le, amuzîndu-se uneori să recurga la demonstrații prin reducere la absurd, este moralist fără ostentație, cu detașarea și umorul omului de cultură care nu poate uita că elita reprezintă aproximativ 0,20 la sută din populație.

1 Mihai Zamfir, *Jurnal indirect*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002

Ce se știe despre ursul panda

— fragment de roman —

Florin LĂZĂRESCU

De când trecuse dincolo de gardul întunecat, Holbatu se schimbase foarte mult. N-am putea zice că era un alt om, însă cel puțin arăta altfel. Mai pusese parcă niște ani pe el. Un copil bătrîn. Nu te-ai fi mirat să aibă barbă și păr alb...

— Aprindeți în gura mă-șii vreo luminare ceva!... asta a fost prima replică ce l-a mai liniștit, după ce pășea dincolo de gardul întunecat, în raiul promis de Șobolanu.

O brichetă a scăpat în întuneric, luminând chipul unui tip cu o față osoasă, plină de coșuri.

— Greu vă mai mișcați. Pot să-mi rup și gîtul pe-aici, și voi nimic, la trezire! Să vă vad pe toți. Tre' să vă arate pe cineva. Un nou coleg de cameră...

Se întoarce spre Holbatu, care zgrăbulea în întuneric.

— Faină cameră, aici la Boieru, nu?... Ce-ai, bă, de tremuri în halul ăsta? Ți-e frig? Ți-e frică? Hai, bă, lasă căcăturile, că nu mușca. I-am dresat eu.

În întuneric, acolo unde lumina luminării nu putea să răzbată, se mișcau tot felul de forme ciudate.

— Bună, băieți! V-ați culcat așa devreme? Păi, la ora asta tre' să mai lucrați. Mai jucați și voi o carte ceva. Mai spuneti o poveste... A fost Boieru pe-aici?

Rise singur.

— Vă căcați pe voi de frica Boierului. Niște dobitoici! Voi credeți că Boieru n-are altă treabă decît să vă alunge de-aici? Bine, mai trece el din cînd în cînd să vadă dacă totuși este aranjat în casa lui. Dacă nu v-ați apucat de prostii... Rise din nou. Da? Asta-i tot. Nu se mai mută el aici. Are altă casă... Ce-ați rămas așa parca l-ați văzut pe mortu? Uite — se întoarce, îl apucă de ceată pe Holbatu și îl împine cu capul înainte, în lumina luminării... el e Holbatu. Îl trase o poacă după cap. E băiat bun. Cum frăieruț, da-i băiat bun. Suntești. Colegii voștri. O să stea cu noi, o să ne ajute, o să pună osul la treabă, dacă vea papică. Nu-i așa, Holbatule? Și-l mai pocni o dată amical după cap.

Își trase o lădiță la luminare și se așeză pe ea.

— Fomi, auzi tu și ceva de mîncare! Crăp de foame. Și eu, și Holbatu. Am făcut drum lung.

Luminarea era așezată într-o sticlă de bere, pe o altă ladă mai mare. Mîna lui Fomi scoase din beznă o piine și o bucată de salam învelit într-un ziar. Le înșiră pe ladă.

— Bravo, Fomi, frumos lucrat, n-am ce zice! Salăm! N-am mai mîncat salam de cînd eram tinăre! De unde l-ai produs? Vreo pomănească ceva?

Fața lui Fomi apărî rîmînd, de parca cealaltă a luminării.

— Pentra-aste am muncit, spuse el, mîndru.

— I-auzi, a muncit!... A muncit, bă, sau o arde cu vîrjeală? Îți întrebă Șobolanu pe ceilalți.

— Am muncit cu toții la biserică, nu-i lasă Fomi să răspundă. Am cărat pămînt cu roaba.

— V-a dat poapa haleală?

— Azi n-a fost. Ne-au dat muncitorii.

— Am jucat fotbal cu ei, intră în vorbă cineva din întuneric.

— Și!

— Eram mai buni, da' ne-au bătut.

— Bă, auroaloc! — se enervă Șobolanu —, mă faceți de ris? Cum ați luat bătaie?

— Erha egal...

— Rhhhhhhhhhh, fă-mi și mie o bucurie. Lasă pe altu' să povestească.

Așa, și?... Clipici, la zi tu!

În lumina luminării apără un cap tîguat, care înfățișa un tip timid. Pe măsură ce povestea, la diferență de câteva secunde, pielea feței i se încrețea în jurul globilor oculari, clipind convulsiv.

— Eram în poartă, da' poarta noastră era mai mare. A lor era poartă ca lumea — clipeste —, desenantă cu o buca' de cărămîdi pe peretele de la biserică, da' a noastră — clipeste — se mișca, că era făcută din două cizme. Cînd mi-a tras un șut, eu am sărit — clipeste — pe brăt s-o prind, numa' că s-a izbit de-o ciubolă și-a rîsturnat-o, da' n-a fost gol și ei au zis că a fost gol. Rîdeau de noi — clipeste —, 'ceau că ne-au tras-o. Pe bune că n-a fost gol — clipeste! — Acu' băieții s-au supărat pe mine, 'ceau că eu le-am lasat gol...

— Las' că le-am tras-o și eu. Le-am furat din mîncare. Și ne-au mai dat și ei, prostii!

— Bravo, Fomi! Așa le trebe'. Las' că le-arătam noi fotbal. De azi înainte să nu mai prină că jucați fără mine. Las' că le-arătam noi! se entuziasmă Șobolanu. Nici măcar nu schimbăm porțile. Las' să stea ei în poarta de pe biserică! Să nu spună că nu le-am dat goluri clare. Le irig eu niște suțuri, uite-ășa... — se ridică și trase un șut puternic în cutia din față —, încît luminarea și mîncarea zburară prin încăperea... Aprindeți, bă, luminarea!... Le irig eu niște suțuri, bulangililor, de-i spargi! Nimeni să nu se pună eu Șobolanu, c-o-nucă! Să-i vad eu că zic că nu-i golf! Cum să nu fie gol, cînd a intrat clar, sub bară! Au tepeu' să comenteze? Păi, dacă era bară, nu rămînea urma pe prafu' de la cărămîdi! Mă duc eu de nas pe mine! ...Să-mi bag picioarele dadă nu rog pe popă să ne arbitreze! Atunci, să-i vad! O să-i toarne popoi căcături că n-a fost gol cînd a intrat clar sub bară! ...Bă,ăștia-sa proști! Parcă-i vad că n-au pic de firșă de popă și zic că n-a fost. În ce hal s-a ajuns în ziua de azi, dacă nu poți să crezi măcar un gol! Păi, dacă a zis popă că a fost gol, popăi clar rămîne, nu mai comentezi! Asta nu mînte. Ce zice el e sînt. Nu-l lasă Dumnezeu săracu'. Doamne, ce vremuri!

Se calmă brusc și se așeză în fața luminării aprinse și a mîncării adunate între timp de pe jos.

— Las' că vad eu! N-are rost să ne oțicăm acu'...

Ridică o bucată de salam de pe ziar și începu să o clefăiască liniștit. Dădu

mîncarea la o parte și privi curios peste foaia pătată.

— I-auziți ce scrie aici:

Aventuri cu vînători și polițiști...

Bă, voi ați fost vreedată la vînătoare? Eu n-am fost, da' ar fi fost să am o pușcă și să plec la vînătoare. Mergi prin pădure, pușca-i gata, băieții i-auzi urlînd în depărtare, tu te calci pe tine — că, dacă vine ursu', ce faceți —, apare iepurele alergînd chiau, pui la ochi, pang! l-ai împușcat. Te duci la iepure, nu l-ai nimerit ca lumea, se zbate. Ți-e mila de iepure, îl ridici, scoți cuțitul, cuțit misto, cu zîmți, de vînătoare, haști! gîtul și-l atîrni la brîu. Așa fac adevărații vînători!... „Sîmbătă, o patruză de polițiști din cadrul Inspectoratului Județean al Poliției au reținut patru vînători...” — I-auzi, bă, patru! Mie mi-ar place să vînez singur... „Intruț în portbagajul uneia dintre mașinile cu care se deplasau a fost descoperit un căprior împușcat”. Mistu, mistu! Auzi, un căprior!... Eu am văzut o dată o căprioară cînd ne-au dus cu grupa în excursie, la pădure. Culegeam porcării, flori, ciuperci și deodată răsună un rîs din ala ca-n îlmele de gazon. Am crezut că-i vreun paliu ori o ca-nebunit profesora. Ce era? Era, băi, un pui de căprioară. Frumos, futere-futere, da' zbiera, rîdea, mie așa mi s-a părut, că un om nebun. L-am văzut pe rînd cu toții în brate și nu ne venea să credem că animalu' ăla putea să urle așa. Cre' că era speriat. Ura după mă-să, cine știu.

Oricum, e păcat să împuși așa ceva. Bine,ăștia au împușcat un căprior, nu un pui, da' putea fi tocmai puțul ala care l-am văzut eu... Vînătorii au susținut că o persoană, rămasă neidentificată, le-a explicat despre existența unui căprior rînit — ce să spun, era bolnav, halal coteală! — și că s-a dorit curmarea suferințelor — ce oameni miloroși — prin împușcarea animalului de către Vasile Trolin, cu acordul celor prezenți. De asemenea, Alfred Țaplicu — asta o fi tata papului? — a prezentat o autorizație colectivă de vînătoare pe numele lui și al colegilor, cu specificația: lazani, păsări și răpitoare!... Păi, atunci, nu-i normal. Pasăre nu-i. O fi răpitoare... Vedeti, bă, ce chestii interesante al! Dacă știți să citiți. Eu știu, bă, că eu am învîlăit, da' voi — o laie! Sîntei niște prostii!...

Se ridică de lângă luminare și începu să umble prin încăperea, în întuneric.

— Sîntei niște prosti și credeți că o să puteți trăi așa! Băăă, dacă n-a fost în golf eu să vă port de grijă, erați niște prosti morți. Putrezeți prin nuș'ce casă de copii, crăpați în nuș'ce canal. Eu vă tin laolaltă și voi nimic, n-am nici o mulțumire de la voi!... Mă luați și bătaie la fotbal. Da' gata-i, de-acu' înainte tre' să puneți osu' la treabă. Tre' să vă vad mișcînd. Cin' se mulțumește cu puțîn, cu puțin moare. Noi o să ajungem departe, vă spun eu, o să ajungem departe. V-am promis că nu mă dormim în ploaie! V-am promis. Ei acu' să-mi spuneti și mie. M-am înținut de cuvînt! Să mă la nalba dadă nu m-am înținut de cuvînt. Uitați-mi ce loc futere am ajuns să trăim. Dacă nu știam eu să mă dau pe lângă popă, mă trăiam așa! O laie

mai trăiam așa. Acu' vă doare-n pix, huzur tău! Numai să mai faci rost de mîncare și o duci ca în rai. Și asta-i începutul. O s-o ducem și mai bine. Da' pentru asta tre' să-mi ascultăți. Să m-ascultați că, dacă nu, vă la mama năbilii! Vă trimite pe toți la casa de copii și rămînei acolo între patru pereți, c-o împîntă care urlă tău zia la voi, care vă pune să-nvățați numai căcături. O să luați bătaie de la cei mai mari, să vă spuna Holbatu. Apoi, cine-i cu mine, să mă asculte. Să-aveți de la mine și vom ajunge departe. O să trăiți fiecare cum vreți, n-o să vă mai visăți auroaloc. O s-aveți cu toții bani de marijuana, așa ca mine... Holbatu, vino-nco. Stai aici. Îl așeză pe ladă, lângă luminare, și-l pesni amical după cap. Își reluă meslul prin întuneric.

— Am fost la toți, oraș-orăș, cu posibilități. Păi să vezi auroalocii de-acolo! Băieți-băieți, o plăcere să-i ascuți. Să vedeți ce texte condud. Nu ca voi! „Cînd ai o mamă”, „Cum dorește căprioara”, „Dă și mie un ban” și gata-i. Aia cîntă ca la operă, băi, ai voi habar n-aveți ce-i opera! Cînteze sfînte, băi, nu căcături! Și ce condiții v-am oferit! Cîte nu aveți și la nimic nu vă duce papu! Rîmă ce mai are idei, da' voi nimic!... la vino-nco! Rîmă!

Rîmă ieși din umbră și apără în lumina săracă răsîndată de luminare.

Rîhmă, așa-i Rîhmă, facu Șobolanu cu ochiul către Holbatu și izbucî în rîs. Asta-i rîhhihhiu' de Rîhmă! Eu i-am zis așa. Știi de ce?

Holbatu clătina capul că nu.

— Rîmă, ia spune tu la ce ești meser?

— Prînd rîhmel răspunde el, vesel.

— Și cu rîmele ce faci?

— Prînd pește.

— Tu, bă? Cîți pești ai prins tu vreedată?

— Prînd alții, nu eu prînd. Eu nu prînd rîhme ca să prînda ei pește! Le vind.

— Bravo, Rîmă. Păcat că acu' nu e sezonu' tău. Vine-acuș!... Aștia nu s-buni de nimic. Numai pomeni și fură-cii. Așa credeți voi că ajungem departe? Cu rîme? Nuu, așa nu mai ține, tre' să ne organizăm, să gîndim. Nu numa' eu! Ca, dacă n-ai fi, ați muri ca prostii. De-asta l-am adus pe Holbatu.

El o să fie mîna mea dreptă. Holbatule, ia spune-le tu ce poți să faci.

Holbatu îl privi nedumerit.

— Știi să citești, împitule. Numai noi doi știm să citim și o să-i învătăm și peăștia. Tu mai mult, că eu am timp, la scoate cărtorii și ți zeva.

Holbatu scoase pachetul de sub hanorac, îl desfăcu cu grijă și așeză o carte mare, neagră, lângă luminare.

— Cum se cheamă cărtorul ala?

— Biblie.

— Și ce-i aia Biblie?... Îți dai seama că eu știu, da' creau să le explice timpilor a-ora.

— Biblia i-o carte unde scrie despre Dumnezeu.

— Dumnezeu, frumos, așa. Și ce treabă aveți noi cu Dumnezeu?

— Dumnezeu ne învătă lucruri bune.

— Dumnezeu în carne și oase?

— Dumnezeu în carne și oase nu se arată niciodată. El numai scrie.

— Lasă, băi, căcăturile, -câtia lucru știu și eu. Da' vrei să-mi spu mie că asta e scrisă de Dumnezeu?

– Nu.
– Da? De cine?
– De Sfântul Duh.
– Adică-mi spui mie că Sfântu' Duh e scriitor?
– Nu-i scriitor. El vine la oameni și le spune ce să scrie.
– La toți oamenii.
– Numai la vreo doi.
– Așa, de capu' lui?
– Nu, îl trimite Dumnezeu.
– Bă, tu bați cîmpii. Cu tine nu mai ajung nicăieri. Bine, bine, să lasăm prostiile. Ce treabă avem noi cu Dumnezeu?

Holbatu strîne neștiutor din ieri.
– Bă, noi n-avem nici o treabă cu Dumnezeu. Puțin îmi pasă mie de el. Mă lasă în pace, nu mă leg de el. Da' de cartea lui avem nevoie. De ce avem nevoie?

Holbatu strîne neștiutor din ieri.
– Tot eu tre' să vă spun. De nimic nu sînteți vru. Nu vă duce capu', asta e. Oamenii se cacă pe ei de frica lui Dumnezeu! E de-ajuns să le amintesc de el și-au și scos biștării din buzunar. Știi cum îl fraieresti?! Îl fraieresti de nu se vâd! Bine, bine, acu' e mai greu, s-au mai deșteptat. Nu mai e de-ajuns să le spuți doar numele. Tre' să le spuți pagini întregi din cărtoi și greu, greu de tot mai scot cite ceva din buzunar. Adevărul e că nu le mai e așa de frică. Să fi trăit pe vremuri, atunci da! Spunea „Dumnezeu face, Dumnezeu dreghe” și-și desertau buzunarele. Acu' tre' să-i sperii tare de tot ca să capete ceva. Vă spun eu, trebuie speriat, trebuie băgată bine spaima-n ei și-i fraieresti, pînă la urmă... la, o lecție! Arată-le, Holbatule, de ce ești în stare. Băgă spaima-n ei!

Holbatu deschide cartea la întimplare și prinde a citi repede-repede, vînd să arate tuturor de ce performanțe e capabil:

La vîrsta de o sută treizeci de ani, Adam a născut un om după chipul și asemănarea lui; și i-a pus numele Set.

După nașterea lui Set, Adam a trăit opt sute de ani; și a născut fii și fiice.

Opt sute zilele pe cari le-a trăit Adam, au fost de nouă sute treizeci de ani; apoi a murit.

La vîrsta de o sută cincî ani, Set a născut pe Enos.

După nașterea lui Enos, Set a mai trăit opt sute șapte ani; și a născut fii și fiice.

Sopte zilele lui Set au fost de nouă sute doisprezece ani; apoi a murit.

La vîrsta de nouăzeci de ani, Enos a născut pe Cainan.

După nașterea lui Cainan, Enos a mai trăit opt sute cincisprezece ani; și a născut fii și fiice.

Opt sute zilele lui Enos au fost de nouă sute cincî ani; apoi a murit.

La vîrsta de șaptezeci de ani, Cainan a născut pe Mahalaleel.

După nașterea lui Mahalaleel, Cainan a mai trăit opt sute patruzeci de ani; și a născut fii și fiice.

Opt sute zilele lui Cainan au fost de nouă sute zece ani; apoi a murit.

La vîrsta de șaizeci și cincî de ani, Mahalaleel a născut pe Iared.

După nașterea lui Iared, Mahalaleel a mai trăit opt sute treizeci de ani; și a născut fii și fiice.

Opt sute zilele lui Mahalaleel au fost opt sute nouăzeci și cincî de ani; apoi a murit.

La vîrsta de o sută șaizeci și doi de ani, Iared a născut pe Enoh.

După nașterea lui Enoh, Iared a mai trăit opt sute de ani; și a născut fii și fiice.

Opt sute zilele lui Iared au fost de nouă sute șaizeci și doi de ani; apoi a murit.

La vîrsta de șaizeci și cincî de ani, Enoh a născut pe Metusala...

Tot timpul cît a citit Holbatu, din spatele său se auzia niște mormălturi, scrîșnete din dinți, mîrîitură ciudată. Fu întrerupt de o poacă după cap.

În lumina luminării, apăru Șobolanu, roșu la față de minie.

– Bă, uite-te în ochii mei și spune-mi, dacă ești bun, o chestie: am eu față de timpit?

– Nu, răspuse Holbatu, speriat.

– Mă crezi timpit?

– Nu.

– Sigur-sigur?! Nu, că poți să-mi spui că-s timpit și eu mă las. Mă las. Mă duc la minăstire.

– ...

– Atunci de ce gura mă-tii îți bați joc de mine, mă timpitule!

– ...

– Ce-s căcaturile astea, bă! Ce ti-am spus eu să citești și ce prostii îmi spui tu! Îți închipui tu vreun om normal care să-și scoată banii din buzunar după ce-i bolborosești neroziile astea. Adică vrei să-mi spui mie că Dumnezeu a scris prostiile astea?! Sfîntu' Duh! Crezi c-a venit el la vreun om să-i bată bazaconii la ureche? Doar dac-a găsit vreun prost, doar dac'a voit să-și bată joc de el. Cum adică, bă, să nască un bărbat fii și fiice? Ce vremuri erau, omule, pe-atunci? Rămăneau bărbății gravizi? Apoi să-i spună Sfîntu' Duh lui mută' că Adam sau nu ș'ce Mahala a trăit opt sute de ani! Nu mie, care-am mai văzut ceva la viața mea! Cum să-mi spună el mie o țîmpenie ca asta, că bărbății nașteau fii și fiice și trăiau ca

testoasele, cu sutele de ani. Crezi c-ar rezista să trăiască atîta? Și-ar da singur cu paru-n cap, își spun eu... Tu sigur citești din Biblie sau știi pe de rost niște invenții de-ale tale?

– Sigur, scrie-ai.

– Apoi, Doamne iartă-mă, nu știu ce să mai cred de Dumnezeu dacă umblu cu din astea! Pe bune, îl credeam mai serios! Spunea că Dumnezeu ne învață lucruri bune. Ce lucru bun e să trăiești ca o testoasă, să naști fii și fiice și apoi să mori, nu contează ce nume idiot ai?!...

– Da' ce ai o testoasă? se auzi din întineric.

– Ce spuneam eu că trăiesc printre cretini! Auzi, n-au auzit ce-i aia broască testoasă și eu vreau să-i învăt Biblia! Păi, broasca testoasă e-un fel de broască, numai că trăiește mai mult, mult mai mult, și-i acoperită cu piele groasă, uscată. Mai vrei ceva?

– Da' testoasa naște fii și fiice?

– Nu, mă, boule, testoasa se ouă fii și fiice, trăiește cîteva sute de ani după ai-ouă moare și ea...

– Nu, mă, boule, testoasa se ouă fii și fiice, trăiește cîteva sute de ani după ai-ouă moare și ea...

Tacu preocupat.

– Desi, dacă mă gîndesc bine, ar fi o noimă în ce spune acolo. O-ntoarce bine Sfîntu' Duh! Adică trăiești, nu spune cum, nu-l interesează cum, nu contează cît și pa! ai murit. Scurt. Tu ai fii și fiice, nasc și ei fii și fiice și tot așa, și toți mor. Iată o chestie care s-ar putea să-i sperie pe oameni. Te duci la om, îi torni textul și apoi îl întrebă dacă are fii și fiice. Dacă-i băiat deștept se prinde unde băta, scoate un bănuț din buzunar și ți-l dă de sufletul lui. Hai, bă, că nu-i chiar așa de rău cum credeam. Sînt multe chestii din Biblia asta din care ne-ar putea ieși bani...

Dacă vrei să te uîți...

Emilian IACHIMOVSKI

M-am gîndit de mai multe ori, înainte de a scrie acest text-prezentare despre Emilian Iachimovski că ar fi util pentru cititorii poemelor sale din acest număr de revistă dacă ar ști cîteva date precise, „tehnice” despre autor. Însă, de cît puțin tot ațtea ori, mi-a trecut prin minte că aceeasi eventualii cititori ai poemelor sale ar fi, cum se spune, mult mai cîștigați dacă ar ști că: a) lui Emilian Iachimovski i se spune Max. Uneori, Maximilian; alteori, Maximilianus; b) Max are mustață, nu mai fumează și, de foarte mult timp, pictează icoane; c) în 1970, vara, la „întîlnit” pe Max Witrowsky, Sau, invers. Cert e că, în 1999, Max a publicat o carte de, normal, poezie: *Fiu! risipit*. Prima carte a lui, a lor, care, „poate că nu e și ultima” (asta a spus-o Max Witrowsky); d) Max a înțeles de mult timp că „tot ceea ce se percepe cu spiritul este poezie, însă spiritul nu poate percepe tot ce este poezie”. Asta a spus-o tot Max. Mai contează cînd s-a născut? Mai jos, cîteva poeme de-al lui Max. Vor umple, ele, dar și altele (care sînt deja gata), o carte. O carte care se va numi *Dacă vrei să te uîți...* și, adevărul este că nici eu nu știu cînd s-a născut Max... (Cristian PĂTRĂȘCONIU)

1.

Am știut că Elisabeta nu va veni cînd stoluri diforme indescriptibile treceau prin sînge caătînd imensele păduri amietite densitatea toamnei dădea neliniștea ierburii hoinărînd seara sub cearcănul învăpăiat făpturi în istoria lor mișcătoare din biblioteca tatălui meu otrăvit în Pacific

o liră diurnă tăia degetele tăcerii păunii obosiți refuzau tabla înmulțirii și era normal să fie așa gîndeam cum să mai vină Elisabeta ceața ei de cloforilă salbatică sau cîteaua luminii putrezite pe fotografii frunzele avortate de nesimțirea primăverii primăvara amenică – zeamă științietoare prin oaze cu ingeri livizi la picioarele mele o tînără gladiolă se sparge în mii de contraluminii Am știut că pămînturile mișcau dinspre marile tomberoaie ale prajmilorilor care se trancoblau aproape de mine cum să bai nilă elisa reata

2.

Numărul păsărilor dispărute Hotel stacojiu în lumina ponderată de septembrie femeii și păsări singure sub clopotul mort în marile tristețe este mai mare decît credem cînd bem baobabi totdeauna la începutul mileniului îșinesc mici vampiri din butoaie de vin gros ca marmelada lunoșoi și zburători stol de grauri în mașinaria văzduhului adol zic și sugrum interioarele prin care mi-am purtat memoria propriul copil chei fosforescente în uși de piele doar degetele tale întizice atingerea ochii marini blestemată obscuritate în calcar și bocet marin un debarcader de hirtie – sonetul pald

unde piele mea de cositor mă aștern în litere de apă înundă sertarele scrisori necitite

3.

Acest amestec de cărbune și de cinabru este chiar Mihai depărtare fragilă pe întinerul din gravuri cu prospeimea realității îl înghite pe Hokusai acoperit de mizerie sfîșietor poem al renunțării Urăsc ochii lui aurieri ascunși în frunze de sicilă aurice înlăntuirea cenușii cu moartea rădăcinile morții cu picioarele cailor în anotimpurile lui obostite Noiembrie invadînd senzual Madridul o humă sîngerie se usucă praful pe pragul bordelului într-o spalbercare clandestină de fluturi și poezi care sorb pași negri din clipa cînd lava mării se răcește

4.

Dragostea veche în podurile bolnave ale amintirii îmi ține ochii deschși pe lumina sabiei Alia mă așteaptă în toate clipele rătăcite ca sclavi fugiți pe plantațiile cărmei fiară nordică într-o camee adulemcînd plajele Stăpînului numai dulceața cuvîntului ucide bestiele fumeînde ale cărnii la ora cincîi în noiembrie după ce Leonard Cohen adorme în Cochilia urechii mele și sabia se sînge ca o luminare oftate lucruri nisipurile invizibile din oglinzii minile vibrează în ecoul mucegăit al amintirii

Martin Heidegger și nazismul

Mark LILLA

1. Virajul politic

(...)

Așa cum se știe prea bine acum, în aprilie 1933 Martin Heidegger și-a părăsit cabana din Pädurea Neagra spre a deveni rectorul Universității din Freiburg, aderând la Partidul Nazist în mai, și-a rămas în funcție până în luna aprilie a anului următor. Anii în șic, verșinea cosmetizată oferită de Heidegger despre această perioadă a fost larg acceptată; mulți erau conștienți că acceptase postul împotriva voinței sale, că încercase să limiteze daunele ce au afectat cercetarea, îi protejase pe evrei și răsuflase ușurat când a renunțat la această funcție – și, mai cu seamă, că și pierduse repede iluzia unei renașteri naționale prin nazism. Dar în ultimele două decenii au fost dezvăluite destule lucruri pentru a stabili o relație bine documentată și unanim acceptată a ceea ce s-a petrecut în realitate. Este de acum limpede că Heidegger îi sprijinea pe nazisti cel puțin încă de la sfârșitul lui 1931; că făcuse o campanie activă pentru a obține postul de rector; că, o dată numit, și-a pus în joc întreaga energie pentru a „revoluționa” universitatea și a susținut conținutul de propagandă în întreaga Germania, încheindu-le cu obșnuitul „Heil Hitler!”.

Comportamentul său personal nu a fost mai puțin condamnabil. A încetat să mai aibă relații cu vreun coleg evreu, inclusiv cu mentorul său Edmund Husserl, întrucât el însuși fusese un nazist înalt. (A început anul 1940, a suprimat chiar dedicația făcută lui Husserl în *Ființă și timp*, reintroducând-o discret mai târziu.) Heidegger a profitat de puterea considerabilă de care dispunea spre a denunța din considerente politice, în scrisori secrete trimise oficialităților naziste, un coleg, viitorul laureat Nobel în chimie Hermann Staudinger, precum și pe un fost student, Eduard Baumgarten. Chiar și după ce și-a dat demisia, Heidegger a semnat petiții în sprijinul lui Hitler, făcând demersuri pe lângă guvern ca să-i îngăduie înființarea unei academii de filozofie la Berlin. În 1936, la doi ani după demisia sa, Karl Löwith l-a văzut la Roma, unde purta o insignă nazistă și îi explica fostului său student cum concepțiile din *Ființă și timp* îi inspiraseră angajamentul politic.

Spre regretul lui de mai târziu, Karl Jaspers a reacționat lent la virajul politic al lui Heidegger, cu toate că Hannah Arendt îl prevenise asupra semnificației sale. În 1933, ea a fugit la Paris, împreună cu soțul său, și a început să lucreze pentru diverse asociații evreiești de ajutorare. Chiar înainte de a pleca, i-a trimis lui Heidegger o scrisoare evident sarcastică, cerându-i explicații privind zvonurile potrivit cărora ar fi fost pradă unui „antisemitism dezlanțat” și i-a refuzat accesul pe studiul evrei de la seminariile sale – acuzații inexacte, dar profetice. Heidegger a negat cu încăpăținare toate aceste acuzații, însă după numai câteva luni ocupa fotoliul de rector.

Arendt și-a petrecut următorii șapte ani trăind de pe o zi pe alta în Franța, înainte de a fi silită să fugă din nou, de astă dată în Statele Unite. A ajuns la New York în 1941, când războiul cuprindea întreaga Europă, după care a pierdut complet legătura atât cu

Heidegger, cât și cu Jaspers. Jaspers a rămas totuși în contact cu Heidegger pentru o vreme. În martie 1933, la scurt timp după preluarea puterii de către nazisti, Heidegger l-a vizitat pe Jaspers la Heidelberg; a fost un moment destul de agreabil, în cursul căruia au ascultat înregistrări de cântări gregoriene și au discutat filozofic. Cînd conversația a ajuns, inevitabil, la politica, Heidegger a spus doar „Trebuie să ne implicăm”.

În mai, era din nou la Heidelberg, de astă dată ca rector al Universității din Freiburg, ținînd în fața studenților un discurs despre planurile naziste privind viața universitară. Jaspers stătea în primul rând, încruntat, cu miinile în buzunare. Cînd s-au întors acasă la Jaspers, acesta a încercat să-l provoace pe Heidegger, remarcînd că prietenul lui nu putea fi de acord cu nazizii în privința chestiunii evreiești. Heidegger: „Dar există o periculoasă rețea internațională a evreilor”. Jaspers: „Cum poate un om încult ca Adolf Hitler să guverneze Germania?”. Heidegger: „Cultura nu contează. Privește numai ce mîini minunate are”. Heidegger a plecat de vreme și nu și-a mai revăzut niciodată prietenul.

Jaspers era uluit. Nimic din ceea ce și-a spusese până atunci Heidegger nu-l pregătise pentru rapida angajare politică a acestuia de partea nazismului și, în *Autobiografia filozofică*, Jaspers se învinuiește că nu a reușit să-și împiedice prietenul „să deralize”. În următorii trei ani, a continuat să scrie ocazional despre Heidegger, atât în timpul cât și după încheierea mandatului său de rector. Cu puțin înainte de ultima vizită pe care i-a făcut-o lui Jaspers, Heidegger își ținea inflama *Rektoratsrede* (Cuvîntare rectorală), în care își puneia explicit cuvintele filozofice tehnice în slujba preluării universității de către nazisti. Cuvîntarea a fost publicată și s-a bucurat de un imens succes, în ciuda ermetismului ei. (Primind un exemplar – povestea Karl Löwith mai târziu – fostul student s-a întrebat dacă treaba lui era să studieze pe presocraticii sau să marșalușiască alături de trupele de soc.) Dar Jaspers a încercat să-i vadă și părțile bune, scriind că „încrederea în filozofia ta, și mai puternică după conversațiile noastre de la începutul anului, nu e distrusă de aspectele acestei cuvîntări ce nu reflectă decât vremurile în care trăim”. Cei doi prieteni instrăinați au continuat să facă schimb de cărți și însemnări pînă în 1937, cînd Jaspers a fost îndepărtat din post și obligat să supraviețuiască pînă la sfârșitul războiului în situația cumplită de antinazist căsătorit cu o evreică, cu interdicție de a părăsi țara. El și soțul lui aveau permanent asupra lor lăspule cu otravă, pentru orice eventualitate.

2. În apărarea prietenului

(...)

Heidegger era la sfârșitul războiului un om distrus, și chiar s-a izolat pentru o vreme într-un sanatoriu cu săpăi recaptate forțele. Cînd francezii au ocupat Freiburgul în 1945, l-au amenințat că-i confiscă biblioteca și l-au convocat în fața unei comisii de denazificare, care a decis în final să-i interzică activitatea la catedră și, temporar, să-i retragă dreptul la pensie. Într-un efort zadarnic de a se salva, Heidegger a propus comisiei să ceară o declarație de la prietenul său Karl Jaspers, în speranța că acesta avea să garanteze pentru el.

Jaspers, s-a vădit, își petrecuse o mare parte a războiului medînd în cazul Heidegger și era acum pregătit să ofere o judecată sobră și pătrunzătoare din punct de vedere moral. În apărarea prietenului său, a pretins că, din cîte știa, Heidegger n-ia fost niciodată antisemit în anii '20 și că purtarea lui de mai târziu a fost înconștientă în această privință. (Știm acum că acest lucru era inexact.) Jaspers a încercat totodată să explice că nazismul intelectualizat al lui Heidegger avea puțin de a face cu realitatea; era un om apolitic – scria Jaspers –, mai curînd ca un copil care și-a prins degetul în roata istoriei. Însă, deși Heidegger era „poate unic printre filozofii germani contemporani” prin seriozitatea lui, trebuind astfel să fie lăsat să scrie și să publice, prelatul era cu totul altceva. „Felul de a gândi al lui Heidegger”, conchidea Jaspers, „care mi se pare în esența sa neliber, dictatorial și incapabil de comunicare, ar fi astăzi dezastros prin efectele sale pedagogice”, în special pentru că „maniera lui de a vorbi și acțiunile sale au o anumită alinită cu caracteristicile național-socialismului”. Comisia a urmat stăruial lui Jaspers și i-a interzis lui Heidegger să predea, interdicție care a durat pînă în 1950.

Asta nu înseamnă că Jaspers era pregătit să se spele pe mâini de prietenul lui. Dimpotrivă, și-a exprimat în fața comisiei speranța că Heidegger avea să cunoască în viitor o „autentică renaștere”. La acea vreme, Jaspers nutrea convingerea că erorile lui Heidegger erau în esență cele ale unui *Luttmensch* slab, nu ale filozofiei sale, și că, dacă și-ar înțelege responsabilitățile, Heidegger-filozoful ar putea fi salvat. Acest motiv al mîntuirii creștine apare și în scrisorile lui Jaspers către Arendt, în care el reflectează asupra faptului că Heidegger „cunoaște ceva pe care abia dacă-l mai observă cineva în vremurile noastre”, dar „sufletul său impur” avea nevoie de o renovare totală. Arendt era mai mult decît sceptică în privința mîntuirii convertirii, dar a fost de acord că Heidegger „trăiește în profunzime și cu o pasiune pe care cu greu o poți uita”.

În *Autobiografia filozofică și Notizen zu Martin Heidegger* (Note despre Martin Heidegger), Jaspers vorbește despre sentimentul personal de culpabilitate pe care-l încercăz fiindcă nu a reușit să-și avertizeze prietenul cu privire la greșeala făcută în 1933. După război, Jaspers a sperat să întreprindă o apropiere reală, dar ușor de apărât din punct de vedere moral, care să salveze

ce mai putea fi salvat din valoarea filozofică a prietenului său. Dar cum? Ocazia s-a ivit pînă la urmă în 1948, cînd Jaspers s-a mutat la Basel, în Elveția, unde avea să-și petreacă restul zilelor. În martie, i-a scris o scrisoare lui Heidegger, dar nu s-a putut decide s-o trimită, apoi i-a scris din nou în luna februarie a anului următor. „Am ezitat mult înainte de a-ți scrie”, începe el, „și uite că astăzi, duminică dimineață, simt impulsul s-o fac”. Jaspers este direct, fără menajamente, mărturisind că momentul cînd a aflat despre denunțarea secretă de către Heidegger a propriului său student, Eduard Baumgarten, a fost „una dintre cele mai decisive experiențe din viața mea”. El îi povestește și despre scrisoarea trimisă în 1945 comisiei de denazificare, fără să se scuze în vreun fel pentru conținutul ei.

Nimic din ce-a fost nu se poate uita, scrie el, totuși se întrebă dacă n-ar fi posibilă un fel de relație filozofică, și chiar personală, călă vreme „orice filozofie trebuie să fie strîns legată în origine și țel”. Și trage concluzia: „Te salut dintr-un trecut îndepărtat, peste o prapăstie a timpului, ținîndu-mă stîrne de ceva ce-a fost odată și care nu poate fi nimic.” Heidegger a răspuns la această expresie „camaraderie filozofice cu grațitudine, și în anul care a urmat cei doi au schimbat numeroase scrisori și exemplare din scrierile lor care reflectau deja niște abordări ale gândirii complet diferite.

3. „Reînvierea” Germaniei

Orice referință la nazism a fost evitată pînă cînd Heidegger însuși a deschis acest subiect în martie 1950, încercînd să explice de ce a încetat să mai viziteze familia Jaspers după 1933. „N-am păstrat tăcerea fiindcă soția ta este evreică”, declară el, „ci pur și sim-

plu pentru că îmi era rușine". Jaspers a fost mișcat de acest sentiment de rușine, pe care l-a luat drept un semn promițător de căință, spunându-i că în acei ani întunecați Heidegger era ca un copil incapabil să-și dea seama ce face. Lucrurile s-ar fi putut opri aici dacă Heidegger n-ar fi ales să răspundă prin miste autojustificării neobăzate și spectaculi politice responsabile. Se leagă de imaginea lui de copil nevinovat și recunoaște că, atunci când evreii și stințierii erau amenințați în anii '30, se dovedeau mai clarvăzător decât el. Dar acum e rîndul Germaniei să sufere, se plînge Heidegger, și nimănui – în afară de el – nu pare să-i pese. E înconjurat din toate părțile de dușmani, iar Stalin e în ofensivă, deși „oamenii” aleg să nu vadă asta. Omul modern își pune credința în tărîmul politic, care e mort și ocupat acum de calculele tehnologice și economice. Nu putem spera, conchide Heidegger, decît că o „reînviere” ascunsă va izbucni din această nouă desfășurare (*Heimatsigkeit*) a germanilor.

Jaspers a așteptat doi ani înainte de a răspunde la această curmătură diatribă, care l-a condus în cele din urmă la ideea că Heidegger era recuperabil – ca om și ca gânditor. Heidegger nu mai reprezenta pentru el modelul a ceea ce putea fi un filozof, ci mai curînd un antilozof demonic, consumat de fanatisme periculoase. Așa că l-a înierat aspru și pasionat pe acela pe care-l iubiseră odinioară:

„O filozofie care speculează și vorbește în propoziții ca acestea din scrisoarea ta, care evadă viziunea a ceva monstruos, nu e oare o altă pregătire a victoriei totalitarismului, prin faptul că se separă de realitate? Tot așa cum filozofia care a circulat înainte de 1933 a pregătit terenul acceptării lui Hitler? Oare nu e vorba aici de ceva asemănător?...”

Este posibil ca politicul, pe care-l consideri depășit, să dispară vreodată? Oare nu cumva și-a schimbat doar formele și mijloacele? Și n-ar trebui oare să le recunoaștem?”

Apoi s-a referit la speranța lui Heidegger privind o „reînviere”:

„Cînd asta e, m-am îngrozit și mai tare. Din ete văd e visare pură, ca aștepta alte vise care – întotdeauna în momentul istoric «potrivit» – ne-au indus în eroare în ultimii cincizeci de ani. Chiar vrei să apari ca un profet ce dezvăluie supranaturalul din surse ascunse, ca un filozof ispitit să fugă de realitate?”

Heidegger n-a răspuns niciodată la vreuna din aceste întrebări. În următori zece ani, cei doi și-au mai trimis ocazional felicitări cu prilejul zilei de naștere, dar prietenia luase sfîrșit.

4. „Adevărulul «și» între Jaspers și Heidegger”

În vreme ce prietenia dintre Heidegger și Jaspers se destrăma, o alta, nouă, a început să se înfiripe cu Hannah Arendt, spre marea uimire a lui Jaspers. În 1946, Arendt a publicat în *Partisan Review* un articol intitulat „What Is Existential Philosophy?”, declarînd acolo că filozofia lui Heidegger este o formă înfingătoare de „superstie”. Că despre năzlemul lui, a refuzat să-l atribuie unei simple lipse de caracter, preferînd să-l blameze pentru romantism incorigibil, „o joacă spirituală care izvorăște parțial din grandomanie, parțial din disperare”. Cînd Jaspers i-a spus că Heidegger, pe cînd era rector, nu l-a dat afară din universitate pe Husserl, așa cum afirmase Arendt, ea a continuat să susțină (tot greșit) că Heidegger semnase o circulară oficială în acest scop. Și de vreme ce

„această semnătură aproape l-a ucis (pe Husserl), nu pot decît să-l privesc pe Heidegger ca pe un potențial criminal”¹⁴. S-ar fi zis că pentru ea Heidegger era un capitol închis.

Totuși, chiar înainte de apariția monumentală a sale cărți *Originele totalitarismului*, în 1951, Arendt a făcut o lungă excursie în Europa, inclusiv în Germania, trimisă într-o misiune de către Agenția Evreiască de Reconstrucție Culturală. În aceste luni, l-a vizitat pe iubitul ei profesor Karl Jaspers, pe care nu-l mai văzuse de șaptesprezece ani. Acolo, la Basel, el i-a arătat corespondența purtată cu Heidegger, iar Hannah i-a măturșit în sfîrșit poezia lor de dragoste din tinerețe. Jaspers a reacționat la această știre cu un nostim „Ach, dar e foarte interesant ce spui”, spre marea ușurare a lui Arendt. Asta a făcut posibil ca cei doi să poată vorbi despre omul pe care-l iubiseră odinioară, fiecare în felul său.

Întimplarea a făcut ca misiunea lui Arendt s-o poarte la Freiburg, în februarie 1950. A ajuns la hotel, și-a despachetat valiza – și imediat i-a trimis cheia vorbe lui Heidegger acasă, anunțându-i sosirea. Uluit, Heidegger i-a scris pe loc, invitînd-o să-i viziteze, după care a decis să-i ducă el însuși răspunsul. Ajungînd la hotel și descoperînd că Arendt încă mai era acolo, a cerut să fie anunțat. Iată reacția ei, înregistrată într-o scrisoare pe care i-a trimis-o două zile mai tîrziu:

„Seara și dimineața de azi reprezintă confirmarea unei vieți întregi. (...) Cînd chelnerul mi-a anunțat numele tău (...) a fost ca și cum timpul s-ar fi oprit în loc. (...) Forța impulsului meu, după ce (Hugo) Friedrich mi-a dat adresa ta, m-a salvat din fericire de la comiterea celei mai impardonabile trădări și erori din viața mea. (...) Dacă aș fi procedat astfel, ar fi fost doar din mîndrie, adică din simplă răz, neburnească prostie. Nu din alt motiv”.

Cum putea fi prima lor înțîlnire după șaptesprezece ani confirmarea unei vieți? Ce fel de viață? Elzbieta Ettinger ar vrea să ne facă să credem că Arendt era vrăjită de bărbatul care o dezvirginase și că își vedea confirmat atașamentul romantic din tinerețe. Dar Arendt i-a scris lui Heinrich Blücher, cel de-al doilea ei sot, că „mi se pare că ne vorbim unul altuia cu adevărat pentru prima oară în viață” – confirmînd existența unei legături mai adînci în gîndire și conversație.

Primele înțîlniri n-au fost nicicînd ușoare și nu în ultimul rînd din pricina soției lui Heidegger, Elfride, care era într-o vreme timp la curtea lui și-i purta – lucru lesne de înțeles – o puternică rănchiumă lui Arendt. Dar curînd tot felul de scrisori, daruri și poeme au început să traverseze Atlanticul, pe măsură ce foștii îndrăgostiți încercau să stabilească o prietenie pe baze noi, în prezența unei treia părți – refractară și suspicioasă. În anul următor, Heidegger a devenit neobișnuit de prolix, trimițîndu-i lui Arendt șaptesprezece scrisori și treizeci și două de poeme, cu titluri ca „Tu”, „Femeia din departări”, „Moarte”, „Noiembr 1924” (data primei lor înțîlniri) și „Douăzeci și cinci de ani” (perioada care treceuse de atunci). El și-a expirat totodată liber vederile apocaliptice despre lumea de după război, care antrenaseră rușina și Jaspers. Heidegger pretindea că aliaș sur-sa catastrofei germane pe la mijlocii anilor '30 și că încorporease aceste descoperiri în opera sa – despre Heraclit și Parmenide. Cum se aștepta ca un război civil să pună capăt Germaniei și Europei, „Lumea devine tot mai sumbră”, scria el în 1952: „...iar esența istoriei și mai misterioasă. (...) Nu ne rădime decât resemnarea. Totuși, în ciuda

amenințărilor externe de peste tot, văd sosirea unor noi – sau, mai bine zis, vechi – «secrete»”.

Fiindcă nu sîntem în posesia scrisorilor trimise de Arendt lui Heidegger în anii '50, nu sîm cum a răspuns ea acestui torent. S-ar părea că s-a plîns lui Jaspers că-i vine greu să fie complet sinceră în scrisorile către Heidegger și că n-ar fi posibilă o poziție generală comună într-o chestiune esențială: perioada nazistă. Jaspers a fost de acord, explicîndu-i că Heidegger „nu știe și nici nu este în măsură să alfe ce demon l-a împins să facă cea-a făcut”. Nu încapă îndoaială, Heidegger spera ca Arendt să medieze o apropiere între el și Jaspers – „tu ești adevărulul «și» între Jaspers și Heidegger” – dar acest lucru s-a dovedit imposibil. (Într-adevăr, Arendt i-a scris soțului ei că în 1956 Jaspers îi dăduse un „ultimatum”, cerîndu-i să înceteze orice contact cu Heidegger, dar ea a refuzat.)

5. „Re Vita Activa”

De-a lungul anilor '50, reputația filozofică a lui Heidegger a reînceput să crească, în special pe măsură ce apăreau noi și noi opere care-l reflectau cotitura filozofică. Pînă pe la mijlocii anilor '50, Arendt a continuat să-i viziteze pe Heidegger ori de cîte ori se afla în Europa, trimițîndu-i daruri și începînd chiar demersurile pentru traducerea engleză a lucrării *Ființă și timp*. Dar intensitatea regășirilor n-a început să scadă, fie din cauză că Heidegger nu mai avea nevoie de ea, fie din cauză că ea în însăși se simțea inhibată de ceea ce rămăseseră nemişcate. Totuși, Hannah n-a pierdut niciodată din vedere datoria ei intelectuală față de Heidegger, tot mai evidentă în scrierile sale de maturitate. În 1960, cînd a apărut în limba germană cartea ei cea mai ambițioasă din punct de vedere filozofic, *The Human Condition*, sub titlul *Vita Activa*, i-a trimis-o lui Heidegger cu următoarele cuvinte:

„Ai să vezi că această carte nu are nici o dedicație. Dacă între noi lucrurile s-ar fi petrecut cum trebuie – vreau să spun între noi, nu cu mine sau cu tine – te-aș fi întrebata dacă îți e pot dedica. A crescut direct din primele zile de la Freiburg și, în această privință, îți datorează totul. Judecînd după cum stau lucrurile acum, mi se pare imposibil; am vrut totuși să-ți spun, într-un fel, cum stau lucrurile cu adevărat”.

După care a scris pe o pagină separată următoarea dedicație, pe care a strecurat-o între fiilele cîșt:

„Re Vita Activa
Dedicația acestei cărți a fost omisă.

Cum ar trebui să-ți-o dedicie tie, Celui mai de încredere, Căruia i-am rămas credincioasă și necredincioasă. Și ambele cu dragoste”.

Heidegger nu a răspuns niciodată la *The Human Condition*, fapt care a rănit-o profund pe Arendt. Așa cum a această îi scria mai tîrziu lui Jaspers, era ca și cum ar fi pedepsit-o pentru că se afirmase ea însăși ca gânditor, și probabil că avea dreptate în acest sens. Dar tăcerea lui e mai ușor de înțeles dacă luîm cont de ceea ce încerca ea să în-lăptușiască în acea carte. Era – după cum trebuie să fi înțeles Heidegger – o declarație de independență față de aspectele centrale ale filozofiei lui, înu privire la raportul dintre politică și filozofie. Apărînd demnitatea unei viațe active publice împotriva aragotelor pretenții ale unei viațe contemplative private, Arendt era pe cale să ridice un zid între filozofia pură și reflecția despre politică, care pretindea un vocabular propriu și se supunea propriilor lei.

Notă: Fragmente din volumul *Spiritual nesăbuit*. Intelectuali în politică de Mark Lilla, traducere din limba engleză de Mona Antohi, în curs de apariție la Editura Polirom. Titlul grupajului și substituirea apartin redacției Timpu.

¹⁴ Printre numeroase lucrări utile referitoare la acest subiect se numără *Vita Activa, Heidegger and Nazism*, Temple University Press, 1989 (vezi și editia franceză, Heidegger et le fascisme, ditions Verdier, 1987 – n.t.); Hugo Ott, *Martin Heidegger: A Political Life*, Basic Books, 1993; Günther Neske și Emil Kettering (ed.), *Martin Heidegger and National Socialism*, Paragon House, 1990; Richard Wolin (ed.), *The Heidegger Controversy: A Critical Reader*, MIT Press, 1993. Vezi și Thomas Sheehan, „Heidegger and the Nazis”, *The New York Review of Books*, 16 iunie 1988, și „A Normal Nazi”, *The New York Review of Books*, 14 ianuarie 1993.

¹⁵ Deși Heidegger nu i-a exclus în mod explicit pe studenții evrei, începînd cu 1934 a refuzat să mai fie îndrumătorilor de doctorat, trimițîndu-i la un coleg catolic: „Zece ani mai tîrziu, a ieși la iveală o scrisoare din 1929, în care Heidegger afirma că Germania avea nevoie de mai mulți savanți înrădăcinați în „sulf” ei și se plîngea de „iudaizarea” vieții intelectuale. Această scrisoare era în sprijinul necititului Eduard Baumgarten, împotriva căruia Heidegger avea să se întorcă mai tîrziu. Vezi Ulrich Sieg, „Die Verjagung des deutschen Geistes”, *Die Zeit*, 22 decembrie 1989, p. 50.

¹⁶ De fapt, predecesorul lui Heidegger a semnat actul decret, care a fost ulterior revocat de guvern în timpul mandatului lui Heidegger. Vezi Ott, *Martin Heidegger: A Political Life*, pp. 176–177.

Autohtonism versus migrationism. (I)

Note despre oportunitatea reluării unei dezbateri de istorie a românilor

Eugen MUNTEANU

Ideea romanității – pivotul conștiinței identitare românești moderne

Un „mit identitar” cu efect structural

În cadrul mecanismului de constituire a conștiinței de sine a românilor din ultimele două secole, ideea originii române a poporului român și a caracterului latin al limbii române a jucat rolul unui pivot coagulant și al unui factor de coeziune sau, ca să ne exprimăm cu o sintagmă la modă, rolul unui „mit identitar” cu efect structural. Se poate afirma chiar că această idee-forță a romanității românilor a declanșat și deopotrivă a însoțit eforturile poporului român spre o conștiință de sine națională în sens modern. Ca și în cazul popoarelor vestice din Balcani și din Europa de Est, și la români procesul de configurare a unei conștiințe a modernității a început pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, fermentul ideologic constituindu-l mișcarea de idei a Iluminismului european. Ceea ce constituie particularitatea românească în cadrul acestei tendințe istorice mai vaste este orientarea hotărâtă spre o modernitate de tip occidental, orientare care a funcționat consensual în cadrul societății românești, pe parcursul citorva generații, de-a lungul secolului al XIX-lea. Pentru generațiile fondatoare ale modernității în România, orientarea spre tipul de cultură occidentală a fost în mare parte sinonimă cu orientarea spre (re)descoperirea și impunerea conștiinței romanității. O dată acceptată ca element central al ideologiei militante naționale, ca ținta și mijloc principal al „redepășirii naționale”, ideea romanității a determinat decizii politico-sociale și culturale de importanță istorică și cu consecințe decisive nu doar asupra structurilor politico-sociale și a orientărilor politice externe a statului român, ci și asupra mentalităților publice, a culturii și literaturii naționale, a imaginii despre sine a românilor, precum și asupra configurării sistemului de norme al limbii române literare moderne. Ecuațiamodernitate-occidentalism-romanitate continuă să fie actuală și în România post-comunistă de astăzi. (...)

Dacă această opțiune a românilor a fost bună sau rea, dacă efectele sale în plan istoric au fost pozitive sau negative, acestea sînt întrebări lipsite de sens pentru cineva care se situează într-o perspectivă științifică. Faptele istorice sînt cele care sînt, analistul nu are decît să le constate și să încerce să

Recunoscuți pentru spiritul lor (auto)critic, atenienii epocii lui Pericles erau unanimi în credința că strămoșii lor au fost plantați în mod miraculos de zeita Atena în solul atic. Dacă cineva le-ar fi spus că acei strămoși ai lor veniseră cu aproximativ 7-8 secole mai devreme de undeva din nord, eliminînd prin asimilare o populație locală, căreia i-au impus limba dar de la care au preluat masiv elemente de cultură materială, acei cineva ar fi fost alungat cu pietre și acuzat de infamie. Românii nu au văzut însă nici un inconvenient în a-și asuma în Eneas un strămoș mitic venit să transplanteze în Latium penanții troienilor învinși, pentru a fundamenta un neam de viitori stăpînitori ai lumii, cu toate că și ei, în fapt, erau descendenții unor triburi indoeuropene de păstori și războinici descinși relativ recent în Peninsula Italică. Mai tirziu, germanii s-au imaginat, ca urmași ai lui Carol cel Mare, descendenți legitimi (cel puțin în ordine politică) ai romanilor, numindu-și imperiul medieval „roman de națiune germanică”. Văzîndu-și în jurul anului 1000 „patria” redusă la teritoriul Castilei, viitorii spanioli și-au construit „gloria națională” pe ideea recuperării teritoriilor „strămoșești” (Reconquista). Întorcîndu-se cu faza către Ocean, portughezii și-au construit o patrie prin sece-

le interpretate în spiritul obiectivității și al celei mai depline seninătăți.

„...toți dintr-o fîntînă cură și toți de la Rîm se trag”

Prima generație de români care iau act de romanitate a poporului român este generația cronicarilor moldoveni de la sfîrșitul secolului al XVII-lea. În special cîntărilor moldoveni precum Grigore Ureche, Miron Costin și Dimitrie Cantemir alinau cu tărie originea romană a românilor de pretutindeni. Memorabila formulă a unui cronicar, după care „moldovenii, muntenii și ardelenii toți dintr-o fîntînă cură și toți de la Rîm se trag” pare să fi rămas fără un ecou persistent în conștiințele contemporanilor, pentru care componenta confesională (marea majoritate a populației românești era de religie ortodoxă) pare să fi fost mult mai importanță decît cea etnică. Orientarea spre Roma devine prioritară doar pe la jumătatea secolului al XVIII-lea și se află în legătură cu înființarea, în 1699, a Bisericii Române Unite cu Roma, act politic-confesional inițiat, printre românii din Transilvania, de guvernul imperial de la Viena. După cîteva decenii de tatonări și frîntămîri, Ioan Inochentie Micu-Klein (1692-1768), episcop român greco-catolic, dă un sens nou relației dintre militantismul confesional și conștiința etnicității. Militant politic și organizator al Bisericii Române Unite, mort în exil la Roma la capătul unei îndelungate perioade de militantism politic în direcția emancipării confesionale și, implicit, naționale a românilor din Imperiul Austriac, Inochentie Micu-Klein a devenit, după moartea sa, o figură emblematică, legendară pentru posteritate, model al unui anumit tip de militantism ardelenesc reformist, legist, dar deosebit de virulent și de inflexibil în afirmarea „originii nobile” a românilor. Afirmarea unei ascendențe istorice superioare, în ciuda unui prezent precar și decazut, devine argument cheie în susținerea „drepturilor istorice” ale românilor care, se știe, nu erau considerați printre „națiunile constitutive” ale statului austro-ungar, fiind lipsiți de drepturile politice de care se bucurau celalalte trei naționalități (sași, unguri și secuii). Acest militantism național cu accente polemice îi va caracteriza cu precădere pe membrii Școlii Ardelene. Este vorba despre un grup de intelectuali români din Transilvania celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea, în majoritatea de

siune, iar lombarzii, romagnoli, toscanii, napolitanii și sicilienii s-au recunoscut cu toții drept „italieni” foarte tirziu și au mare dificultate. Dacă piarazzi și gasconii sînt „francezi vechi”, savoyarzii (ca să nu mai vorbim de alsacienii sau corsicanii) sînt francezi foarte „noi”, iar valonii din Belgia nici nu mai sînt „francezi”! Vorbind și scriind limbi foarte asemănătoare, danezii, suedezii și norvegienii au decis să se diferențieze din rațiuni prioritare politice, iar pe sîrbi și pe croați ortodoxia unora și, respectiv, catolicismul celorlalți, au ajuns să îi opună în forme paroxvistice, desi există o unică limbă comună, sîrbo-croata. Cu toate că limba pe care o vorbesc este doar un dialect al limbii bulgare, macedonenii din fosta republică iugoslavă au decis să constituie o națiune distinctă. Mă opresc aici cu enumerarea pieselor dintr-un peisaj etnico-lingvistic și politic, se știe, foarte complex. Cam toate națiunile europene (cu excepția, poate, a albanezilor și a grecilor) sînt construite pe corpul unor popoare relatice „recente” și „linere”. Aproape toate și-au alcătuit în epoca modernă o mitologie națională care, de multe ori, se află în violență contradicție cu datele documentare și cu interpretările obiective ale istoricilor. Românii nu constituie o excepție.

confesiune greco-catolică, oameni cu educație superioară în școlile occidentale din lumea germană și din Italia, cu o orientare ideologică iluministă, care au alcătuit un grup de interese culturale comune și o durabilitate de idei cu efect profund și comunitar asupra evoluției ulterioare a conștiinței naționale românești. Orientarea lor programatică spre Roma (nu află confesională, cîm ales ideologic-militant), situarea modelului limbii latine și a tradiției romane în centrul sistemului de valori și a concepțiilor lor politice și culturale, sînt elemente care justifică definirea drept „mișcare latinistă” a curentului de idei pe care îl promovau. Un amănunt nu lipsit de importanță în acest context este faptul că, o nouă dată în istoria românilor, latinistii ardeleni reprezintă prima generație de intelectuali români care nu provin din rîndurile clerului înalt sau ale aristocrației. Deși beneficiarii ai unei educații în principii teologice și, în majoritatea cazurilor, posesori al unui titlu ecleziastic în cadrul Bisericii Unite, grupul intelectualilor ardeleni latinisti a fost mai degrabă unul de opoziție intelectuală față de autoritățile ecleziastice și statale constituite, activînd în condiții destul de precare, într-un fel de stare de campanie permanentă.

Căutarea unei identități naționale moderne

Într-un moment cînd și alte popoare din zonă se aflau în căutarea unei identități naționale moderne, românii din Transilvania nu au constituit o excepție. Că această căutare a avut un caracter politic-militant este iarăși un aspect normal, ținînd seama de realitățile politice ale momentului și, în special, de statutul interior din punct de

vedere politic al românilor din Imperiul Habsburgilor. Latinismul pronunțat, exagerat în multe privințe, al ardelenilor se explică, cel puțin în parte, prin mentalitatea generală a epocii. Nu era latina o limbă oficială în Imperiul precum și, în mare parte, limbă oficială în universități? Nu a fost latina limba de cultură și de comunicare savantă a Occidentului pînă în epoca modernă? Nu a fost limba latină modelul pentru rafinarea limbilor literare occidentale și deopotrivă surșă permanentă pentru înnoirea lexicală a tuturor limbilor occidentale, inclusiv a celor de origine germanică? Pornind de la aceste realități, latinistii ardeleni li s-a putut părea cum nu se poate mai justificat să situeze mostenirea latină în centrul proiectului lor de emancipare culturală națională și să caute surse de legitimitate în ideea romană. Orientarea lor puristă și exclusivistă are și ea, din perspectivă istorică, o explicație rezonabilă: iluministii ardeleni erau greco-catolici, deci orientăți spre Roma; pentru ei, componenta orientală-balcanică, cu tot ce implica ea (fanarism, incultură, despotism politic) reprezenta o imagine a înapoierii care trebuia cu orice preț depășită. Sugestiv este de amintit în acest context că, în împrejurări istorice și cu o ideologie asemănătoare, un Adamantios Korais a supus limba greacă populației unui efort de purificare, de „întoarcere la surse”, cu mult mai virulent și înconștient cu mult mai mult succes decît au reușit ardelenii cu limba română! A căuta „certificată de nobletă” pentru propria națiune și a inventa mitologii naționale legitime erau fapte curente în Europa sfîrșitului de secol al XVIII-lea. (Continuare în numărul următor)

„A Vavilonului zeu fată”

AI. ANDRIESCU

Psalmi versificați de Dosoftei nu i-au adus acestuia, cu ne-am li așteptat, urmași direcți. Poezia cultă românească a beneficiat prea puțin, vreme îndelungată, de o prezentă care putea fi mult mai fertilă în condițiile unei vieți culturale cu o capacitate de receptare sporită a fenomenului literar în general și a liricii religioase în special. În locul unui reviriment al psalmului ca poezie religioasă de gen, care să ducă mai departe ceea ce începea cu afla strălucite Dosoftei, au intrat în circulație orală imitațiile și adaptările unor anonimi bine intenționați, îndeosebi psalți bisericesti. Dintre acestea, unul singur este foarte cunoscut în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Anton Panu. Aceasta este zona populară și folclorică a receptării. Din nefericire însă, află Corbea, cit și Prale, autorii unor psalți versificate ale *Psalmii*, se află departe, sub raportul realizării artistice, de ilustrul lor înaintat. Versificator destul de îndemânat, mai ales atunci când folosește metru popular, traducătorul transilvănean nu poate depăși handicapul unei imaginații prea puțin creatoare, încât locul comun proliferază în versurile sale, fără alt rezultat decât îndepărtarea de sursă. Putem aduna, numai dintr-un singur psalm – și l-am ales pe cel mai cunoscut, *Psalmul 136*, – o seamă de banalități în care curgerea bună a versului se sufocă în detaliul nesemnificativ, întocmai ca o apă limpede în mfulm aluvionar de la revărsare. Acest psalm evocă, în formă alegorică, pedeapsa meritată a celor vinovați de o nedreptate istorică (măbirea Israelului de către babilonienii). Justiția se îndeplinește „După faptă și răsplătă”, ca în cunoscutul proverb, pe care îl găsim la Dosoftei într-o surprinzătoare formulare ironică: „Că ți să va-ntoare darul/ Cum ne-nchini tu cu păharul”.

„Fata Vavilonului cea ticaloasă” (BB, Ps. 136, 11), prin care vechiul psalmist înțelege Babilonul („Filia Babylonis misera”), va pieri cu toată stăpina, fără să fie cruțată nici măcar oprită, după legile crunte ale războiului din *Vechiul Testament*. Se pare că sfințitul *Psalmului 136* i-a cam stingerit pe traducătorii români, care oleră mai multe versiuni, cele mai distanțate una de alta fiind ale lui Dosoftei și Corbea:

Dosoftei

Tu, fată vavilonească,
Răul va să te înlănească!
Va fi și-acela-n ferice
Ce-va veni să te strice,
Că ți să va-ntoare darul,
Cum ne-nchini tu cu păharul,

Cînd cuconii tăi de ziduri
Vor zdorbi-ți ca nește hîrburi.
(Dosoftei, O. 1, p. 308)

Corbea
A Vavilonului zeu fată
Iaste mult ticaloasă iată!
Ferice e carele tie
Va răsplăti în curție
Acia a ta, oh, răsplătire,
Caria tu noao cu mîrire
Ai răsplătit, Doamne sîinte,
Și dulcele nostru pravite,
Ferice e care pruncii tăi
Îi va apuca și cu bătî
Degrabă de piatră îi va lovi
Și îndată îi va istovi.
(I. Bianu, *Introducere, Psaltirea în versuri*, 1887, p. LV)

Să se fi gîndit Teodor Corbea, om destul de învățat și de umblat prin lume, la Istar (Ishtar), cînd scria, în finalul *Psalmului 136*, „A Vavilonului zeu iata”? Zeitate emblematică la mai multe popoare din Orientul Mijlociu, „stăpîna a cerului și protectoarea a maternității” și a războiului mai fizicu, „Iata zeu” din traducerea lui Corbea, simbolizînd înțregul Babilon, devine tînta „răsplătirii” cu aceeași măsură a crimelor comise împotriva Israelului de către babilonienii. Anularea „ferilității”, prin dispariția zeitei și lapidarea pruncilor ei, face din Babilon o cetate pe vreme moartă.

Cu privire la răspîndirea mitului puterii și extraordinarului însușirii ale zeitei Istar, Mircea Eliade consenmează cîteva idei fundamentale în *Istoria credințelor și ideilor religioase* II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 66 și urm.: „Cî de despre Inanna, omologată cu Istar, akkadiana, și mai fizicu cu Astarte, ea se va bucura de o „actualitate” culturală și mitologică nicodată atînsă de vreă altă zeită a Orientului Mijlociu. La depînlul ei apogeu, Inanna – Istar era află zeita dragostei, cit și a războiului, adică stăpîna viața și moarte; pentru a indica plenitudinea puterilor sale zeiceă că e hermafrodită (*Ishar barbată*). Personalitatea sa era perfectă coturată încă din epoca sumeriană, și mitul său central constituie una din cele mai semnificative creații ale lumii vechi”. Din povestea captivităta a zeitei, M. Eliade mai reține un amănunt, pe care îl racordăm, stimulăti de Corbea, la „zeu fată” din *Psalmul 136*: „odată cu dispariția zeitei, reproducerea umană și animală sînt total întreprupte”, puțînd lua „proporții cosmice” (*Ibidem*, p. 68). Marele savant atrage atenția, în final, asupra consecințelor cultului zeitei în civilizațiile ulterioare. E posibil ca astfel de influențe să a-jungă în traducerea românești fizirii.

Reține atenția, în traducerea lui Corbea, sporierea supliciuului tinerilor sacrificăți, prin adaosuri care contrazic lacomisul textului sacru: „Beatus, qui tenedit, et affidet parvulus tuus ad pe-tram” (*Vulgata*, Ps. 137, 9). În sursele românești consultate de noi (PSALT, SCH., COR. PS., BB), se folosește, pentru această acțiune represivă, verbul a *prinde*. Corbea recurge la verbul a *apuca* [= a prinde și a tine cu violență și rapiditate, a înhăta, a înșfăca], adăugînd însă netericice compliniri: „cu bătî degrabă de piatră îi va lovi și îi va istovi”. Cu astfel de mijloace, un omor virtual, simbolic, este coborît la nivelul unei triste realități. Mai aplicat la text, în traducerea aceluiași psalm, se vedește a fi, pînă la un punct, Ioan Prale, oricite ciudățenii, ridiculizate de G. Călinescu, se află în versurile sale. Finalul alegoric justifiare din *Psalmul 136* se află, în versiunea lui Prale, într-o prea sonoră și pămîntească „bătaie”: „Ferice

acela încă, ce va lua-va la pâlît, pic: ferici-rii tăi de stîncă”. Respectînd rigooarea textului biblic („Cînd cuconii tăi de ziduri/ Vor zdorbi ca nește hîrburi”), Dosoftei se dovedește netericcut, și în această împrejurare, în folosirea fabulosului popular în construcția imaginilor.

Exagerările pe care le înțîlmim află la Corbea, cit și la Prale, în descrierea pruncilor bătūti și ucisū cu sînge rece, cu capetele zdorbite zgomoș de pietre, ne îndreptătesc să credem că motiva-rile cruzimii din imaginile finale ale *Psalmului 136* au cauze mai complexe. La baza lor stă tot un suport ideologic religios, mai vechi, care se va prelungi, în forme noi, și în creștinismul abia înfiripat: lupta dintre monoteism și politeism. Spaima de o resurecție idolatră va îndreptăți pedepsirea, cu cea mai mare înrîncenare, a tuturor celor care nu recunosc sau se abat de la adevărata credință. La explicațiile spiritualiste, află de frumoase, formulate de sfințitul Ieronim și alții, trebuie să le adăugăm și pe cele istorice. Cu mulți ani în urmă, Isidor Onciul, pe la sfințitul secolului al XIX-lea, observa două lucruri care merită să fie reținute cu privire la autorul *Psalmului 136* și a explicării finalului său pîn de cruzime: 1. „Autorul nu este cunoscut, dară se pare că a fost un preot sau levit, care întru aducerea aminte a celor suferite, au compus *Psalmul* după întocirea din exil.” Detaliile în legătură cu locurile de rugăciune, atînarea în sălcie de pe malul apei a instrumentelor muzicale și amănuntele culțice întăresc atribuirea compunerii acestei rememorări de un alt „cîntăreț” decît David, cu o deplasare mare în timp: David, regele Israelului (aprox. 1010 – 970 î. Hr.) și exilul babilonian (587 î. Hr.) sub Nabucodonosor – 605-562 î. Hr. – cucertorul Ierusalimului, pe care îl preface în ruină, lîndu-i prizonieri pe locuitorii lui după ce le distruge templul. Suncit, situația aceasta este prezentată ast-

fel de Onciul: „Aici, la fîrți deci, adu-ndu-se pîngeau, aducîndu-și aminte de Sion și de încetarea cultului.” (Onciul, *Cartea Psalmilor*, 1898, p. 471). 2. Finalul *Psalmului 136* va fi explicat, în lumina unor astfel de fapte istorice, ca un act justifiat pe măsura fărădeleșilor comise de invadatori în Cetatea Sîntă a Ierusalimului: „Și va sfârșia pruncii tăi de stîncă. Aceasta precum și alte atrocități se făceau în vreme la luarea cu putere de cetăți dușmane.” (Onciul, *op.cit.*, p. 473).

Tot acest material istoric devine suportul unor înțelesuri simbolice referitoare la uciderea răului, în Psalm ca și în interpretările ulterioare. Cel mai departe de acest sens merge Avva Dorotei, citat de Bartolomeu Valeriu Anania, arhiepiscopul Clujului, în comentariul din excelenta ediție jubiliară a *Bibliei*, recent difuzată: „Prin «Babilon» se înțeleg «zăpăceala», prin «Iica Babilonului» se înțeleg «dușmanie».” [...] „Cele două fericiile le sînt adresate celor ce fi vor întoarce «Iiciei Babilonului» păcatul înapoi și îi vor zdorbi de piatră pruncii, adică gîndurile viclene înrădăcinate în inimă” [...] „iar «piatra este Hristos, Cel ce nimeresc păcatul»” (p. 774). Teodor Corbea rămîne, în interpretarea sa, într-un cadru istoric și mitologic bine precizat de cuvîntul zeu. Cu dispariția zeitei [Istar] și a pruncilor ei, răul este extirpat din rădăcină și pentru totdeauna.

¹ *Psaltirea versificată* de Teodor Corbea a rămas în manuscris. Cu mai multe sene, traducerea lui Ioan Prale vede lumina tiparului: *Psaltirea prosoculă*, editată de David, prefața de Vasile Pop, Tip. Școlăni, 1827.

² *Vulgata*, Ps. 137, 9.

³ Vezi N. Cartojan: „Teodor Corbea a fost un cîntăreț de seamă” (*Istoria literaturii române vechi*, București, 1980, p. 416).

⁴ *Dicționar enciclopedic*, III, F – K, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 271.

⁵ *Biblia sau Sîntă Scriptura*, ediție jubiliară a Sîntului Sînt, tipărită cu binecuvîntarea și prefața Preafericului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, versiune dieriosă după *Septuaginta*, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.

O hartă a poeziei americane

Radu ANDRIESCU în dialog cu Amy NEWMAN

Radu Andriescu: Ați afirmat că sînteți un produs al anilor '80. Ce înțelegeți prin această? Scriitorul român s-ar referi, probabil, la momentul trecerii la o literatură asociată cu postmodernismul – trecerea sa înțiplă, la noi, în anii '80. Ce reprezintă pentru dumneavoastră anii '80? și ce înseamnă poezia americană a acelei perioade?

Amy Newman: Era un moment foarte bun pentru versul liber și pentru scris, în general. Tot atunci au fost avansate ideile post-structuraliste, fără a câștiga încă mult teren. A fost o perioadă foarte vie, în literatură. Se făcea un curent formalist, însă prima accentul pe trăire, pe existență. Se experimenta, la nivel de vers liber, și mă simțeam liberă să explorez. Aveam sentimentul că unica regulă de care are absolut necesar să țin seama era că ceea ce fac trebuie să-mi placă mie și să fie nou – să măchez o ruptură cu trecutul, respicându-l în același timp, și nu eram interesată de implicarea politică.

R. A.: Prin urmare, în ce direcție au fost schimbările din literatura americană a anilor '80? Într-o direcție opusă celui din urmă?

A. N.: Există întotdeauna o gamă largă de direcții în care merge literatura noastră. Pe de altă parte, s-a scris întotdeauna poezie politică în Statele Unite.

R. A.: Prin 'poezie politică' vă referiți la poezia feministă...

A. N.: Poezie feministă, dar și o poezie în care sînt tratate teme politice, iar aici Carolyn Forché ar fi un bun exemplu. Forché este cunoscută pentru *Ingerii istoriei*, o carte în care scrie despre problemele din El Salvador. Este un volum foarte bine scris, dar care are și mare încălcare a poeziei. Ar mai putea fi date și alte exemple, cum ar fi cartea lui Yusef Komunyakaa, *Dien Cai Dau*, pe marginea războiului din Vietnam. În general, totuși, poezia americană este mai puțin una de altitudine politică. Există și o linie feministă... Sau una etnică... Spre exemplu, câteva scriitoare african-americeane, cum ar fi Rita Dove, Gwendolyn Brooks sau Lucille Clifton. Dar cea mai mare parte a poeziei care se scrie la noi tratează teme domestice, spirituale, iar aici aș putea să încadrez și volumele mele. Prima mea carte, *Ordine sau dezordine*, a fost lucrarea mea de licență. În acea carte scriu mai mult poeme scurte, lirice, iar cea mai interesantă, la acea vreme, era modul cum poate fi transpusă lumea pe hîrtie.

Cel de-al doilea volum, *Camera Lyrica*, tratează cum așeză lucrul, dar este un volum mai ușor de citit. Titlul inițial a fost *Realism/Naturalism*, dar editorul mi-a cerut să îl schimb, pentru că era prea „intelectual”, ceea ce este adevărat, probabil. Pun în discuție realismul în pictură, naturalismul din noi înșine, lucrurile pe care le poți raporta la ele, așa cum a făcut, să spunem, Darwin, cu trimiteri la violență și sexualitate în lumea noastră, ceea ce e perfect normal, nu pot fi evitate aceste lucruri... Dar felul în care scriu se schimbă în permanență. Am aici manuscrisul la care lucrez acum. Titlu său este *Fall*, iar ceea ce fac e să iau din dicționar toate definițiile cuvîntului „fall”, fiecare din aceste definiții devenind titlul unui poem. Pentru prima dată, în acest volum, scriu despre părinții mei, despre familia mea.

R. A.: Tom Andriescu scria într-o cronică despre „muzica stevensoniană” din *Camera Lyrica*. Ați putea comenta această observație?

A. N.: Andrews mi-a făcut un compliment atunci când a sugerat o legătură între poezia mea și cea a lui Stevens, între sunetul poeziei mele și sunetul poemelor sale. Ceea ce dorește să spună, de fapt, este că încerc să prind în cuvinte procesul

gîndirii într-un mod similar cu cel al lui Stevens. De altfel, Stevens este unul din poeții a căror influență am resimțit-o – ca și Hart Crane, sau Wilbur, un maestru al formei, ori Cathy Song, Li-Young Lee... Jorie Graham, bineînțeles...

R. A.: Revenind la afirmata dumneavoastră, și anume că în anii '80 vă simțeați mai liberă să experimentați cu versul liber. Asta înseamnă că se poate vorbi de o revenire spre formalism, acum? O revenire cerută de cine, de reviste, de cititori, de universități?

A. N.: Nu e vorba despre așa ceva. Există o varietate mare de reviste. Unele dintre ele, este adevărat, pun accentul pe strictetea formală, dar eu mă trimit la rîndul poeziei acestor reviste. Par și simplu, la acea vreme eram înscrisă într-un program de scriere creativă, iar instructorul meu era un spirit foarte liber. Au deseori spunîndu-se despre poezia mea că este „foarte liberă”. Mie, însă, îmi place tensiunea poeziei. Și nu poți avea tensiune dacă ești cu totul liber. Prin urmare, apreciez forma alta vreme cît această își păstrează flexibilitatea. Dacă este prea rigidă, nu pot lucra. Dar o formă suficient de flexibilă poate să schimbe conținutul textului. Uneori tensiunea care se naște între formă și conținut mă duce cu gîndul la posibilitatea unui hipertext – dar pe hîrtie!

R. A.: Înțeleg că nu considerați computerul un mediu propice poeziei. Multă poezie americană migrează, totuși, spre cele mai diverse medii. Diverse și uneori neașteptate, pentru mine: canalul de televiziune HBO – o televiziune cu plată! – are un program săptămînal de „poezie vorbită”, o emisiune foarte populară, de altfel, care este reluată de mai multe ori în timpul săptămînii. E un fenomen cultural absolut inimaginabil în România. Fascinant este că în acest fel se conturează o hartă extrem de variată și vie a poeziei americane. Spuneți-mi, și rog, dacă am dreptate sau nu, cînd spun că poezia americană înaintea în cel puțin două direcții mari. În primul rînd, acea direcție care este poate mai apropiată de campusuri și de programele de scriere creativă, și pe care dumneavoastră o numiți „poezie lirică”, o poezie pe linia Dickinson / Stevens / Jorie Graham. În al doilea rînd, nu pot să nu mă gîndesc că această „poezie vorbită”, o poezie populară, concepută mai mult pentru spectacol decît pentru lectură, are rădăcini la fel de adînci pe linia Whitman/Williams (pe care, de altfel, îl revendică mai toată lumea în ultima vreme) / poezii Beat / școala de poezie din NY.

A. N.: Da, ai perfectă dreptate. Multe din acele „poeme vorbite” sînt destul de fragile din punct de vedere literar, dar sînt pline de energie și, cu siguranță, nu pot fi acuzate de elitism academic.

R. A.: Aș adăuga la aceste două direcții – prima avînd ca centru de greutate campusul, iar a doua, strada – o a treia, pe care am pomenit-o deja, aceea a neoforalismului, cu Dana Gioia în frunte, scriitor

care nu vin nici dinspre campus, nici dinspre stradă, ci din lumea aflatelor! În plus, nu trebuie să uit grupul extrem de viguros de poeți din jurul revistei *Le=1=N=C=U=A=C=E=E* (Ron Sillman, Lyn Hejinian, Charles Bernstein, Bruce Andrews, Susan Howe etc.), adepți ai unei poezii marxiste care se concentra pe chestiuni legate de ideologie și clasă, poeți care și-au găsit destul de greu locul în universități, dar care acum sînt studiați cam peste tot.

A. N.: Da, ai dreptate. Aș mai adăuga poezia narativă, dar, în general, cam aceasta este scena poetică americană. În plus, sînt zone de contact între aceste cîteva direcții. În universități poți găsi și poeți care merg spre narativitate, sau care au o poziție pronunțat anti-intelectualistă, sau o poeză precum Sharon Olds, pe care o înțelege toată lumea și care este extrem de apreciată în special de studenți – în ce categorie ai putea să o plasezi? În ceea ce privește pe neoforalism, aș vrea să fac cîteva observații. Cred că diferența dintre adepții versului liber și ai poeziei lirice, pe de o parte, și neoforalismul, pe de altă parte, constă în modul cum aceștia percep realitatea. Arta este o modalitate de a percepe realitatea, iar felul cum se înfîșă acest lucru este o chestiune care ține de aspectul formal. Trebuie să subliniez că este o părere strict personală. Vă spuneam zilele trecute, la curs, despre dorința de a da formă lucrurilor [Kunst-wollen], teoretizată de Worringer, care sugerează că în opera unui artist ce se simte bine în preajma zeului său se va reflecta acest contop, pe cînd nelinișta va lăsa, la rîndul ei, urme, dar de altă natură. Versul liber reflectă mai bine, din punctul meu de vedere, un univers pe care eu îl consider plin de mister. Rima este liniștitoare: revine mereu și este previzibilă, știu că va fi la sfîrșitul versului; rareori te dezamăzează, și reflectă un simț al ordinii. Chiar și Robert Lowell consideră că lumea nu poate fi corect reprezentată în modele formale.

Adevărată provocare vine atunci cînd încerci să crezi un sens al lumii care există într-o anumită formă, acel cal prin de energie, prins în hamuri... și cred că unii fac acest lucru. Wilbur este magistral în folosirea constrîngerilor formale, deoarece reușește să păstreze energia și electricitatea misterului și a ambiguității. Edna St. Vincent Millay a încercat să facă același lucru în minutul ei sonet „I will hold chaos in fourteen lines”, dar oricît de frumos ar fi acest sonet, se poate susține

că nu reușește să facă ce și-a propus. Oricum, ceea ce vreau să spun este că formalistii, dar și poeții care preferă narativitatea în poezie – un început, un mijloc și un sfîrșit, totul în versuri clare – dîteră întrucîtva în ceea ce privește felul în care înțeleg ideea de contact. Totul pornește de la Whitman și Dickinson; Whitman declară, de la început, vede totul, în timp ce Dickinson, chiar dacă se poate spune că are un discurs declarativ, include și mister în acest discurs, include spații interioare, ambiguitate, minune. Dar amîndoi scriu excepțional de bine.

R. A.: Acest lucru l-au spus și Adrienne Rich, într-un eseu intitulat „Beginners”, și Joyce Carol Oates, în prefața la o selecție din opera lui Dickinson. Printre altele, Revind însă la formalisti, să înțeleg că forma devine un impediment atunci cînd este privită dogmatic?

A. N.: Forma nu devine o problemă decît atunci cînd este aplicată artificial, dogmatic, atunci cînd fie ignoră fluxul realității, fie refuză să-l incorporeze în operă, cu alte cuvinte, cînd se manifestă rigid, consistența de sine, plîsîndu-se deasupra conținutului, fără a încerca să intre în tandem cu acesta. Eric Panofsky a fost citat de curînd în *The New Yorker*, în legătură cu o afirmație despre artă în filme: „să stilizezi realitatea înainte de a te confrunta cu aceasta nu înseamnă decît să eviți miezul problemei. Problema este să manipulezi și să filmezi realitatea nestilizată în așa fel încît rezultatul să aibă stil.” Cred că acesta este un principiu corect, care ar trebui aplicat în oricare artă. Cînd m-am înfînt cu cîteva poeți formalisti și narativi într-o tabără de creație, discuțiile în contradictoriu, amicale, de altfel, pe care le-am avut, porneau de la faptul că ei erau, oarecum, mai interesați în a ține lumea în nemiscare, în timp ce eu insistam pe faptul că lumea se află în permanență mișcare. Dacă asta mă transformă în Galileo – așa să fie.

R. A.: Aș avea o ultimă întrebare, legată de o termen care euse să-și piardă culoarea din obraz, la noi. Credeți că încercarea de a pune harta poeziei americane actuale sub prela ca subiectă a postmodernismului, în întregime sau pe fragmente, pe direcții, ar avea un rezultat coerent? Cei ce practică „poezia vorbită”, să spunem – artă de graniță, prin urmare eligibilă pe criterii postmoderne – sînt interesați de teoria postmodernă?

A. N.: Cred că foarte mulți ar prefera să nu se definească în acest fel. Sau nu ar ști cum să o facă. În ceea ce mă privește, predau un curs de literatură postmodernă, dar nu mă consider un scriitor postmodern. Unii își spun, totuși, că așa fi. Din punctul meu de vedere, termenul s-a diluat atât de mult încît nu se mai poate înțelege, prin literatură postmodernă, decît ceea ce urmează, direct, literaturii moderne.

„O jucărie transparentă“

Amy NEWMAN

Gură

Asta este dorința inimii, prietenul singuratic al inimii, care nu își răspîndeste secretele, dar cele două bălăi roșii, îngemănate, pulsează de sînge întunecat. Cine s-a gîndit la sîrut, acea răsfrîngere a cîrnii și litera pe care o scrie pe pîr, sau în noapte, umărul albastru al serii? În noaptea asta vezi cum trec în legendă: hainele care se strîng tot mai mult pe piele, înceata lor coborîre peste toana de țigan a trupului.

Roșul cîrnii, al buzei și al limbii roșul gîtlejului, al părților vorbirii, părți ale lumii pe care le iubim șoptind această rugăciune intimă, întunecată, guturală. Din care largă îmbrățișare a puterii vine tot parulum, toată minunea, toate aceste revendicări față de trupul meu de forma unei stele mici.

Înăuntru sînt numai constelație, o jucărie transparentă, un far de rotunjimii și vîlvătăi, un roman. Nu asta e problema cu dorința? Intră călare în oraș oricînd pottește, ridică praful și face femeile să tipe. Dragule, ploaia, noaptea albastră, vie. Rotunjimea cuvintelor mele, întinderea picioarelor. Pune șaua pe cal.

Ploaie

Ușor de suportat, cenușul care călătorește cu o inimă umedă, neclară. Urmple camera de gesturi, deranjează dezordinea palidă și răcoroasă a ceașafurilor. În fața ferestrei toți copacii încep să înflorească, simt forma pe care un braț înlînis o dorește. Cine va observa

acest ritual al dorințelor practice, simetria terestră? Ne mișcăm cu altă mai prudentă cu cît pămîntul se supune mai deplin, cu un huriut somnoros, încet, dar în același timp puternic, în dulcea furtună care se apropie. Simțul prelungit îndelung, pînă la umezeală.

Culoarea ierbii și a finului, găsită sub piele. Cliseul răcoros al acestor ape, frumusețea care le însoțește, în timp ce lumea ia în sfîrșit formă, interiorul roșit a ceva întunecat și tăcut. Cînd plouă, felul în care bustul

știe să ia forma dorinței și toate gesturile circumnavigării vor face ca încăperea să adere pe fața pămîntului ca o mică centrifugă. Afară, greierii își cîntă trupurile, uimiți de picioarele lor ca niște limbic: idei auriute, vise năstrușnice.

Sînapsă

asta este ceea ce visez: ușa casei și, afară, gînduri grele, amenințarea a ceea ce vreau: deschidere și anvergură masculine și gît și mîini. Vei

descrie coloana lumii într-o istorioară, mi-o vei da mie, întreagă, carne frumoasă, mușchi după mușchi, cîte un capitol? Fiecare frunză a trupului meu întinsă –

lumea o masă iar tu gata să te înfrunți: ce năluca

a bestiei mă caută la patru a.m.? Sînt desfăcută pentru somn, doar solduri și căușe, foame nepotolită, cămașa roz, carnea rapidă, iar în vreme ce îmi închipui ușa subțire deschisă larg după pofta acestei inimi, în vreme ce îmi închipui înjurătura lui de bun venit și clipa cînd toate jocurile sînt făcute –

cum să dau viață dorințelor nesăbuite ale trupului? Cîrfigul lung al cîrnii, florile ei mici, vocea de fată rea, cu totul credincioasă acestui străin fără căpățîi, iar mama mi-a spus să nu vorbesc cu el, dar vai –

Nerv

lată că ai găsit-o, acea tulburare împingere a inimii pusă pe muzică subțire ca un clopot la botez, necuprînsă ca o întindere de apă, Dragă Carne, îți scriu doar să te întreb, mă vei atinge la fel de ferm, știință primitivă, și totuși. Este fereastra cea mai lungă umplută cu sticlă limpede, iar în vreme ce așterne o umbră subțire și oarbă, strălucește iar piciorul lung se ridică, dragul meu, privește întinderea cînd mușchii cersesc Dragă ta Carne, vreau întregul trup, totul, și întreg parfulum, a zis ea, și toți copacii laolaltă lasă să cadă frunza iar pielea se dizolvă împuținată parcă de vreme, și s-a făcut răcoare și toamnă în cameră. În acest ritual al membrilor lumii, ridicol și sîngaci, totuși copleșitor, a fost numai atingere dulce ca iarba verde și înaltă seara, pe la opt, vis subțire, plin de picior, capriciu coborîtor al lumii naturale ca o pătură pe patul iubirii, în felul cum mijlocul meu te și dăruie, această imensă pribegie, extravaganța sa proaspătă și iute, atinge-mă din nou.

Traducere de Radu ANDRIESCU

Proza românească postrevoluționară spate în spate cu criticii ei

Radu Pavel GHEO

A trecut ceva timp de când mă gîndesc la situația prozatorilor români apărută după 1989. Stimulul a fost un editorial al domnului Nicolae Manolescu, în care reputeatul critic răspundea indirect la o serie de articole destul de dure scrise de unii critici tineri (în special, Luminița Marcu și Corneliu Rogozanu) la adresa unor nume de marcă ale prozei noastre contemporane (Fănuș Neagu și Nicolae Breban). Am apreciat rectitudinea și buna înțelegere a cuvîntului „polemică” de care a dat dovadă domnul Manolescu, rara avis în spațiul cultural contemporan: desigur era întru totul de acord cu opiniile celor doi critici tineri, a acceptat publicarea textelor în „România literară”, înțind și în exprime însă și propria opinie. Lucru de înțeles. Afirmarea de la care pornesc comentariile de mai jos, în același spirit polemic, se leagă mai mult de un alt timp al prozei. Domnul Manolescu afirma – dacă îmi amintesc eu bine – că negarea unor valori consacrate n-ar constitui nici o problemă (contestarea „bătrînilor” de către „tineri” e o atitudine intrată în tradiția culturală), cu condiția ca respectivii contestatari să aibă ce să pună în loc: altă grîlă de valori, alte nume, alte opere. Ceea ce, se subînțelege, nu s-ar prea întîmpla. Suggestia directorului „României literare” – exprimată cu destulă delicatețe, m-a dus imediat cu gîndul la discuțiile legate de situația prozei românești postrevoluționare, începînd mai ales din momentul în care Uniunea Scriitorilor nu s-a acordat nici un premiu pentru proză pe anul 2000.

Critica și proza în umbra comunismului

Lucrurile sînt un pic mai complicate și ar merita o discuție extinsă. O să amintesc totuși câteva puncte sensibile, legate de proza românească în general și de cea postrevoluționară în particular. În primul rînd, nu știu dacă este obligatoriu să construiești acolo unde ai dărîmat. Literatura – sau cultura, în general – nu e un casetofon din care, dacă ai scos niște piese, nu mai funcționează. Funcționează foarte bine cu ce are. O secetă de prozatori, chiar dacă s-ar întînde pe un veac, nu îi va transforma pe autorii de dinainte de secetă în valori incontestabile. Domnul Manolescu – ca și alți critici, indirect de generație – știe cu certitudine că mulți scriitori din anii 1945-1989 au fost supraevaluați, din diverse motive. Cazul nu e unic și nici blamabil. Mă gîndesc la voga de care s-a bucurat într-o vreme roman francez (interesant ca experiment, dar înspid ca tendință generalizată). Reevaluările periodice și obiective sînt nu doar necesare, ci și obligatorii. Iar la reevaluări vor participa, inevitabil, și capete încoronate ale literaturii, inclusiv scriitorii valoroși, care în

alte condiții și într-o altă lume ar fi putut scrie și adică mai bine”.

Cum se face reevaluarea? Asta e cea mai delicată problemă. Distinsul critic amintea chiar el că, urmîrind raportul studenților cu operele literare contemporane, a remarcat o modificare clară a percepției. În mod cert însă literatura dintre anii 1945-1989, scrisă și publicată sub furcile caudine ale cenzurii, și-a construit mecanisme de comunicare specifice epoci. O dată cu dispariția condițiilor amintite, multe dintre respectivele mecanisme (vorbirea esopică e cel mai cunoscut, dar nu singurul) și-au pierdut relevanța. Concomitent, virtuțile prozei scrise pe baza acestor mecanisme dispar și de rămas rîmîn în mare parte cele normale (ca să le zic așa). Există, desigur, și un mecanism de revalorizare (prin care, să zicem, discursul aluziv va fi perceput de cititorii contemporani ca fiind un alegoric sau de-a dreptul poetic), dar asta rămîne s-o judece cititorii și mai ales criticii noii generații”. Aici stă, din păcate, și esența problemei (care seamănă destul de mult cu tema „conflictului între generații”): o dată cu trecerea timpului, nu doar între scriitorii, ci și între criticii de dinainte și de după război. Cu alte cuvinte, tot mai mare. Înainte de 1989, nu doar scriitorii au învățat să scrie sub ochii cenzurii, ci și criticii au învățat să cîntărească în același fel. Acea lectură printre rînduri, care știa să valorizeze mecanismele literare specifice scrierii sub cenzură, e pe cale de dispariție. Nu știu dacă e rău sau bine, dar e normal – pentru libertăți”.

Mai mult, faptul că Nicolae Breban a scris după 1989 cîteva romane slabe nu scade valoarea unor cărți ca *Bunavestire* sau *Animale bolnave*, indiferent de criteriile de evaluare. Iar dacă Fănuș Neagu sau D. R. Popescu nu mai sînt pe gustul generației actuale, nu înseamnă că literații greșesc, dar nici că generații anterioară ar fi greșit. Pur și simplu, sitele timpului lucrează, indiferent de opiniile noastre.

Cui îi pasă de proza contemporană?

Nu cred că proza românească de după 1989 nu a adus nimic nou sau valoros în spațiul cultural de la noi. Și nu mă voi referi acum la autorii deja consacrați înainte de 1989. Mai tem doar că, în vîlmășagul evenimentelor din ultimii 13 ani, prea puțini critici au mai avut timpul pe care îl dedicau odinioară lectorilor sau disponibilitatea de a citi mult mai numeroase volume ce au apărut și mai apar încă (și gîndindu-vă că e vorba nu doar de literatura română, ci și de mîile de traduceri din literatura universală, pentru care sînt sigur că destulii critici ar fi dat bani grei înainte de 1989). Așadar, dintre mîile de autori străini consacrați și traduși la noi abia după 1989, sutele de autori străini consacrați după 1989 (că literatura universală nu ne-a așteptat să ne sincronizăm cu ea), sutele de autori noii generații (multe cîmpînite de cenzură), de avalanșa scrierilor memorialistice, a marturiilor din Gulag, a textelor din literatura română interzise înainte de 1989...

Așadar, presupun că proza românească actuală nu s-a făcut foarte remarcată nu întrucît nu ar exista, ci fiindcă nu

am ajuns încă la ea. Tributarii unei viziuni ordonate și selecției valorice, majoritatea criticilor (și a cititorilor obișnuiți, desigur) s-a aplecat asupra valorii sigure, preferînd să amîne aprecierea necunoscuților sau s-o lase pe seama celorlalți. Iar ceilalți nu prea s-au găsit. Aici mai apare și problema prestigiului: dacă un critic tînar, mai apropiat de sensibilitatea prozatorilor de azi, scrie despre un autor tînar, impactul va fi – decamdată – minim”. Oamenii vor bănuși mai degrabă că e vorba de un *parti pris* decît de încercarea de a impune un autor de valoare. Dacă însă un critic tînar scrie cu aplomb despre un autor consacrat (cum au făcut C. Rogozanu și I. Marcu), impactul la public este asigurat. Pînă la urmă, fiindcă aici intră în calcul și anumite strategii literar-sociale, să scrii despre autorii tineri nu rentează.

Și mai puțin rentabil este însă să fi prozator tînar (nici ca poet nu e mult mai bine, dar situația poeziei e un pic diferită, asta și întrucît adresabilității mai reduse). Dacă luăm la rînd revistele literare de largă circulație, o să vedem cam cît spațiu se acordă prozei (și poeziei) românești în raport cu esestica, articolele critice, cele de opinie sau pur informativ (debutanți sau „artă-cînd are – cel mult două pagini de proză și două de poezie (din 32)”, „Orizont” – la fel, „Adevărul literar și artistic” nu are de obicei nici una. Exemplele pot continua. Așadar, în revistele Uniunii Scriitorilor din spațiul dedicat prozei este de 1/16 din revistă. Cel dedicat prozeilor contemporani (debutanți sau „în curs de afirmare”) e, probabil, în jur de 1/64. Ei, cam asta e importanța care se acordă prozei românești în revistele literare, fiindcă o cronică, o listă de bine ar fi scrisă, nu înlocuiește crearea propriuză. Nu mi se pare normal.

Din același motiv, desigur, mă consider un prozator, am ajuns să scriu critici literare și – mai des – eseuri: în primul rînd înțeam să mă manifest în scris și în al doilea rînd – că tot am moment de strategii literar-sociale – era nevoie să-mi fac numele să circule, pentru a dobîndi o oarecare credibilitate. Nu sînt singurul. Pastate că omoră gestul lui se va părea meschin sau critic, dar dacă un autor vrea să fie publicat, trebuie să ajungă cît de cît cunoscut. Editurile românești nu se omoară să evalueze manuscrisele care ajung la ele și nu publică necunoscuți geniali apărîți din neant, ci mizează – cum e și normal – pe nume consacrate. Bruma de consacrați pe care o poate obține un autor tînar e la început cea din reviste. Iar, cum revistele dedică prozei numărul de pagini amintit mai sus, șansele autorului tînar sînt mult mai mari dacă utilizează alte genuri literare, în special cel al literaturii cu sau despre literatură. În plus, dacă demersul critic sau esestic e făcut cu suficient talent și onestitate intelectuală, nimeni nu are decît de cîștigat. Ulterior, un nume care circula și a convins e mai bine primit de edituri și mai bine receptat de critici și public.

Cenzura prestigiului și uitarea omenească

Toate acestea au fost simple justificări ale unei situații nu foarte roz. Doar că lucrurile nu stau nici chiar așa de rău. Chiar dacă am încercat să explic de ce valorile care ar trebui să apară – nu în locul, ci în continuarea generațiilor anterioare – nu apar încă, o privire asupra situației debutanților în proză de după 1989 arată că numele de luat în seamă sînt mai multe decît s-ar crede. Problema e că prozatorii apărîți după revoluție au nimeni tînar în

spățiu prea saturat de scriitori în raport cu posibilitățile de asimilare ale publicului (așa cum am explicat mai sus). Chiar și așa, în condițiile unei „cenzuri a prestigiului”, au fost destui necunoscuți care au avut succes la critică și, uneori, și la public. O să dau cîteva exemple, nu neapărat cronologic și nici exhaustiv. Editura Nemira, care la începuturile sale avea în plan publicarea unor debutanți, a lansat-o pe Jan Benedek. Cartea a fost bine primită de critică, apoi uitată. Tot la Nemira a publicat două romane cu succes la critică și la public: Daniel Băneluscu. Un alt autor deja bine cunoscut, pe care l-a publicat pe atunci tot Nemira”, este Radu Aldulescu. La Nemira a publicat un autor tînar venit din spațiul literar S.F., autor pe care miza – justificat – Mircea Cărtărescu: Sebastian A. Corn. Așa plasa-o în această înșiruire și pe prozatoarea Simona Popescu, ale cărei *Exuvii* au fost – iarăși – bine primite și apoi uitate. Îmi mai amintesc de vilva meritată iscată în jurul cărții lui Ovidiu Verdes, *Muzici și faze*. Cam la fel stau lucrurile și cu un alt prozator, debutant în volum în 1994, cu *Coaja lucrurilor sau dansul cu puputa* – Adrian Olteanu, care întîrte timp a mai publicat – după știința mea – cel puțin un volum de povestiri (înălțuieți) și un volum de critică și teorie literară. N-am citit romanul lui Alexandru Vakulovski, *Pizdel*, dar croniclele numeroase și laudative mă fac să bănuiesc că l-aș putea place și pe el în scriș acesta. Și ar mai fi cîteva nume, dar la ele o să revin înapoi...

Așadar, ceea ce scriitorii ar fi. Și nu e vorba să-i punem în locul clasicii în viață, a căror operă va trece oricum prin-un proces de reevaluare”. Dacă în ochii criticilor nu au să statura cel dinaintea lor, motivele nu sînt neapărat de valoare. Prestigiul scriitorului generic a scăzut, dar – paradoxal –, ca indivizi, scriitorii care și-au cucerit un prestigiu printre cititorii înainte de 1989 nu și l-au pierdut după aceea. Mai important e însă faptul că, dacă perioada de dinaintea de 1989 a făcut încă de atunci subiectul multor lucrări teoretice și de istorie literară, prea puțini au stat să evalueze proza (sau poezia) celor 13 ani care au trecut de la revoluție. Dacă s-ar încumeta cineva să unifice într-un ansamblu dinamic întreaga perioadă (decamdată percepută fragmentar, cu evenimentele efemere, prea repede uitate), ar vedea că s-au schimbat multe și în proza românească, iar numele valoroase nu sînt puține.

Un studiu de caz pro domo

Un exemplu nu strică niciodată. Accidental, grupul cu care am colaborat cel mai bine până acum se află la lași, cu cumnosc bine și statutul lor literar neoficial, profiri de ocazie ca să exemplific și să fac și o pledoarie *pro domo*, căci nimic nu mi s-a mai plăcut decât să împuști doi țepuri dintr-o lovitură.

Asadar, grupul din jurul „Timpului” și de la Clubul 8 adună destui poeți și prozatori buni, majoritatea necunoscuți sau prea puțin cunoscuți. Nu e vorba de faptul că nu e în fiost apreciați de critică. Întrebarea e cum a ajuns critica la ei și, dacă a ajuns, ce s-a întâmplat după aceea. Concret: un prozator și dramaturg care, după premiile primite și cele trei volume publicate, înainte de 1989 ar fi fost un nume consacrat, aziabia dacă a început să fie remarcat (fără din plan). E vorba de Lucian-Dan Teodorovici, un nume pe care mizez cu ochii închiși și al cărui volum, *Circular nostru vă prezintă*, a apărut la Editura Poltrou, bucurându-se de cronici laudative cam în toate revistele literare. Mă întreb dacă știe vreunul dintre cititorii titlului cărții sale de debut – poate la fel de bună ca și cea amintită mai sus”. Sau ce se va întâmpla la vreun a după apariția

cărții. Fiindcă la fel stau lucrurile cu un alt prozator de valoare din același grup: Dan Lungu, al cărui debut în proză, cu *Cheta la înțepă*, a tras atenția aproape tuturor criticilor și a fost apreciat de o majoritate copleșitoare. În mod normal și într-o țară normală, succesul cărții sale ar fi putut atrage atenția măcar unei edituri. Sau, cel puțin, ar fi putut marca spațiul prozei postrevoluționare – percept de mulți drept pustiu – cu un nume. Asta pe lângă celelalte.

Lucrurile nu se opresc aici. Ar mai fi Gabriela Gavril, cunoscută în postura de critic literar tăios, dar obiectiv, documentat și cu farmec scriitoricesc. Farneluc acela vine și de altundeva. Din cite știu eu, Gabriela Gavril are și ea un volum de povestiri în setar, iar în antologia *Ozone friendly – Iasi. Reconștină literară* (unde, de altfel, se regăsesse mai toți autorii comentați aici) există un text excelent al autoarei – *Crocodilul din Tenere*. Ar fi absurd să nu-l amintesc pe Florin Lăzărescu, al cărui debut în volum abia dacă a fost remarcat (ca și în cazul lui L.-D. Teodorovici), deși merita totuși atenția, și care are în setar un roman de impact, plin de umor, cîșim și har al poveștii – *Ce se știe despre ursul Panda*. Dacă ar fi să numesc trei autori de valoare ce se vor impune în viitor, F. Lăzărescu ar fi neapărat unul din ei. În fine, O. Nimigean, cunoscut ca poet și

critic literar, are în manuscris un text de frontieră, *Oublette* (jurnal-memorialistic-teorie-critică literară), – scris cu umor, uneori cu cinism – și captivant la vremea paginii, care ar face vîlvă dacă vreun editor s-ar încumeta să-i tipărească cele peste 500 de pagini. Doar că la noi puținii mai scriu și puținii mai citesc texte atât de lungi, nu?

În fine, trebuie să recunoaștem că 13 ani înseamnă prea puțin pentru apariția unui mănunchi de capodopere. Ele apar și fără veste. Doar că, dintre autorii amintiți mai sus, oricare ar putea să ne facă o asemenea surpriză. Sau poate chiar un necunoscut, răsărit brusca la o editură sau lângă scaunul unui prozator de marcă, va prezenta cîndva – chiar și miine – un roman de talia *Morometilor* lui Preda. Dar, cînd o să fie scrisă capodopera aceea, cine o să vrea să o publice? și cine o să stea să o citească?

Poate ea a fost deja scrisă și riscă să piară neștiută... Nu-i un gînd infiorător!

¹ Poate că unii vor da din umeri, considerînd că e vorba mai degrabă de un act de normalizare care nu este alt decît subliniat, înțind conștient de realitatea culturală românească, eu aș zice că, tocmai fiindcă e un gest de normalitate, trebuie evidențiat: normalitatea se înțelege atât de greu...
Cazul cel mai evident și mai trist mi se pare cel al lui Alexandru Ivascu.

² As da un exemplu din spațiul literar exotice: în faimosul roman al lui Clirghiz Alimov *O zi mai lungă decît vesele*, unul din personaje, arestat de poliția sovietică, moare la închisoare „de inimă” (nu se spune). De inimă, de dorul copiilor și al soției sale – autorul insistă mult pe această moarte ușor melodramatică, numai că pentru un cititor educat în acea epocă moartea respectivă e cel puțin superficial (diagnosticul respectiv era un cod pentru uciderea în anchetă, de pe urma tuturor torturilor). Pentru un autor occidental, un lector care nu (mai) poate citi printre rînduri, moartea „de inimă” e cea ce este. Evident, și semnificația ei în cadrul romanului este cu totul alta.

³ Un studiu de proză (410 pagini) apărut recent și care va deveni, probabil, un reper în studiul literaturii din perioada comunistă face ordine și în această problemă. E vorba de cartea lui Eugen Negoiți – *Literatură română sub comunist*, Editura Fundației Pro, București, 2002.

⁴ Zic „deocamdată” fiindcă și tinerii de azi îmbătrînesc, intrînd încet-încet în *establishment*. Altele, nu e ciudat că, în timp ce Eminescu și încheiea (într-un secol, mai bine zis) oareca 33 de ani, astăzi audea cum scriitorii de 40 de ani sînt numiți tineri?

⁵ Debutul acestuia, în 1994, a fost însă cu două volume în urmă: *Amantul (Amantul colivărescu)* și anul la Editura Phoenix (*Ingenul descălecat*). Radu Aldulescu a mai publicat apoi și alii romani – tot bine primite de critică – în 1997: *Istoria erorilor unui țintit de veridicități și căzătoare*, Editura Nemira, 1997.

⁶ Unora s-ar putea chiar să le prinda bine. M-am uitat, de pildă, în *Arca lui Noe* a lui Nicolae Manolescu (deocamdată cea mai bună analiză a romanului românesc de pînă în 1983) și m-a surprins abnegația unui autor pe

Puzzle Wien

O. NIMIGEAN

Paginile următoare, extrase dintr-un jurnal mai amplu, consemnează experiența vieneză a autorului, invitat, în luna august și septembrie, a.c., ca „writer in residence”, de Asociația Kulturkontakt din Austria.

22.08.02

Profund de aproape casei lui Freud, să-mi analizez nevroza. Timpul, pentru mine, acum, e strada aceasta cu sens unic – *Einbahn* –, pe care gonesc mașini. Îmi mai pot contempla, dar m-am trezit în afara lui. Nu-mi place lumea în care trăiesc, o lume amnezică, a cărei durată e similară cu pauza dintre televiziunile. Nu-mi plac eu însumi, conștient că gesturile mele sînt o poigășă subțire, învelind o acedie consensuală. Nu mi găsesc forța de a filtra critica memoria culturală. De a „relua filogonia”. Am, lată, patruzeci de ani și nici o iluminare lăuntrică. Moartea nu mai e o figură de stil, îi simt suflul foarte concret. As vrea să mă pot prinde, în acești ani din urmă, de pacea întoarcerii la Dumnezeu.

Mi-ar placea acum să mă plimb singur prin apartamentele imperiale ale Hobergului.

Mă bucur cîț se poate de zilele rare – cînd sînt în formă. Cînd printre-care curată curge un singe curat. Atunci dansez, fredonez, privesc ce-

rul, copacii, oamenii, zîmbesc la trecătorii, respir. Respir, lăsuindu-mă pătruns de „clipa cea repede”.

Încerc, aici, un sentiment al postistoriei. E, totuși, în patina arhitectonică a Vienei – Biedermeier și mimetism – ceva spectral, de oraș fantomă. Uneori, privindu-i căsoalele grele, paletele copiate, monumentele convenționale, am impresia că am fost translerat, pe nesimțite, din realitate într-un imens decor. Al nu știu cîru spectacol. Operă? Operetă? Film de epocă? Tulelul timpului? Vienna din fantezmele mele livresci?

Ce oraș ciudat! Care se împarte între memoria unui Imperiu evaporat și un prezent în criza de identitate. Desigur, criza de identitate este o constantă austriacă. Mai bine zis, nu criza de identitate, ceea ce ar presupune abisalități explozive, ci criza de non-identitate. Boala informului și nedeterminării. Musul vîrbea de „lipsa de înșușiri”. Atunci. Cînd Austria înca se afla în istorie și și elibera ultimele energii. (Sau ultimele miasme, de *charogne putridă*?) Astăzi Austria a devenit o altă entitate, dar nu poate scăpa de umbra Imperiului. Îmi pare o țară vampirizată de trecutul ei.

23.08.02

Biserica ortodoxă română din Viena... Pînă la urmă, i-am dat de... urmă. Pe o clădire lăută, masivă, i-am citit însemnele, în germană și română.

Am intrat, am urcat scările, la ușa unui apartament am descoperit o inscripție care atesta că, da, aș fi fost ajuns chiar unde trebuie. Bat – nu răspunde și nu deschide nicemi. Încerc să scriu un bilet pentru părintele Dura, în care să mă prezint și să transmit și salutările lui Ion Pinte de la Bistrița. Se aude o sonerie. Cineva suna de la poartă. Mice nici nu-mi trecuse prin cap că ar trebui să apelez biserica prin interfon. Dincolo de ușă se simt pași. Dincoace de ușă apare un bărbat înmăncruiț, dar încă bine, cu o sacoașă

în mînă. Pînă să ne dumirim, în ușa sa-ivit o femeie tînăr, însă cumva fanată, căreia, cu un „Doamne-ajută!”, bărbatul îi înmînează sacoașă și pleacă.

Am îngăimată niște scuze, mi-am declinat identitatea și intențiile. M-am simțit privit cu încrederă. Cînd să mă retrag, veni, fără prea mare curtoazie, invitația de a vedea biserica. Care biserica? Un pas la dreapta, mecanic. Mă trezesc – ba nu mă trezesc, sînt și mai buimăc – într-o cameră cu altar, icoane, pereteți pictați. Uită să-mi fac ruce, fîșic de a binelea. Par, cu siguranță, un necioplit. Mi se spune că preotul e plecat. Dacă doresc, pot reveni sîmbătă sau duminică la slujbe. Îngăim ceva. Ies cu un sentiment confuz. Stingher. Pe de o parte, mă așteptam la o primire mai caldă. Pe de alta, nefiind prea des dus la biserica, nu mă putasem cum s-ar fi cuvenit.

Să caut o explicație? Oare lipsa de încredere? Biserica Ortodoxă, cu arăpașii ei, m-a constrîns să mă țin la distanță. Mereu am simțit un zid de ipocrizie. Trezind peste aceasta, acum, cu mintea cî de cel mai coaptă și sultel nu de tot împietrit, pricep că e bine să mă manifest – cu o nădejde inteligentă – în Biserica în care am fost botezat. Nu cred în privilegiile de confesiune. Pentru cultura română – cu tot ce înseamnă ea, de la limbă la istorie – ortodoxia a avut o influență modelatoare. Vreau o Biserica Ortodoxă puternică și curată. Puternică tocmai prin curăția sa. Chiar fără a fi credincios în sensul propriu-zis al cuvîntului, nu m-aș alătura bizimilor care arunca cu piatra și cu flegha doar pentru că așa dă bine, arată cîț te-ai emancipat de balcanism, ce european subțire ai devenit în ciuda „boalelor”. Aici se ascund lucruri prea adînci și prea subtile, de care nu te vei apropia niciodată cu o gimnasia, ci numai cu smerenie și sete. Urăsc vanitatea de a fi inteligent cu orice preț. Pute a prostie.

24.08.02

Lumea amestecată a Vienei e de surprins, ca într-un stop-cadru, în metrou. Un metrou neverosimil de liniștit și de curat, unde nu se cîntă, nu se cerșește, nu se tilhărește, singurele excepții pe care le-am surprins fiind îmbrățișările și săruturile unor perechi

de, să le zic, heteroîndrăgostiți. Am văzut foarte mulți asiatici, de la vietnameze micuțe și lăcrimoase la chinezoaice agere și nipone măruntele, cu nelpistele aparate foto sau camere de lung vederi. Am văzut arăboace îmbrăcate în rochii lungi și bine imbrodboate (totuși, fără val), negrese de toate calbribe, în general cochete, cu acel sic colorat – un sirag de mărgele grele, cu o cure de culori vii ș.a. – care le prinde atât de bine. Am

văzut și chinezi și câteva austriece drăguțe, trusepe, bălate, cu codite împletite. Cîteva, deoarece majoritatea m-au nedumerit, la fel ca și pe înțaișul meu Codru-Drăgușanu. Tînce scurt, parcă pentru a și accentua masculinitatea, cu buze subțiri și maxilare puternice, neverosimil de uscăvie. Variante feminine de Schwarzenegger.)

Cele mai tonice, mai „neobosite” figuri din mișna orașului sînt negrii. Băieți și fete. Pe ele le-am creionat adineori. Ei, băieții, au o alură sportivă, o superbă ușurință în mișcări, degajă o prospețime pe lângă care restul lumii pare ofilită. Am contemplat câteva chipuri de efebii: cu un tegument de o întunecime și strălucire, și catifelată, cu trăsături dulci, însă ferme, dogorind de senzualitate și forță. Ce potențial zace în această rasă mai puțin încărcată – desigur încercată – de istorie, încă apropiată de circularitatea ritualică a timpului mitic! Pe cînd noi, noi, egiptoni...

Am apreciat sobrietatea casei lui Wittgenstein ca o reacție la moștenirea Biedermeier, care, în ciuda funcționalității, domina Viena. Pe fondul barocului, rămas pe rețina ca identitate arhitecturală a orașului, s-a produs fronda „monastică” a lui Wagner și Loos. Mai încoace, au fost implantate câteva blocuri de oțel și sticlă. Între toate acestea – fantezia țierică, mediteraneană, a lui Hundertwasser.

26.08.02

departe de proști care scriu poezie – culmea, uneori le reușește – să scrii altceva tu să nu scrii nimic

– să te zîngni în vîntul nevăzut vîntul care nu mișcă frunzele

Siberia în reprezentări românești (II)

Poezia stepei

Leonte IVANOV

Împins de-o vecinică chemare...

Sînt patru decenii de cînd Adrian Marino a demonstrat netemeinicia acelor încercări ale istoriografilor noastre literare de a-l situa pe Macedonski printre simbolizii „în structura cea mai intimă a spiritului său” poetul rămîne „ce-a fost – romantic”, chiar dacă poezia sa cultivă, efectiv, „primii germeni notabili de simbolism românesc, primele teme autentice simboliste”, de inspirație desigur franceză. În cadrul acestora din urmă, tema evadării, a retragerii din civilizație ocupă un loc aparte, înscrinduse în aria mai largă a căutărilor macedonciene de ideal. Nu există limită a extensiunii în spațiu pentru autorul *Noaptea de decembrie*, însă există o anumită orientare în călătoriile întreprinse: dacă în plan real ținta plecărilor sale o constituia îndesebi Apusul (Austria, Franța și, cu predilecție, Italia), la nivelul creației poetul e un îndrăgostit de Orient. Putem, de asemenea, vorbi de un anume sens al parcursului temporal, mereu înspre trecut; tot mai aproape de esențe. Ca o caracteristică, utopiile poetului sînt și ele regresive: în construirea acestora Macedonski se simte cel mai în largul său și dă măsura întregului talent. Călătoriile în imaginar reprezintă sapsure prin care autorul scapă de tirania orașului („Cît despre mine, București, orăș în care m-am născut, // în infamie și timprie n-a fost vreedată întrecut”), de răutatea confrărilor unor condei („să sparg cercul care mă-nconjoară”), de angoașe. Natura solară, cu marea tălăzindu în suflul, et la cînta desertul, țărmurile mediteraniene, stepe asiatică. O întregă simbolistică a „plecărilor” (calul, corabia, caravana etc.) dă concretiza acestei ispite a depărtărilor, iar sumedenia de particuliarități locale aduce un plus de veridicitate ținutului exotic în care poetul se refugiază.

Ne vom opri, în continuare, la ciclul de *Preludii slave* din 1888, în care Macedonski a înscris poemele: *Unui cavaler guard*; *În Archangel și Vint de stepe* (*Cîntec al slavului de sud*). Din aceeași sferă ideatică fac parte și textele *Cavalerul kurd* (1883) și *Stepa* (1892), care, sub aspect temporal, încadrează ciclul amintit.

Cu certitudine, Macedonski n-a cunoscut în pelerinările sale stepe, în lirica sa ea este un simbol al innesului sălbatic, barbar, al nemărginirii, loc al uitării, al cutundării în timp, al afirmării plene a eului, al descătușării și dezlăturării patimilor. În genere, „aspirațiile exotice macedonciene încep să se contureze cu insistență după descoperirea poeziei parsiene” și „au mai puțin o funcție estet contemplativă, cît una strict interioară, de localizare a idealului”.²

La Macedonski, înălțarea spirituală, aspirația spre absolut nu întodeauna nevoie de o acoperire, de o „consumare” pe orizontală a spațiului, plan în care se produce această „urmărire” a idealului. E o posibilă contrapondere la trăirea în turm de fildes, la „lumea

cugelării”, din care poetul încearcă să se sustragă, fie sub umbul dinamicismului naturii sale, fie ca omolă de oboselii de a mai lupta.

Poetul nu „călătorește” la „presineua vitalității”, nu dă năvală în stepă dintr-un preaplin al energiei, nu cere „un trup muntilor”, ci, în astfel de „pustii întinse”, este subiectul procesului de palingenezie, renaște pentru o nouă confruntare cu lumea civilizată, în care „omul fusese lăsat pradă omeniirii”. În același timp, întoarcerea în trecutul barbar trebuie văzută ca o întoarcere înspre zorii omeniirii, este și o încercare de a se purifica și de a purifica societatea contemporană lui, o societate degenerată, imorală, străină de menirea ei, ruptă de natură. O îmbinare, cu alte cuvinte, între „defensivă” (retragerea din civilizație) și „ofensivă” (asaltul stepei), în conformitate cu binecunoscutul principiu romantic al anteziei. În stepă îl cheamă glasul singului:

„Că-mi readuc aminte vecinic de-a mea origine de slav”³

dar și instinctul de cuceritor, cu privirea semeață dominind depărtările:

„Sunt principe stăpîn pe stepă cîi pot corpinde cu vederea...”

Aici, în pustietățile barbare, poetul suferă o metamorfoză, își descoperă similitudini de caracter (futeala deplasării, euforia libertății, bucuria pe care îi-o dă puterea), dar și asemănări fizice („*Îmi crește părul-n stufuri negre...*”) cu stăpînii de aladată de pe respectivele meleaguri. Sînt elemente de *panmongolism*, ca în poezia lui Vladimir Soloviov și, mai tîrziu, în cea a lui Aleksandr Blok.

Într-un asemenea cadru, expansiunea eului e maximă, poetul se simte aoida emirului din Bagdad:

„Sunt june, sunt puternic, liber, – încalec repede-armăsar...”

Erotica macedonkiană se subscrie aceluiași instinct de cuceritor barbar. Pe buna dreptate, A. Marino sublinia că poetul „cultivă posesia, nu iubirea”; el

„exaltă triumful masculin” ce nu presupune implicarea afectivă. A acoperi spațiul însemnă a-l poseseda, iar posesia stepei gătită ca o mireasă:

„Cu flori albastre, cu flori roșii, în raza clarei dimineți,
Cu aerul umplut de-arome sălbatice și mușcatoare,”

și care îl umple de vigoare, de patimă, pare a fi suprema lui biruință ca bărbat, chiar dacă undeva „pe granița pustietății” îl așteaptă iubita, „o Varinică cu ochi albaștri” (*Vint de stepe*), sau o ființă „cu ochi lungi, cu gene lungi, care „e și drac, dar e și slîntă” (*În Archangel*).

În poezia *Unui cavaler guard* înfîlînă o altă ipostază a stepei: cea de loc de surghiun, de ispașie a pedepsei pentru toți cei vinovali față de suveranul autocrat:

„Aveți un țar ce în minutul cînd vrea să fie neuman

Cu pacea stepei maiestoașă își daruiește de dușman...”

dar și o încercare de definire a Rusiei:

„Muscal frumos, pe cît se spune, în țara la împărătească,
Cigantică și milostivă, – ce n-a-ncepotea să sîrșească...”

Rusia ce captiva prin tinerețea ei ca stat și în care nu fusese experimentale încă formele europene de organizare a societății, perimate la acea vreme în Occident, nu pătruseseră încă acele țare pe care le aduce cu ea civilizația și bunăstarea. Această idee a avantajelor pe care le are Rusia datorită tinereții ei a fost frecvent vehiculată în sinul grupării slavofile, a fost dezbătută și de Dostoievski în dialogurile sale periodice cu cititorii *Jurnalului de scriitor*.

Cavalerul kurd, dă glas aceluiași obsesii a drumului, vesnicei răcării „cu galbeni ochi pierduți în zare” (*Rondelul țiganilor*) a celor stăpînii, ca și protopidul lor jidov, de „aiurarea”, de „ispita” depărtărilor, de „împlinirea vreunui vis”.

Zburînd peste pustie! Pe nisipul surd, eroul primului poem prăm, în același timp, un Andrii Popa strămutat în mirificarea lumii a Orientului.

Ce-a-nflorit, reînffloreste...

Macedonski revine pentru ultima oară asupra motivului de referință în poezia *Stepa*, inclusă în volumul *Excelsior*. Noul text sintetizează mai vechile ipostaze ale pustiilor răsăritene și dă o mai mare pregnanță eului poetic „liberat de-orășenismul subtițielor simțiri”. Înainte de orice, stepe a analgezic și anamnezic pentru o „viață amărită de ultragii singeroase”, doar astfel este posibilă ruperea poetului de lume și întoarcerea la vîrsta copilăriei și a *superbelor însulețiri*. Din real ieșit afară, el își poartă imaginația ca pe-un armăsar, cînd în buestru, cînd îndemnată de pînteni, pentru a prinde din urmă *fericea*, suprema himera, metamorfozată fie și într-un „*zîmbet fugitiv*”. Ajuns al stepei „*singur țar*”, reînsulețit „*de-o năprasnică putere, tînar, chipes, nalt, cu asemenea cadru, revelația raiului terestru*”, lubita, „*potrivnică fecioară*” ori prințesa melancolică, „*nimicita sub triumfal masculin*”, va forma cu el cuplul de vis, deplină împlinire a dorințelor poetice, vremelnice liman al „*zborului de lume uitător*”. Un palat, înălțat iubitei „*pe ierburile stepei*”, va încerca, „*întinzînduși umbra-n vecuri*”, să alunge sentimentul de vremelnice a împlinirii, a fericiții.

Focul divin al *inspirației*, ce înghețată la un moment dat sub apăsarea crivățului năpustit din nord, va reînvia într-o noapte fîrzie de iarnă, spre a da glas, cu și mai multă culoare, epopeii emirului din Bagdad. Căci, cum spune poetul,

„Ce-a-nflorit reînffloreste, ce-a cîntat va mai cînta.”

Ori, în mod cert, primele note din melodia *Noaptea de decembrie* au răsunat mai întîi în lungul Stepei.

Itinerar plastic

(fișă de lectură)

Alexandru ZUB

De curând, Valentin Ciucă a scos, la Casa de Presă și Editura *Cronica*, un album cu totul remarcabil dedicat pictorului Otto Briesse. În fond, o schiță monografică menită să reactualizeze figura unui artist prodigios, intrat parca pe nedrept într-un con de umbră. Autorul nu ezită să vorbească de „recuperare și reevaluare critică”, ceea ce ne e decît firesc într-un domeniu ce a făcut mereu din asemenea gesturi o sursă de revitalizare. Albumul conține tot ce era nevoie, de la biografie, analize tematice, ilustrații, estimări critice, bibliografie pînă la rezumate în limbi străine pentru o citire mai amplă și dinuzine. Este o bucurie de nespus înfrînerea cu asemenea opere de restituție și comuniune spirituală în lumea artei.

Amintitul volum al unui autor prolific de multă vreme m-a făcut să

rememorez în fugă un traseu cărtăresc cu totul aparte. În adevăr, dintre criticii de artă care s-au impus în ultimele două decenii, Valentin Ciucă se distinge prin amplitudinea evantai de preocupări legate de creațiile românești în context universal. Interesat îndeosebi de fenomenul plastic, el n-a pierdut din vedere nici o clipă „corespondențele” acestuia în vastul, inepuizabilul cîmp al creației de artă. A început prin a se ocupa de unii scriitori sensibili la mesajele artei (*Colocvii pentru mai tirziu*, 1980; *Pe urmele lui Calistrat Hogas*, 1982), pentru a le căuta apoi în alle spații culturale. (*Urme sub cupola lumii*, 1985; *De la Cetatea eternă la Zidul chinezesc*, 1993), din care a „decupat” urme semnificative pentru un fel de a se raporta la dimensiunea artistică a umanității. Volumul *Impresii europene*, elaborat în acest spirit, a și fost distins, la apariție, cu un premiu pentru eseu (1996), iar *Nostalgia jurnalului* (1997) învinge o extensie considerabilă a sterei investigate, implicînd noi repere tematice și noi figuri din vastul panteon artistic al lumii, în care i-a plăcut să plaseze și citiva plasticieni români.

Este spiritul ce animă și al unu volum al său, *Pictori și capodopere: scene din*

muzeul imaginari, scos la Editura timișoreană *Augusta*, 2001, în condiții grafice remarcabile. Selecția propusă de autor, pe seama unor vaste lecturi, dar mai ales ca rezultat al drumetilor întreprinse de el însuși în numele artei, însumează „peste o sută cincizeci de maeștri, de la Giotto la Boticelli, de la Bosch la Dürer, de la El Greco la Rembrandt, de la Poussin la Constable, de la Repin la Van Gogh, de la Morandi la Kandinsky, de la Dalí la Buffet”, cum ne avertizează într-un *Cuvînt înainte* acad. Răzvan Theodorescu, bucuros să constate că asistă la „un fapt de cultură extrem de neașez”.

Cartea de față se adresează nu numai specialiștilor în domeniu, ci deopotrivă unui public mai larg, sensibil la *dialogul artelor*, la nevoia de frumos și de comprehensiune a simbolurilor încorporate în obiectele de artă. Cu o reflecție despre capodopere se și des-chide acest volum, alăt de caracteristic pentru felul cum se raportează autorul la spațiul artei, cel mai seducător parca dintre spațiile în care ne-am putut regăsi. Schițînd sumar povestea unor capodopere, autorul ia în seamă, cum singur o spune, „ideea depășirii spiritului unui timp prin devarșirile și proiectie anticipativă”. Dar a identifica transgresiunea aceluia *Zeitgeist* înseamnă a cunoaște (lucru nu tocmai comod) multitudinea de elemente ce îi asigură urzeala, desenul, semnificațiile. Se poate spune, fapt îndepănat, că nu numai capodoperele se țin din pasiune, talent, har, dăruire, inspirație,

cum ne previne autorul, ci și lectura, interpretarea lor.

Este ceea ce rezultă din parcurea volumului *Pictori și capodopere*, pe care criticul de artă Valentin Ciucă îl pune acum la îndemina oricui, sub forma unor decupații din ceea ce, inspirat, Malraux numise cîndva „muzeul imaginari”. Reluarea sintagmei în subtitlu nu-i poate surprinde pe cei care își aduc aminte că autorul a fost mult timp muzeograf și că a investit aște pasivne, efort, erudiție pentru a-și întocmi propriul său „muzeu imaginari”. Înfrînerea cu capodopere, ocazionată de muzee, pinacoteci, expoziții europene, dar și de o vastă literatură, l-a condus spre aceste referenți inerenți subiective, prin intermediul cărora ne putem apropia noi înșine de marile creații plastice ale lumii.

„Fără a ignora frisoanele culturale ale prezentului, mărturisesc autorale, m-am lăsat romantic-fascinat de utopia trecutului. Subtitlul *De la Giotto la Bernard Buffet* subliniază privirea diahronică, dar nu exclude analiza pe o năntă la timpului”, acea diahografie sincronică de care e mereu nevoie pentru o minimă înțelegere a „clipei ce ni s-a dat”. Din patrimoniul românesc, au fost aleși, pentru a sporii tocmai această clipă, ca într-un *lexicon esențial*, N. Grigorescu, I. Andreescu, G. Petrașcu, Th. Pallady, N. Tonitza, V. Brauner, I. Tucelescu, C. Băba, Al. Ciucurencu. E un gest ce sună, cumva, cu preocuparea mai veche a autorului de a găsi și pentru creatorii noștri liride potrivite în galeria marilor cerești.

SEMNAL

Un proiect ambițios pentru cultura noastră

Livia COTORCEA

Apărut anul trecut la Editura Axă din Botoșani, în colecția *Ipotesti*, *Dictionarul limbajului poetic eminescian*. *Concordanțele poezilor antume* (în două volume însumînd peste o mie de pagini) stă sub egida Universității „Al. I. Cuza” din Iași și a Centrului Național de studii „Mihai Eminescu” din Ipotesti. Cele două volume sînt o primă parte dintr-un proiect gîndit în două secvențe: *Concordanțele poezilor eminescieni* și *Dictionar de semne și sensuri poetice*. Un proiect ambițios și absolut necesar pentru cultura noastră, realizat dintr-o nouă perspectivă și cu noi instrumente, la aproape patru decenii de la publicarea *Dictionarului limbii poetice eminescieni*, inițiat și coordonat de Tudor Vianu.

Conceptul înca din 1992 de prof. dr. Dumitru Irimia, decanul de atunci al Facultății de Litere din Iași și șeful nu înființatei catedre „Mihai Eminescu”, proiectul a beneficiat de colaborarea unor tineri cercetători, asistenți și lectori universitari, care au lucrat susținut, cu pasiune, la fișarea și ordonarea unui material imens. Mihaela Cernăuți-Gorodețki, Minodora Donisă-Besson și Mioara Sacriaru au acceptat să lucreze aproape în anonim, la lucruri deloc spectaculoase pentru un ochi neavizat, care, în nici un caz, n-ar putea duce la o afirmare imediată și zgromotoasă (dorită, din păcate, de alți de mulți tineri...). Prințele multe merite ale acestui *Dictionar*, as formă să evidențiem semnificația sa formativă: tinerii care-au lucrat la el, îndrumați de un mare profesor și de unul dintre cei mai

mari eminescologi ai cultui noastre, au parcurs etapele unei inițieri filologice temeinice și cu efecte de durată.

Dictionarul este rezultatul colaborării cu *Centrul de analiză a Textului* de la Facultatea de Litere a Universității din Cluj, unde cercetarea interdisciplinară – informatică și lingvistică – este o realitate, iar nu un deziderat. Se cuvine așadar să amintim numele clujenilor care au asigurat analiza și lematizarea creației poetice eminescieni antume: Sanda Cherata, autoarea sistemului de lematizare automată și de generare a concordanțelor (CONCORD), Teodor Vușcan, creatorul sistemului lexical informatizat (SILEX) și Emma Tămăianu, colaborator. Nu în ultimul rînd, trebuie semnalat printre colaboratori *Centrul Național de studii „Mihai Eminescu”* din Ipotesti, care a realizat corecturile, a pregătît textul pentru tipar și care, după cum aflăm din argumentul prof. Dumitru Irimia, își va sporii atribuțiile în partea a doua a proiectului – *Dictionar de semne poetice*.

După cum se prezintă lucrurile cu această primă parte realizată, în final, cînd vor fi definitive și *Concordanțele poezilor postume* și *Dictionarul de semne și sensuri poetice*, în întregul ei, lucrarea va însuma cel puțin șase volume masive. Pentru ca aște sa fie definitive, va fi nevoie de ani de muncă asiduă și, mai ales, de susținerea logică pe care trebuie să o acorde forurile științifice și administrative pentru îmbogățirea culturii române cu o lucrare monumentală și absolut necesară.

Alte cuturii, mai atente la valorile proprii, și-au înscris demult în palmareșul lor dictionare ce tezaurizează limbajul marilor poeți – și nu e vorba doar de cultura italiană (din care s-a

prelucrat, cu modificările de rigoare, modelul de lucrare) sau de cultura franceză, ci și de culturi considerate „mai mici”, precum cea poloneză sau ceahebă, care posedă acum un impresionant număr de lucrări enciclopedice și lexicografice de factura celei de care ne ocupăm. Gîndindu-ne la toate aceste lucruri, fața colectivului îndrumat de prof. Irimia ni se pare și mai demnă de relevant în exemplaritatea ei, și mai demnă de a răsplăta pe care Academia ar trebui să se simtă obligată să i-o acorde.

Oricît de aridă și de „ne-poetică” ar părea o astfel de lucrare, faptul că ea stochează (în cuvinte, semne și sensuri procentualizate) un întreg proces de gîndire, de limbă, de receptare devine un solid argument pentru a o considera un mod de a ilustra și pentru străini, poate mai eficient, sintagma atît de dragă nouă „Eminescu – cel mai mare poet al românilor”.

Concordanțele poezilor antume înregistrează patru mii șaptezeci și patru de leme-unități lexicale paradigmatiche, adică în forma lor de bază, urmate, pe o a doua coloană de variantele lor sintagmatice, ca și cuvinte în text. Variantele morfologice ale lexemelor sînt considerate ocreunțele contextuale ale acestora, contextul conținînd versul în care lema se manifestă, acesta, la rîndul lui, trimițînd la codul numeric al poeziei din care a fost extras. Este indicată și frecvența cuvintului actualizat în creația antumă a lui Eminescu, o frecvență absolută, reprezentată de prima cifră ce corespunde ocreunțelor integrate versurilor ilustrative și o frecvență relativă, semnalată de un al doilea număr (prezentînd raportarea la totalul de 4074 de leme).

Totul este executat cu alita rigoare și acuratețe încît sîntem convinși că acest

tip de dictionar va deveni un instrument extrem de util și eficient pentru cercetări de poetică și stilistică vizînd autorul, cît și pentru studii releitorale la stilul epocii sau al curentului literar respectiv. Cunoșcînd ce semnificație are un cuvînt într-un text pentru tematizarea lui, este evident că studiile axate pe tematisatul poetic vor beneficia și ele din plin de pe urma utilizării unui astfel de dictionar. Modul în care lucrarea pune în evidență prezența unor cuvinte în partea finală a versului va înlesni, cu siguranță, studii consacrate rimei, ritmului, precum și semanticii poetice, care operează cu momente tari și momente slabe ale sensului.

lubitorii poeziei lui Eminescu, filologii, poeticieni și stilisticieni au de ce să fie recunoscători colectivului ce a lucrat și lucrează la un dictionar de asemenea complexitate și de o altă de mare importanță pentru cultura noastră.

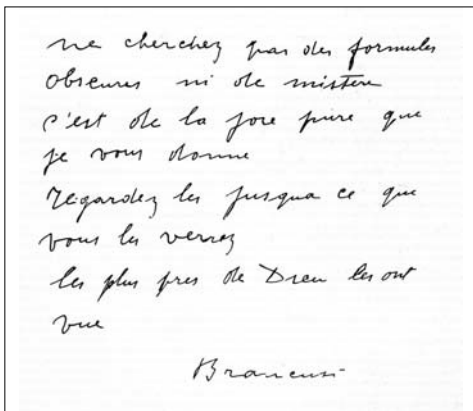
Raport către Brâncuși (II)

**Lucian
SĂCRIERU-DRAGOMIR**

**„Numai africanii
și românii au știut cum să
sculpteze lemnul“**

Oare cât de mult l-a influențat pe Brâncuși arta neagră (africană)? În cercul artiștilor și literaților din Parisul începutului de secol XX, este la mare trecere gustul pentru exotic. Artele obosite, proprii unei culturi raționalist-pozitivistice, i se opune tot mai puternic o artă a descătușării spiritului, o artă a trezirii straturilor originare, primitive, ale ființei umane. Culturile neolitice, cicladice, africane erau tot atâtea poteci de întoarcere și regăsire a „unui paradis pierdut“. Dar mai este un fapt important sesizat de Brâncuși: „Ei (primiții) când lucrează lemnul nu-l rănesc“. Artiștii primivi păstrau viața materiei în sculpturile lor, arădindu-și astfel respectul pentru materie, pentru însușirile ei profunde. Influența africană asupra lui Brâncuși este mai mult în spirit decât în reproducerea aspectelor formale. Opere precum „Micața Franțuzească“ sau „Negresa Blondă“ sînt cele mai apropiate de filonul imagistic al artei africane.

Spiritul sculpturii primitive de pe continentul negru vine să rotunjească, să împlinească filozofia de artist și de cercetător al resorturilor esențiale care animă lumea. Brâncuși detestă sculptura decadentă a elinilor, dar iubeste filozofia lui Socrate și a lui Platon. De asemenea, el iubeste India: „ În India am găsit înțelepciunea mea milenară, cea care a supraviețuit decolorării Occidentului și tuturor stupidităților (...). Ceea ce-mi place în India este vitalitatea enormă, vitalitatea coplesitoare.“ Pe lista lecturilor preferate ale lui Brâncuși se află, din 1925, și o carte budistă – cea a poetului tibetan din sec. al XI-lea, Milarepa. De aici poate fi demnă pe care artistul îl va rosti către prietenii și apropiații săi: „Détachez-vous!“ - descătușați-vă!. În 1928 Brâncuși va fi vizitat, în de-acum celebrul său atelier din Impasse Ronsin nr. 11, de către James Joyce. Se pare că aveau un punct filozofic în comun. Acesta este grafic conturat chiar prin

portretul abstract pe care sculptorul îl desenează scriitorului irlandez, pentru a ilustra una dintre cărțile sale. Lumea și chiar istoria omenirii se desfașoară sub forma piramidei ascuțite, a „piramidei fatale“ - așa cum o denumeau ei. Alternativa o constituie spirala și cercurile concentrice, modele pentru o evoluție ciclică și armonioasă.

**Inspirația zeului
și munca sclavului**

Ezra Pound scria într-un prim articol dedicat artistului român, în 1921: „Brâncuși și-a petrecut cea mai mare parte a timpului său în atelier, în interiorul liniștii oferite de propriile sale creații, debarasându-se de o lume ce propune rebuții, o lume plină de deorații mai mult decât idioate, o lume în care se fabrică tablouri pentru muzee.“ Undeva în Montparnasse un „prince-paysan“ trăiește o viață aproape ascetică: „Dacă mă voi putea perfecționa ca un ascet, sînt convins că voi obține o măiestrie asupra forțelor naturale pe care nu a putut-o descoperi încă știința occidentală.“ Această dorință de perfecționare se manifestă și în alte domenii. Brâncuși este interesat de posibilitățile fotografiei încă din 1900. Dar în 1921 el dorește să devină un profesionist, avîndu-l ca mentor pe artistul fotograf Man Ray. În urma acestor

pasii au rămas peste 1800 de negative, multe dintre ele imortalizări ale lucrărilor, ale vizitatorilor și ale coliturilor inedite din atelier.

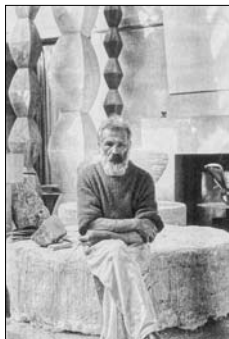
Oricum artistul capabil să creeze și să impună o gândire și o viziune personală, puternică, genială, are parte și de un proces. Procesul lui Brâncuși a fost unul de amploare, extins la dimensiunile întregii arte moderne. Odată cu el a învins și un grad nou de percepere a obiectului artistic. Codul de jurisprudență americană prevede faptul că poate să fie considerat o operă de artă doar ceea ce imită obiectele naturale și în special, forma umană redată la proporțiile ei reale. Astfel vameșii americani vor taxa la propriu lucrarea „Pasărea în Spațiu“, de bronz poleit, confundînd-o cu o vulgăruă bucată de metal. Procesul Brâncuși versus Vama Americană (1927) a tinut un an de zile, timp în care presa a urmărit cu maxim interes pledoariile și argumentările părților implicate. În final, judecătorii vor recunoaște validitatea unei opere de artă nonimitative concluzionînd: „Pasărea în Spațiu“ este un produs original al unui sculptor profesionist și deci este o operă de artă.

Poate că nu e tocmai o întimplare faptul că protagonistul acestui proces a fost o pasăre brâncușiană. Sculptorul mărturisea: „C'est le vol qui m'a occupé toute ma vie“. Prima pasăre este „Măiastra“ din 1910. În 1919 Maestrul lucrează la „Pasărea galbenă“. Între 1919-1920 la „Pasărea de Aur“, iar între 1931-1936 la „Păsări în Spațiu“. Odată cu timpul, păsările lui Brâncuși devin simboluri tot mai depline ale zborului. Unele dintre cele mai frumoase și mai celebre sculpturi din această etapă aparțin maharajahului Holkar de India. El este cel care în 1933 îi va comanda lui Brâncuși un templu numit „al Descătușării“ pentru care sculptorul va merge în India la începutul anului 1938. Templul, ridicat în amintirea maharajei de Indor, trebuia să adăpostească cele trei pășări brâncușiene cumpărate de maharajah, o statuie înaltă de stejar, stilizată, purtînd numele de „Spiritul lui Budha“ precum și reprezintărețind „zborul orizontal“. Henri Pierre Roché, apropiat al sculptorului, descrie astfel fabulos proiectul: „Fără uș și ferestre, cu o intrare subterană și cu o dispunere de

așa manieră încît „Pasărea de Aur“ să fie din plin luminată de soarele de prînz (...) în acea zi sacra din an“. Descrcrierea este destul de enigmatică. Proiectul nu va fi realizat din motive neelucidate, iar asupra formei finale, exterioare a „Templului Descătușării“ sînt mai multe ipoteze din care cea mai plauzibilă, mai susținută de dovezi este cea a Ovoidului.

Multe dintre proiectele monumentale ale lui Brâncuși nu s-au realizat. Alături de Indor pot fi menționate „Coloana Infinitului“ de la Chicago, prognozată a fi de 400 m înălțime, „Pasărea în Văzduh“ de 50 m de la Hyères, „Cocoșul“ de la Philadelphia și, de ce nu, monumentul comemorativ de la Peștișani (comuna natală), propus de artist în 1921.

Ansamblul de la Tirgu Jiu este singurul proiect care a devenit realitate în timpul vieții artistului. Cine sînt inițiatorii Comitetul Ligii naționale a femeilor române din Gorj, a cărui președintă era Aretia Tărăscu, hotărîte ridicarea la Tirgu Jiu a unui monument în onoarea soldaților români căzuți pe frontul Primul Război Mondial. Comanda o va primi sculptoria Mihaela Pătrașcu. Ea va renunța la lucrare în favoarea maestrului său, Constantin Brâncuși. Inițial, Aretia Tărăscu îi comanda artistului, un „Cocoș“, dar Maestrul îi răspunde că această temă este rezervată pentru Franța. „Memorialul de la Jiu“ avea să cuprindă trei piese: „Poarta Sarutului“, „Masa Pomenirii“ (numită ulterior Masa Tăcerii) și „Coloana fără Sfrîșit“. Despre ultima piesă a ansamblului, „Coloana“, trebuie menționat faptul că prima variantă, ca element independent (Brâncuși folosea tema modulului rombic ca element auxiliar integrat sculpturii), apare în 1920. Are 7 metri înălțime și este realizată din lemn. Va fi expusă timp de 7 ani în grădina prietenului său, Eduard Steichen.

În perioada iulie-august 1937, la Tirgu Jiu, împreună cu inginerul Ștefan Georgescu-Gorjan, fiul profesorului său de sculptură de la București, Maestrul lucrează la rezolvarea problemelor tehnice legate de ridicarea unei coloane modulare de 30 m înălțime. Toate elementele constitutive vor fi turnate și asamblate la atelierele mecanice de la Petroșani. În timpul lucrărilor de montare a „Coloanei“ inginerul Georgescu-Gorjan va realiza un set de fotografii memorabile. La 27 octombrie 1938 se produce inaugurarea oficială. Despre „Coloana fără Sfrîșit“, Mircea Eliade avea să scrie: „Ascensiunea (ei) nu e doar spre cer precum în cosmologiile arhaice, ci un zbor spre un spațiu infinit (...) într-unul bazat pe experiența extatică a libertății absolute.“

„Cotidianul unui oficiu”

William TOTOK

Cu prilejul celei de-a 13-a aniversări a ocupării centralei Stasi din Berlin – la 15 ianuarie 1990 – a avut loc premiera filmului documentar intitulat: „Cotidia-

nul unui oficiu” (Der Alltag einer Behörde).

Nouă ofițeri superiori ai poliției politice din fostă Republică Democrată Germană au fost de acord să apară în acest film realizat de Christian Klemke și Jan Lorenzen. Altfel decât în România, unde identitatea ofițerilor de securitate constituie un „secret”, numele

ofițerilor Stasi sînt cunoscute publicului din Germania. Specialiștii cunosc și detalii biografice inedite ale colonelilor și generalilor care pînă-n 1990 au ocupat funcții importante în structurile superioare ale Ministerului Securității Statului. După prăbușirea comunismului, unii dintre ei au fost temporar arestați. Astăzi ei sînt pensionari, care se mai întîlnesc, din cînd în cînd, pentru a-și aduce aminte cu nostalgie de vremurile glorioase cînd se aflau în fruntea celei mai temute instituții din Germania răsăriteană. Cei 9 care apar în documentarul prezentat în premieră la Berlin împreună cu alți foști ofițeri Stasi au semnat în anul 2001 o scrisoare de protest în care se plîng de faptul că mass-media ar prezenta o imagine denaturată a securității. Anul trecut au publicat și o carte intitulată: „Securitatea – Despre munca de apărare a Ministerului Securității Statului” („Die Sicherheit – Zur Abwehrarbeit des MfS”). Această scriere colectivă este plină de piruete justificatoare din care cititorul ar putea trage o singură concluzie: Securitatea a fost o organizație blindă, nicidecum implicată în acțiuni brutale de reprimare, iar angajații instituției au fost niște funcționari inocenți. Tendința de minimalizare și justificare a propriei activități se desprinde și din

filmul „Cotidianul unui oficiu” care încearcă să zugrăvească instituția din perspectiva făptașilor. Autorii au reușit să monteze fragmentele interviurilor în așa fel, încît declarațiile retorice, mimica și gesticația ofițerilor se transformă într-un soi de demascare fără voce. Personajele sînt incapabile de a se debarasa de anumite reflexe politice interiorizate sau de limbajul tehnic al securității. În același timp, din declarațiile ofițerilor se desprinde o viziune absolut necritică față de sistemul politic pe care l-au sprijinit prin tot ce au făcut. Unul dintre cei intervievați povestește plin de entuziasm profesional cum au decurs operațiunile informative și urmăriile operative ale unor persoane suspectate de activități opoziționiste. Metodele de intimidare, anihilare și pedepsire, mijloacele conspirative de muncă sau supravegherea totală sînt prezentate ca niște acțiuni legale. Fără a apela la didacticism sau comentarii, filmul prezintă fațetele condamnabile ale unui serviciu secret din unghiul activităților cotidiene ale lucrătorilor.

Astfel, filmul dezvaluie chipul adevărat al securității. Banalitatea funcționării perfect transformat într-o mașină umană pentru care principiile de viață sînt legate de respectarea strictă a unor virtuți secundare: curățenie, punctualitate și încrederea oarbă într-o ideologie criminală.

TEUTONICE

Țigara, vinul și prostia

Michael ASTNER

Într-o emisiune a lui Robert Turcescu de pe Europa FM s-a discutat despre „România și alcoolul”. S-au spus multe lucruri cunoscute, fie pro-, fie împotriva băuturii. Ca un fapt „divers” picant, la mijlocul și la încheierea emisiunii „România în direct”, ascultătorii au putut auzi vreo trei reclame pentru băuturi alcoolice: una pentru nu știu ce lichior, una pentru vinurile de Jidvei și alta pentru berea Bergenbier care „schimbă spectaculos scorul”...

Dar nu despre asta vreau să scriu, ci despre ceva ce nu s-a spus la emisiunea lui Turcescu. Despre ceva ce se pierde mereu din vedere, inclusiv atunci cînd se infierează, de exemplu, și fumatul! Nu zic nu, fără-ndoială, ați băuturile alcoolice, cît și țigările reprezintă și ele niște droguri cu afit mai periculoase, cu cît sînt consumate mai nemăsurate. Ba, aș putea să admit și faptul că toți aceia care beau regulat alcool, chiar dacă o fac cu măsură, sînt alcoolici. Și, înainte de-a trece mai departe, țin să precizez un lucru: acest text nu se vrea în nici un fel o pleoarăie pentru băut alcool sau pentru fumat!

Astea fiind spuse, să trecem la subiect: oare a încercat cineva să-și imagineze cum ar arăta lumea după cîtiva ani fără nici un fel de drog? Deci: fără alcool, fără tutun, fără nimic din ceea ce se consumă întru destindere, spre contracararea stresului de zi cu zi (ca să nu zici: existențial!), ca să uși de necazuri, măcar pentru cîteva ceasuri etc. etc.?

Iată o provocare pentru orice autor de anticipație: să creioneze într-un

roman această lume curată și uscată, fără urmă de droguri! Pornind de la premisa că ar reuși societatea contemporană, lumea globalizată să elimine orice surse de drog! Nu doar prin interdicție, nu. Mai ales că un lucru e cert: încă nu există exemplul prohibiției care să fi dat roade (și nici nu va exista, sînt convins, vreedată una).

Deci, să ne închipuim o lume fără vin, fără bere, fără țuică, fără cafea, fără țigări, fără nici un fel de drog cotidian (scoatem din ecuație drogurile de la marijuana „în sus”): oare va mai fi funcțională o astfel de societate? Ce-ntrebare, se vor mira mulți, o prostie: abia atunci toate vor merge strună!

Dar, după umila-mi părere, așa trebuie pusă problema. Pentru că, s-avem pardon, cine-și imaginează că orice drog și-ar putea găsi un „înlocuitor” sănătos, care deci nu atecetază negativ niciunul din corpul, nici mintea noastră, este un idealist din cale afară: chiar crede cineva că lectura unei cărți frumoase, vizionarea unui film bun, de exemplu (scrise și făcute, cel mai probabil, și cu ajutorul drogurilor gen vin sau tutun...), ar putea să înlocuiască acest fel de comuniune ce se naște ori de cite ori măcar doi oameni beau împreună o bere, un pahar de vin, fumează împreună o țigară?

Acea societate umană care va anihila orice fel de drog (căci spre asta se tînde, fără-ndoială), putem fi convinși de asta, se va trezi foarte probabil cu alte și alte probleme de conviețuire între cetățenii ei. Așa cum apar boli noi, vor apărea și disfuncții sociale noi într-o societate care încearcă să obțină cetățeni sănătoși tun, altele spus: mereu apți pentru muncă!

A, se-ntîmplă destule ori ca omul la băutura să devină violent? Admitem. Există multe crime pentru procurarea

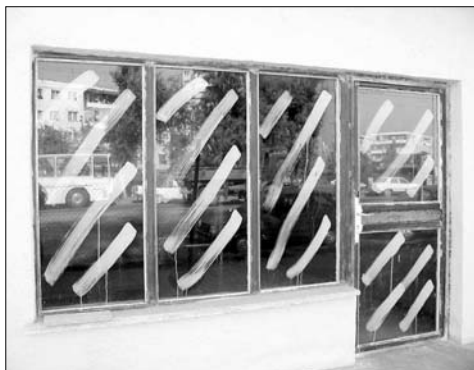
drogurilor de orice fel? Fără-ndoială. Dar și-a închipuit cineva cite crime s-ar putea întîmpla în momentul cînd oamenii n-ar mai găsi nici o supapă pentru cele apăsoătoare pe creier și pe sulele? Și-a pus cineva vreedată problema cum ar arăta crimele comise „din senin” de niște indivizi sănătoși tun și abstinenți convuls? Dacă nu mă înșel, există deja destule exemple, din Occident, din SUA, cu oameni cunoscuți drept cumpătați, nealcoolici, nefumători, care „din senin”, și-au măcelărit familia, colegii de clasă!

Ceea ce am vrut să sugerez este faptul că toate tendințele acestea spre o lume sănătoasă tun, din cap pînă-n picioare și de la mic la mare, reprezintă, în fond, tendințe spre un nou fel de totalitarism, un totalitarism al utilitarismului în care omul are valoare

doar dacă este sănătos, adică, repet: apt de muncă, iar toate cele sînt băgate într-un pot al lui Procut al bilanțurilor contabilicești: cît costa boala, cît costă decesul prematur din cauza ei societatea etc. Dar nimeni dintre vajnicii antiaolcoici și antițigari, dintre fundamentalistii utilitaristi, nu se întreabă dacă o lume fără nici un fel de drog nu cumva o va lua razna, va înnebuni?

Omul, au spus grecii antici, este măsura tuturor lucrurilor. Am putea să ne simțim tentați să parafrazăm: Omul cu măsura este măsura tuturor lucrurilor. Dar nici acest lucru nu poate rămîne fără comentariu: nu cumva multe mari descoperiri, multe mari invenții, multe mari opere de artă au ca „ingrediente” și diferite droguri cotidiene (vin, whisky, tutun, cafea etc.) și sînt rezultatul unor oameni nemăsurați în multe privințe?

Proprio de măsură, oare cînd s-o găsi leac pentru prostie care, nu-i așa, este mult mai daunătoare pentru societate decît orice altceva?

Sarcofagul de hîrtie

Oameni de cultură proeminenți pe post de informatori

În numărul din 21-27 ianuarie al revistei 22 putem citi un interviu extrem de interesant cu domnul Nestor Rates, fost director al *Europei Libere*, pe tema acțiunilor întreprinse de Securitate pentru intimidarea, „anihilarea” (dacă nu chiar „lichidarea” fizică) unor personalități precum Noël Bernard și Vlad Georgescu și destabilizarea activității postului de radio. Deși CNSAS a oferit 65 de dosare (din care 55 poartă codul poetic „Eterul”), nici unul dintre ele nu este întreg. „Aproape din fiecare dosar pe care l-am examinat lipsește file, declară domnul Nestor Rates. *Cea mai trăpăntă* – ar trebuie să spun cea mai suspectă – este absența a nu mai puțin de 27 de file din dosarul Vlad Georgescu. Multe file existente sînt greu de descifrat, calitatea copiilor fiind proastă.” Dar chiar și așa, serios trunchiate, dosarele alcătuite de DIE, SIE, CIE oferă o imagine terifiantă: în 1981, o bombă de 270 kg, a explodat lîngă zidul postului de radio, rîndind sase persoane și, pe lîngă alte amenințări, cărți-capcane (ca o ironie, exemplare ale memoriilor lui Hrușciov) au fost expediate fostului ministru Penescu, lui Paul Goma și lui Șerban Oărășu. „Știm de cîțiva ani cu certitudine – afirmă domnul Nestor Rates – că Securitatea a făcut-o și l-a angajat pe cunoscutul terorist internațional Carlos să trimită cărțile. Avem în această privință chiar confirmarea fostului director al SRI, Virgil Măgureanu, care, într-o scrisoare adresată sefului serviciului de siguranță al postului nostru de radio, Richard Cummings, declară că «pentru a-și intimida pe unii colaboratori ai Europei Libere sau pe alți adversari ai fostului dispozitiv, au fost folosite prin poșta unele dispozitive explozive, care prin detonare au produs efecte cunoscute».”

Amenințat cu moartea după apariția *Orizonturilor roșii* ale lui Pacepa,

Vlad Georgescu a fost urmărit, spionat pas cu pas de cel puțin 15 informatori care s-au întrecut să ofere date despre pericolul „rădător”, mergînd pînă la schițele străzii pe care locuia și ale casei sale. Și de această dată dosarele sînt „sterilizate”. „*Cele 178 de file care lipseșc din volumul 5 al dosarului Vlad Georgescu ne-ar ajuta să reconstituim mai clar și mai complet ce s-a întîmplat în continuare. Ne-ar permite poate să stabilim și responsabilitățile.*”

Îngrozitor e faptul că printre principalii informatori ai Securității aflați pe urmele lui Noël Bernard și Vlad Georgescu se numără „oameni de cultură proeminenți”. Întrebară lui Nestor Rates rămîne dureroasă pentru cei mai puțini doriți să explice totul prin „rezistența prin cultură”: „*Cum ar fi putut să-și imagineze că acești intelectuali de vază se întorc la București și se apucă să deseneze schițe detaliate ale locuinței sau să ofere Securității datele necesare pentru aducerea la îndeplinire a măsurilor de „lichidare” sau de „neutralizare completă”?*”

Să se mă mire cineva că tinerii au devenit mefenți față de „valorile” afirmate înainte de 1989?

„...să nu dai cu bolovan”

Deși admir deschiderea spre dialog a revistei 22, parca fînarul pesedist Cozmin Horea Gușă, în ciuda ascensiunii sale de nou „aparatic”, se bucură de prea multă atenție din partea doamnei Gabriela Adameșteanu și de prea mult spațiu tipografic. Oricum, în afară truismelor vehiculate cu mai toate ocaziile, de glumite pe care le-am mai auzit la alții tineri plecați din Cluj și ajunși în PSD via SUA, reprezentantul lui Gulliver pe pămînt n-a spus prea multe, mîrgîindu-se la cîteva ieșiri înțelepte: „*Vremea datului cu pietre trebuie să dispară și e vremea să clădim pietrele.*”

Nu știu dacă reminiscențele folclorice vorbesc prin gura doctorandului nostru, dar din două una: ori cu capul de

piatră, ori cu piatra-n cap. Cine-a zis că n-avem de ales?

Cum poți fi american?

În numărul din 12 ianuarie 2003 al prestigioasei reviste *Times Literary Supplement* (și numărul celebrînd 100 de ani de „exelență literară”), ne-a atras atenția un articol extrem de interesant, semnat de Henri Astier, cu un titlu sugestiv *Why the French hate America* (și, pentru a împăca susceptibilitățile, un subtitlu în limba franceză: *La maladie française*). Plecînd de la Jean-François Revel (*L'Obsession Anti-américaine*), Philippe Roger (*L'Ennemi Américain*), Emmanuel Todd (*Après l'empire*), autorul articolului observă cît de adînci și de dificil de explicat sînt sentimentele anti-americane, cum s-au creat în timp adevărate mituri justificatoare și scenarii în care catastrofe precum cea de la 11 septembrie erau incluse. „*De-a lungul a patru continente, inclusiv în „prietenoașă” Europă, milioane de oameni au privit atacurile drept o fantezie care a devenit realitate. Jean Baudrillard a exagerat doar într-o mică măsură atunci cînd a scris «cu toții, fără excepție, am visat » un astel de cataclism – adăugînd că al-Qaeda «a lovit, dar noi am dorit-o.»*”

Printre intelectuali francezi, observă Henri Astier, dorința de a vedea prăbușirea Statelor Unite este răspîndită și nu este determinată de statul său de superputeri: în 1925, Aragon dorea dispariția Americii și visa „prăbușirea clădirilor sale albe”.

„De ce alți de mulți urăsc Statele Unite?”, se întreabă autorul textului. Pe bună dreptate, sesizează că argumentele invocate adesea (poluarea, dezinteresul față de țările sărace, politica marilor corporații, sprijinirea Israelului și umilirea musulmanilor, argoanta etc) nu ar justifica violenta manifestărilor „anti-americane”. Să fie oare o problemă de imagine a Statelor Unite? Sau, așa cum lasă să se înteleagă Revel în *L'Obsession anti-américaine*, acuzele răspîndite de la Cape Town la Copenhaga, de la Paris la Seul au rolul de a liniși anumite complexe, de a asigura „confortul psihologic”,

devenind în fond o formă de „auto-apărare”?

Discursurile anti-americane sînt mînatate de curiozități și uzează în cele mai multe cazuri de stereotipuri: America e o lume „materialistă” și aproape bigota, americanii sînt conformiști plic-tișitori și individualiști fără milă, rașiști și aberanți în corectitudinea lor politică. America e blamată pentru că se amestecă oriunde și, în același timp, de ea se așteaptă rezolvarea conflictelor din Balcani sau din Orient.

Revel și, pe urmele lui, autorul textului din *TLS* ne îndeamnă să reflectăm puțin la această bizară „dublă gîndire” și la implicațiile ei psihologice. Americanismul, discret sau agresiv, este o expresie a mentalului colectiv, dar și o formă de manipulare a sa. „Scopul anti-americanismului european” – insistă Henri Astier – „este acela de a găsi o explicație liniștitoare pentru catastrofica pierdere de statut a vechiului continent.”

Responsabilitatea opiniilor exprimate în paginile revistei aparține autorilor

Colegii de redacție:
Stefan Afloraei,
Al. Andriescu, Al. Călinescu
Liviu Leonte, Paul Miron,
Dan Petrescu, Alexandru Zub.

Redactori:
Liviu Antonesei (director),
Michael Astrner,
Șerban Axinte,
Mihai Dascălu,
Gabriela Gavrilă (redactor șef),
Gabriela Haja,
Florin Lăzărescu,
Cerasela Nistor,
Lucian Dan Teodorovic
(secretar general de redacție).

Tehnoredacție:
Cristian Dumitru

www.timpul.ro
ISSN 1223-8597

TIMPUL
REVISTA DE CULTURĂ
FONDATOR ȘI REDACTOR ȘEF: ȘTEFAN AFLORAEI

Director executiv:
Gabriel Căbuteanu

Corespondenți externi:
Mihail Constandache (Anglia)
Oana Constanținescu (Arizona)
William Tokok (Berlin)
Bogdan Susovei (Los Angeles)
Gabriel Vacariu (New York)
Mihai Vacariu (Adelaide)

Colaboratori:
Tiberiu Brălean,
Nicu Gavriluță,
Radu Pavel Gheo,
Doris Mironescu,
Cristian Pătrășoiu.

Adresa redacției:
Iasi, B-dul Carol I, nr. 4, Et. IV.

Revista editată de:
Fundatia Culturală „Timpul”

E-mail: timpul@yahoo.com

Traian Danciu

Geamantanul cu romburii

...Geamantanul cu romburii este una din surprizele plăcute ale prozei publicate din 1990 încoace în România.

LIVIU ANTONESEI

Editura T

„Traian Danciu a debutat cu un volum de poezie publicat în limba română, în Germania. Cred însă că debutul său veritabil se produce acum, la Editura T, cu acest volum de proză. Cum am prefațat volumul de versuri ce urmează să apară tot la editura noastră, voi menționa aici doar calitățile prozei autorului – darul compoziției, considerat de un Radu Petrescu cel mai de preț unui prozator, știința sunerilor poveștii, pentru că o proză fără poveste e ca o nuntă fără lautări, frazarea impecabilă în amestecul său de conștient și expresivitate. Nu în ultimul rînd, așa adăuga că Traian Danciu are o experiență „de viață” impresionantă pentru vârsta sa, experiența ce l-a purtat din România în Germania, de acolo în Italia, America Centrală, Brazilia ori Argentina și înapoi, și că acest lucru se simte în proza sa. Nu neapărat ca evocare directă, ci ca ecou, ca urmă a unei experiențe de neșters – nici din biografie, nici din operă. *Geamantanul cu romburii* este una din surprizele plăcute ale prozei publicate din 1990 încoace în România.”

LIVIU ANTONESEI